

№1 (3) / 2021

**Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**
Педагогика ғылымдары сериясы

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**
Серия Педагогические науки

**Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш.УАЛИХАНОВА**

Меншік иесі **Ш.Уәлиханов атындағы Кокшетау университеті КеАҚ**
Собственник **НАО Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова**

Жауапты редактор – Ответственный редактор
Ракишева Г.М., д-р PhD

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Уильям П. Риверс	д-р PhD
Кенжегалиева М.Д.	д-р PhD
Тастанбекова К.	д-р PhD
Бурыкина М.Ю.	д.псих.н., профессор
Далингер В.А.	д.п.н., профессор
Жахина Б.Б.	д.п.н., профессор
Абильдина С.К.	д.п.н., профессор
Магауова А.С.	д.п.н., профессор
Стукаленко Н.М.	д.п.н., профессор
Кульгильдинова Т.А.	д.п.н., профессор
Шайхеслямова К.О.	д.п.н., профессор
Ахаев А.В.	д.п.н., профессор
Курманова Б.Ж.	д.п.н., доцент
Искакова А.Т.	к.п.н., профессор
Дамекова С.К.	к.п.н., доцент

Адрес редакции: 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76

Тел.: + 7 (7162) 255597

Email: kokshetau_Ped_science@mail.ru

ISSN 2708-5295

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
сериясы**

№1 / 2021

**серия ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ
НАУКИ**

Жауапты хатшы-
Ответственный секретарь
Жантемирова М.Б.

2020 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

Издается с 2020 года
Выходит 4 раза в год

Басуға 15.03.2021ж.кол койылды
Пішімі 60x84 1/12
Кітап-журнал қағазы
Көлемі 8 б.т.
Таралымы 100 дана
Бағасы келісім бойынша
Тапсырыс № 9

Подписано в печать 15.03.2021г.
Формат 60x84 1/12
Бумага книжно-журнальная
Объем 8 п.л. Тираж 100 экз.
Цена договорная.
Заказ № 9

Ш.Уәлиханов атындағы КУ
баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии
КУ имени Ш.Уалиханова

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

IRSTI 14.25

Kenzhegaliyev K.K.¹, Gromova M.V.²

*¹Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Social Work, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University,*

²1st year master's student, specialty "Pedagogy and Psychology"

kulushk@mail.ru , stoletm77@mail.ru

TEACHING SPEAKING THROUGH THE DEVELOPMENT OF HIGHER MENTAL FUNCTIONS IN ENGLISH LESSONS

Abstract: This article notes the importance of learning English at the present stage of education development. The main approaches to the study of a foreign language are outlined. The reasons for the need for the development of speech skills in teaching English are described. The main factor determining this need is the contradiction between the demand for a high level of knowledge of a foreign language and the insufficient development of speech skills in relation to the native language. The basis for considering this problem was the theory of activity, which is most fully considered in the works of A.N. Leontyev. The article provides an analysis between the features identified in the theory of activity and the real life situation in which a modern high school student finds himself.

Key words: speech abilities, speech skill, mental operations, formation, laws of communication.

At the present stage, the Republic of Kazakhstan seeks to enter the world educational space, in connection with which the education system is being improved. The goals and prospects for the development of education in the state are described in the "Development Strategy of the Republic of Kazakhstan until 2050" [1], as well as in the President's message "The third modernization of Kazakhstan: global competitiveness" [2]. Improving the teaching of the English language takes a special place in the process of improving the education system.

In this situation, school graduates are required to have a high level of knowledge of the English language, which implies the ability to freely express their thoughts orally and in writing in a foreign language. In practice, one may face the fact that a modern high school student is not always able to competently express his thoughts in his native language, his speech skills and abilities may be developed at an insufficient level. Moreover, the teaching methodology proposed for the specialist does not pay due attention to the general development of speech skills. This creates significant difficulty in achieving the set goal.

Teaching English has been studied by many researchers, scientists from different angles:

- socio-cultural approach in teaching a foreign language (Kraevsky V.V., Kunanbaeva S.S., Safonova V.V., Khutorskoy A.V., etc.),
- personality-oriented approach (Bim I.L., Karaulov Yu.N., Leontiev A.A., Polat E.S., etc.),
- contextual approach (Verbitsky A.A., Khomyakova N.P. and Tenischeva V.F.),
- communicative approach (Bogin G.I., Bim I.L., Kitaygorodskaya G.A., Serova T.S., Shamov A.N., etc.).

Research on teaching English using communicative and student-centered approaches has become significant for us. Having studied them, we came to the conclusion that the ability to build communication, to correctly express one's thoughts first of all depends on the personality of the student, or rather on the level of development of his thought processes, which determine his ability to act according to a given algorithm, to perform the necessary language tasks in English lessons language [3].

In practice, we observe that many high school students cannot complete the tasks offered to them, and identifying the reasons for this fact is a significant task on the way to teaching English. Obviously, the reasons are inherent in the characteristics of the student's brain activity.

The most important provisions on the relationship between thinking and language are formulated in the works of Artemov V.A., Avetisyan E.S., Belyaev B.V., Vygotsky L.S., Zhinkin N.I., Leontiev A.N., Frank L. D., Shcherba L.V. and etc.).

It is worth noting here the theory of activity, which was developed in Soviet psychology and has been developing for about 70 years. The psychological foundation of the theory of activity began to be developed in the 1920s and early 1930s. By this time, the peak of popularity of the psychology of consciousness had already ended. Along with new foreign theories, behaviorism was gaining popularity. This direction is directly related to the theory of activity, which was most fully elucidated by Leontiev A.N. in his works [4]. He took as the basis of this theory the philosophy of dialectical materialism - the theory of Karl Marx, and above all, its main thesis for psychology that it is not consciousness that determines being, activity, but, on the contrary, being, human activity determine his consciousness.

According to the theory, human activity has a complex hierarchical structure. It consists of several conventional levels:

- the first is the level of special activities,
- the second is the level of actions,
- the third is the level of operations,
- the fourth is the level of psychophysiological functions.

As indicated above, an activity (language learning, in particular, is an activity) consists of a number of activities. Under the term "action" it is customary to understand a certain process that is aimed at achieving a set goal. Here, we note that the term "goal", in turn, means the image of the desired result, i.e. such a

result, which will be achieved in the process of performing the action. It is worth noting here that such a result is determined deliberately and is held in the process of achieving it, which means that there is no point in designating the goal as a “conscious goal”, since she is always conscious. In our case, this suggests that in order to carry out actions aimed at learning English, students should have a goal to learn it [5].

There are a number of features identified in activity theory that also have an impact on the study of English by high school students, as they affect the development of speech skills.

So, action includes as a necessary component an act of consciousness in the form of setting and holding a goal. But such an act of consciousness is not closed in itself (as the psychology of consciousness asserted), but "is revealed" in action. This means that the goal of learning a language is inseparable from the process of learning a language. Those. many factors included in such an English language learning process affect the setting, maintenance and achievement of the goal of learning the language. These factors include:

- the personality of the English teacher,
- material and technical equipment used in the lesson,
- the ratio between the level of knowledge of the language of the student and the level of teaching,
- the presence of external and internal motivation to learn the language,
- the level of development of speech skills and abilities, as well as the thought processes associated with them.

Another feature of this theory is that action is also an act of behavior. Those. for successful language acquisition, it is necessary and sufficient such behavior that will develop the thinking and speech of the student, including his speech skills. For this, first of all, you need communication, experience in building communications. The pace of life of a modern person assumes such content that either he does not have time for full-fledged communication, or because of the availability of entertainment information, there is no motivation for this [6].

The use of a communicative technique will help to develop motivation, which will help to get rid of the language barrier. The goal of this approach is to make the student's speech both fluent and literate at the same time. Why does a language barrier arise when speaking a foreign language? The student is simply afraid to make a mistake in his speech. In lessons with the use of communicative methods, students speak a foreign language most of the time, and the more and more often the student speaks English, the faster he will begin to formulate his thoughts in a foreign language and, the faster he will get rid of the fear of speaking in English.

The purpose of teaching English using a communicative approach is to teach communication in a foreign language, directly in real life. The communicative method differs from other methods in that it does not use fictional texts that are far from real life. Students are engaged on the basis of life dialogues, playing out various situations from everyday life, thereby causing each other to dialogue, that

is, motivating to learn a foreign language. In the communicative method, all standard phrases that are customarily memorized in the framework of other teaching methods are replaced with phrases from real life situations. This teaches you to use the language spontaneously. Another feature of the communicative method is that students cannot know exactly how the lesson will end, since it is impossible to assume what each of the participants in the dialogue will answer, it all depends on the situation. In each lesson, the teacher offers new exercises and new topics for discussion.

With the help of special exercises, it is necessary to teach schoolchildren to request information, clarify the received data, enter into a conversation, involve others in it, adequately react emotionally to the replicas of communication partners, agree or disagree with the opinions of others.

These communicative actions are implemented using:

1. consent / disagreement replica: Right, I think the same; I'm afraid you are wrong; I think ...; Exactly; As for me ...; On the contrary; I don't think so;

2. phrases and clarifying questions: What makes you think so ?; Where have you got this information ?; Do you mean ... ?; What do you mean ?; What's your idea about this ?; I believe ...; Well, I suppose ...;

3. emotional reactions: Unbelievable !; That sounds strange; Incredible! How nice! Great! I can't believe it;

4. generalizing judgments: On the whole; In general; Summing up all you've just said; Let's come to a conclusion; The result is.... ..

Unlike other systems, communicative learning for any kind of activity prescribes reliance on the "skill formation → skill development" scheme, according to which the skills formation takes place in conditions adequate to speech [7].

Another feature of the theory of activity indicates the next complexity of the modern world for the natural development of speech skills and abilities, the general speech literacy of the student. The essence of this feature lies in the fact that the psychological theory of activity asserts the principle of activity, in which the concept of action presupposes an active principle in the subject (in the form of a goal). Whether it is possible to consider that at the present stage a high school student is an active initiator of his behavior remains a big question. Rather, we can say that he is forced to constantly respond to the circumstances offered to him from the external environment.

Thus, we can identify a number of problems that in modern times significantly slow down the development of general speech skills that affect the study of the English language:

- the presence of a student's personal goal to learn English;
- the multifactorial nature of the language learning process, in which each factor is able to influence this goal (language learning;

- the behavior of a modern high school student, which does not provide for a sufficient number of communications, developing speech skills and skills necessary for mastering the language;

- a high school student does not actively initiate his behavior, but is responsive to external stimuli, which naturally does not improve his ability to learn a language.

These features, in practice, do not allow a high school student to act in a lesson automatically, to show a sufficient level of formation of speech skills in relation to the native language. Accordingly, in addition to studying the language, he is faced with the task of consciously, making specific efforts to implement the tasks set for him by the teacher. All of the above explains the importance of developing speech skills and skills in teaching English in high school.

References:

1. Strategy "Kazakhstan-2050", Message of the Head of State to the people of the country, December 2012.
2. "The third modernization of Kazakhstan: global competitiveness" Message of the President of the Republic of Kazakhstan dated January 31, 2017. 1975.
3. Vygotsky L.S. Thinking and speaking. Psychology of human development. - М.: Publishing house Eksmo, 2005. - 1136 p., Ill. - (Library of World Psychology).
4. Leontiev A.N. Activity. Consciousness. Personality. Moscow: Political Publishing.
5. Passov E.I. A communicative method of teaching foreign language speaking. 2nd ed. - М.: Education, 1991. -- 223 p. - (Library of a foreign language teacher). - ISBN 5-09-000707-1.
6. Gindis B. Vygotsky's Vision: Restructuring Special Education Practice in the 21st Century, 2007.
7. "Zimnyaya IA Z-62 Psychological aspects of teaching speaking a foreign language: Book for a teacher. - 2nd ed. - М.: Education, 1985. - 160 p., II ... .

Аңдатпа: Бұл мақалада білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде ағылшын тілін үйренудің маңыздылығы атап өтілген. Шетел тілін үйренудің негізгі тәсілдері көрсетілген. Ағылшын тілін оқытуда сөйлеу дағдыларын дамыту қажеттілігінің себептері сипатталған. Бұл қажеттілікті анықтайтын негізгі фактор - бұл шет тілін білудің жоғары деңгейіне деген сұраныс пен ана тіліне қатысты сөйлеу дағдыларының жеткіліксіз дамуы арасындағы қайшылық. Бұл мәселені қарастыруға А.Н.Леонтьевтің еңбектерінде толығымен қарастырылған қызмет теориясы негіз болды. Мақалада қазіргі заманғы орта мектеп оқушысы өзін-өзі сезінетін іс-әрекет теориясында анықталған ерекшеліктер мен нақты өмірлік жағдай арасындағы талдау қарастырылған.

Аннотация: В данной статье отмечена важность изучения английского языка на современном этапе развития образования. Обозначены основные подходы к изучению иностранного языка. Описаны причины, обуславливающие необходимость развития речевых умений и навыков в преподавании английского языка. Главным фактором, определяющим такую необходимость, является противоречие между запросом на высокий уровень знания иностранного языка и недостаточным развитием речевых умений и навыков применительно к родному языку. Основой для рассмотрения данной проблемы стала теория деятельности, наиболее полно рассмотренная в работах Леонтьева А.Н. В статье проведен анализ между особенностями, обозначенными в теории деятельности, и реальной жизненной ситуацией, в которой находится современный старшеклассник.

МНРТИ 14.85.25

Ракишева Г.М.¹, Маликова Л.Б.²

¹ доктор философии(PhD), и.о.доцента,

² магистрант специальности Педагогика и психология

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г. Кокшетау.

lazzatmalikova@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО - КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ШКОЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Аннотация. Целью данной статьи является обобщение опыта по разработке уроков с использованием разнообразных инновационных техник и приложений, для наглядного демонстрирования того как новые технологии смогут улучшить и дополнить существующие методики преподавания.

Цифровизация казахстанских школ предполагает создание комфортных и эффективных инструментов для всех вовлеченных в этот процесс игроков: учащихся, их родителей, педагогов, администраторов системы образования. При этом важно, чтобы в стремлении цифровизации процесса обучения был соблюден оптимальный баланс живого человеческого общения и нахождения в виртуальной среде, своего рода синтез реального и цифрового мира.

Вопросы эффективного использования всего спектра доступных информационных и телекоммуникационных технологий на современном этапе выходят на ведущее место в системе профессиональных деятельности будущих педагогов.

Ключевые слова. Информационные и телекоммуникационные технологии, цифровая образовательная среда, методика преподавания, повышения квалификации преподавателей, дистанционное и онлайн-образование.

В настоящее время в рамках реализации Государственной программы «Цифровой Казахстан» на 2017-2021 годы образовательный портал THESIS.KZ совместно с Республиканским информационно-методическим центром «Первое сентября» 1september.kz реализует проект «DigitalSchool» — «Цифровая школа». Этот проект ориентирован, прежде всего, на педагогов: развитие информационной культуры в современной школе, создание цифровой образовательной среды, популяризация и практическое освоение новых электронных образовательных продуктов. Национальная платформа открытого образования является уникальной площадкой для дистанционного и онлайн-образования, повышения квалификации преподавателей, подготовки специалистов и проведения открытых уроков и семинаров. Платформа также будет интересна и родителям школьников, начиная от наблюдения за учебным процессом и заканчивая проведением родительских собраний в режиме онлайн.

В условиях информатизации образования к качеству труда и уровню квалификации педагогических кадров предъявляются особые требования, соответствием которым, как правило, не обеспечивается освоением базового курса информатики и спецкурсов по информационным технологиям в рамках основных специальностей и направлений подготовки. Кроме подготовки учителей информатики важное значение имеет подготовка педагогов в области информационных и коммуникационных технологий ИКТ в целом.

Существенным пробелом в профессиональном развитии современных школьных учителей остается их недостаточный профессионализм в области использования информационных и коммуникационных технологий. В первую очередь, такой непрофессионализм сказывается на существенном снижении эффективности обучения школьников. В связи с этим учитель должен не только обладать знаниями в области информационных и телекоммуникационных технологий, но и быть специалистом по их применению в своей профессиональной деятельности. Достижению такой цели должна способствовать подготовка педагогов к использованию информационных и коммуникационных технологий в своей профессиональной деятельности [1].

Содержание подготовки будущих педагогов к использованию информационных и коммуникационных технологий в профессиональной деятельности в условиях информатизации образования должно быть реализовано, прежде всего, через изучение информатики, включенной в программу подготовки специалистов разного профиля в качестве одной из общеобразовательных дисциплин, а также спецкурсов по информационным технологиям в рамках основных специальностей и направлений подготовки.

Изучение ИКТ в педагогическом вузе имеет свою специфику. Информационные и коммуникационные технологии выступают и как объект изучения, и как инструмент предметной и педагогической деятельности, и как средство учебно-методического обеспечения учебного процесса в школе.

Поэтому современный учитель должен не только обладать знаниями в области информационных и коммуникационных технологий, что входит в содержание курса информатики, изучаемого в педагогических вузах, но и быть специалистом по применению новых технологий в своей профессиональной деятельности в школе. При этом стремительное развитие информационных и коммуникационных технологий требует изучения не конкретных программных средств, а освоения будущими педагогами их сущности и возможностей, перспектив развития информационных и коммуникационных технологий обучения и психолого-дидактического обоснования их использования, что позволяет обеспечить соответствие профессиональной подготовки студентов педагогического вуза в области информационных технологий современным требованиям.

Нельзя не отметить, что в большинстве случаев использование средств информатизации оказывает реальное положительное влияние на интенсификацию труда педагогов, а также на эффективность обучения школьников и студентов. В то же время любой опытный педагог подтвердит, что на фоне достаточно частого положительного эффекта от внедрения информационных технологий во многих случаях использование средств информатизации никак не сказывается на повышении эффективности обучения, а в некоторых случаях такое использование имеет даже негативный эффект. Поэтому в использовании ИКТ необходим взвешенный и четко аргументированный подход.

Но при таком подходе изучить все средства невозможно, что впрочем, и не требуется. Изученные конкретные средства и технологии устаревают настолько быстро, что после окончания вуза педагог наверняка столкнется с совсем другими средствами, оперированием с которыми он не владеет [3]. Поэтому очевидно, что решение проблем уместной и оправданной информатизации обучения должно осуществляться комплексно, повсеместно и обучение корректному, оправданному и уместному использованию средств информационных и телекоммуникационных технологий должно войти в содержание подготовки всех педагогов.

Информатизация образования – это не только информатизация обучения. В настоящее время информатизация образования выделена как отдельная актуальная и перспективная научно-педагогическая область, подразумевающая методы, технологии и средства единообразной и интегрированной информатизации всех сфер деятельности, свойственной всем уровням системы образования – учебной, контрольно-измерительной, научно-исследовательской, внеучебной и организационно-управленческой. Следует сказать, что даже при удовлетворительной обеспеченности казахстанской системы образования компьютерной техникой, специальными программным обеспечением и методиками проведения компьютеризированных занятий реальной информатизации образования на профессиональном уровне не произойдет до тех пор, пока на должный

уровень не выйдет готовность педагогов к использованию информационных технологий в профессиональной деятельности.

В качестве основных направлений, систематизирующих содержание подготовки, должны быть сущность, цели и особенности информатизации образования, технические средства и технологии информатизации образования, методы информатизации образовательной деятельности, основы формирования информационных образовательных сред и информационного образовательного пространства, вопросы формирования готовности педагогических кадров к профессиональному использованию информационных технологий [5].

Таким образом, в содержание подготовки педагогов к обоснованному и эффективному использованию средств ИКТ в профессиональной деятельности должны быть включены следующие основные компоненты и темы:

1. Современные информационные и коммуникационные технологии и их использование в образовании. Положительные и отрицательные стороны информатизации образования. Целесообразность и эффективность использования средств информатизации образования. Информатизация образования и жизнь общества.22
2. Виды аудиовизуальных и технических средств, используемых в образовании. Компьютеры и их виды. Периферийное оборудование. Технологии и средства мультимедиа. Телекоммуникационные средства, применяемые в образовании.
3. Технологии хранения и представления информации. Технологии информационного моделирования. Технологии передачи информации. Ресурсы компьютерных сетей как средство обучения.
4. Информационные и телекоммуникационные технологии в учебном процессе. Методы оценки качества средств информационных и коммуникационных технологий, применяемых в образовании. Технологии информатизации очного и дистанционного обучения. Индивидуализация и дифференциация обучения на основе применения средств информатизации образования.
5. Информатизация контроля и измерения результатов обучения. Информатизация внеучебной деятельности. Информатизация научных и методических исследований.
6. Информатизация организационно-управленческой деятельности учебного заведения. Информационные технологии и работа с родителями.
7. Система факторов формирования информационно-образовательной среды.

В период пандемии «Covid-19» остро встал вопрос о цифровизации образования, в связи с массовым переходом школ в режим дистанционного обучения. Поделится педагогическим опытом по данному аспекту на примере лицея-интернат №1 «Білім-инновация» (г.Караганды).

Педагогический коллектив лицея, который всегда готов идти в ногу с прогрессом, и применяет различные инновационные технологии:

1.iPad — это мощное устройство, с лучшим на данное время дисплеем и очень богатой библиотекой приложений (программ для iPad) для образования.

2.Приложение для iPad- “TeacherKit” это просто находка для преподавателей.

3.Приложение для iPad - “Nearpod” это фундаментальное приложение для проведения уроков на планшетах.

4.Приложение для iPad – “penultimate” с помощью этой программы ученики смогли делать быстрые записи в своём iPad так же, как вы бы делали это в своей обычной тетрадке или ежедневнике.

Скомбинировав эти достижения в сфере высоких технологий, учителя Хажымурат М.М., Картал Реджепи, Озтюрк Шерафиддин и др., используя различные методы и приемы обучения разработали ряд конспектов уроков, на лексические («Знакомство», «Моя семья», «Дом», «Путешествие», «Транспорт», «Хобби», «Вещность», «Животные», «Дом», «Одежда», «Еда», «Спорт», «Покупки», «В кафе,магазине», «Экология», «Дни недели», «Профессии», «Части тела» и т.д.) и грамматические темы («Классификация английских глаголов», «Использование глаголов», «Правильные и неправильные глаголы», «Лицо и число английского глагола», «Герундий», «Причастие», «Инфинитив», «Активный залог», «Пассивный залог», «Модальные глаголы», «Предлоги местного времени» и т.д.)

Методы обучения:

репродуктивный – слайды

исследовательский – составление текста, диктантов, словарной работы.

диалогический – «В споре рождается истина»;

интерактивный – использование iPad, ультракороткофокусного проектора.

игровой – использование слов в играх, беседах, чтениях рассказов, стихов, излагать информацию прослушанного, прочитанного и аудиовизуального текста, творчески интерпретируя содержание.

Данные методы позволили оперативно проверять пройденные темы посредством онлайн викторин и тестов, и как следствие повысил уровень усвоения нового материала. Все эти инновационные и коммуникационные технологии способствовали самостоятельно изучать новые слова и предложения, использовать их в речи. Но в то же время следует отметить моменты, которые в некоторой степени компенсируют часть перечисленных недостатков: невозможно получить очную консультацию – можно проконсультироваться с помощью сообщений или скайпа; нет «живых» отношений – но для части обучающихся это обеспечивает более комфортную психологическую обстановку для обучения и т.д. К тому же, традиционную форму обучения никто не отменял, у студентов всегда есть возможность выбора: обычное дневное обучение, заочное или дистанционное.

У нашего лица есть опыт в применении полноценного дистанционного обучения пока небольшой, большинство учителей использует дистанционные технологии в дополнение к традиционным. Мы проводим анкетирование обучающихся и их родителей с целью выявления проблем, которые у них возникают при работе с электронными курсами, и с целью узнать их точку зрения насчёт эффективности применения дистанционных технологий в учебном процессе. По мнению обучающихся, сочетание обычных аудиторных занятий с самостоятельной работой с электронными курсами достаточно эффективно, что подтверждается итогами анализа успеваемости как обучающихся так и их родителей. Электронный курс помог Вам лучше освоить язык (английский, турецкий)?

Таблица 1

Ответ	Доля ответов
Определённо, да	54,21%
Да, в некоторой степени	24,09 %
Нет	6 %
Не могу сказать ничего определённого	15,66 %

Таким образом, у дистанционного обучения, как и любой другой формы получения знаний, множество своих преимуществ и недостатков. Существенным недостатком является отсутствие централизованной системы сертификации и аккредитации электронных курсов, результатом чего является множество «поделок», громко называемых электронными курсами и электронными учебниками, а в действительности представляющих собой обычные файлы word. Немаловажным фактором, препятствующим более интенсивному внедрению дистанционных технологий в учебный процесс, является недостаточная мотивация учителей к работе в данном направлении [5]. Возможно, причиной этого является высокая трудоёмкость, связанная с созданием методических материалов для дистанционного обучения, но тут нужно осознавать, что в будущем затраты времени и сил должны компенсироваться сокращением времени на выполнение некоторых обычных видов учебной нагрузки учителя.

На данном этапе развития дистанционных технологий наша задача состоит в том, чтобы организовать учебный процесс так, чтобы новые формы обучения давали по степени качества результат как минимум такой же, как и традиционные. К тому же существует множество вопросов, связанных с методиками измерения эффективности дистанционного обучения. Но как бы то ни было, огромный «плюс» дистанционных технологий в том, что они позволяют любому человеку учиться непрерывно – всю жизнь.

Список литературы:

1. Бидайбеков Е. Ы. О необходимости подготовки и переподготовки педагогических кадров в области информатизации образования / Бидайбеков Е. Ы., Камалова Г. Б., Киселева Е. А. // Педагогика и психология. – 2011. – №1. – С. 164–167.
2. Бидайбеков Е. Ы. Теоретико-методологические основы подготовки педагогов к использованию информационно-коммуникационных технологий в условиях электронного обучения : монография / Бидайбеков Е. Ы., Камалова Г. Б., Киселева Е. А. – Алматы, 2012. –150 с.
3. Гриншкун В. В. Потребности системы образования в использовании электронных изданий и ресурсов / Гриншкун В. В. // Вестник МГПУ. Серия: Информатика и информатизация образования. – М. : 24МГПУ. – 2006. – №2 (7). – С. 52–57.
4. Григорьев С. Г. Информатизация образования. Фундаментальные основы : учебник для студентов педагогических вузов и слушателей системы повышения квалификации педагогов [Электронный ресурс] / Григорьев Сергей Георгиевич, Гриншкун Вадим Валерьевич. – М. : [МГПУ], 2005. – 231 с. – Режим доступа : <http://www.mgpu.ru/download.php?id=4552>
5. Жумагулов Б. Т. Выступление министра Образования и науки Республики Казахстан Б. Т. Жумагулова на расширенном заседании Коллегии Министерства образования и науки РК, Астана 19 января 2011 [http://www.edu.gov.kz/ru/press_sluzhba/vystuplenija_ministra/vystuplenie/?tx_ttnews\[tt_news\]=2340&cHash=d1c6f33d787644715f22f3b88efe90](http://www.edu.gov.kz/ru/press_sluzhba/vystuplenija_ministra/vystuplenie/?tx_ttnews[tt_news]=2340&cHash=d1c6f33d787644715f22f3b88efe90)
6. Кузнецова О.В. Дистанционное обучение: за и против // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 8-2. – С. 362-364; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7101>

Annotation. The purpose of this article is to develop lessons for parents using a variety of innovative techniques and applications to demonstrate how new technologies can improve and complement existing teaching methods.

The digitalization of Kazakhstani schools involves the creation of comfortable and effective tools for all players involved in this process: students, their parents, teachers, administrators of the education system. At the same time, it is important that in an effort to digitalize the learning process, an optimal balance of live human communication and being in a virtual environment is observed, a kind of synthesis of the real and digital world.

The issues of effective use of the entire spectrum of available information and telecommunication technologies at the present stage are coming to the fore in the system of professional activities of future teachers.

Keywords. Information and telecommunication technologies, digital educational environment, teaching methods, professional development of teachers, distance and online education.

Андатпа: Осы мақаланың мақсаты - ата-аналарға әр түрлі инновациялық әдістер мен қосымшаларды қолдана отырып, жаңа технологиялардың қолданыстағы оқыту әдістерін қалай жақсартуға және толықтыруға болатындығын көрсету үшін сабақтар әзірлеу. Қазақстандық мектептерді цифрландыру осы процеске қатысатын барлық ойыншыларға: оқушыларға, олардың ата-аналарына, мұғалімдерге, білім беру жүйесінің әкімшілеріне ыңғайлы және тиімді құралдарды құруды көздейді. Сонымен бірге, оқыту үдерісін цифрландыру мақсатында адамның көзбе-көз қарым-қатынасы мен виртуалды ортада болуының оңтайлы тепе-теңдігі сақталуы маңызды, бұл нақты және сандық әлемнің синтезі. Қазіргі кезеңдегі қолда бар ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың барлық спектрін тиімді пайдалану мәселелері болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметі жүйесінде бірінші орынға шығады.

Түін сөздер: Ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар, сандық білім беру ортасы, оқыту әдістемесі, мұғалімдердің біліктілігін арттыру, қашықтықтан және желілік білім беру.

МРНТИ 14.35.07

Стукаленко Н.М.², Ш. Бат-Эрдэнэ², Жантемирова М.Б.³

*¹ АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области,
г. Кокшетау, Республика Казахстан,*

*² Монгольский университет поствысшего образования
г. Улан-Батор, Монголия*

*³Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан, madina-z99@mail.ru*

РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ТВОРЧЕСТВА СТУДЕНТОВ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В настоящее время главной задачей казахстанских вузов является подготовка творческой личности, обладающих высоким уровнем творчества и креативности, умеющих решать любую ситуацию в комплексе и принимать сложные решения, способных к применению традиционного и инновационного подходов. Более востребованными становятся творческие параметры к будущей профессиональной деятельности будущего студента, что в свою очередь предполагает создание условий для самореализации, развития творческой индивидуальности будущего специалиста в процессе профессиональной подготовки. Возникла необходимость переосмысления сложившейся практики организации работы с будущими специалистами в высшей педагогической школе. Поэтому важнейшей задачей в подготовке

современных специалистов является их ориентация на развитие творческой активности, способность творчески адаптироваться к изменяющимся социальным условиям жизни.

Ключевые слова: инновационное творчество, творческая личность, творческое мышление, профессиональная подготовка, инновационные подходы.

Сегодня в образовательной практике высшей школы налицо противоречие между сложившимися за долгие годы стереотипами мышления и деятельности и новыми социально-экономическими и политическими условиями жизни общества. Возможности конечных образовательных систем, дающих знания один раз и на всю жизнь, оказались исчерпанными. Поэтому творчество и инновационный подход должна стать основой современной системы профессиональной подготовки. Опираясь на исследование немецких ученых В. Калвейта, Г. Нойнера, Ф. Кликса, целесообразно рассматривать творческую деятельность личности как творческий процесс, то есть процесс, в результате которого возникает новое творческое достижение, отсутствующее в исходных условиях [65].

В области психологии и педагогики наработаны фундаментальные основы рассмотрения сущности творчества, механизмов и условий его развития.

Решение задачи развития творчества студентов предпринято многими педагогами (Ю.К. Бабанский, Л.Ю. Гордин, В.С. Ильин, Н.К. Сергеев, В.В. Сериков, В.В. Краевский и др.) с позиции теории целостного педагогического процесса. Ученые установили, что развитие личности, подготовленной к творческой к будущей профессиональной деятельности, зависит от степени целостности учебно-воспитательного процесса.

Весомыми для нашего исследования являются работы (Т.Н.Балабановой, Э.У.Гуцало, Н.М.Борисенко, М.Г.Ярошевского, В.Р. Пятрулис, Г.А.Медяник, В.И.Андреева и др.), в которых рассматривается понятийный аппарат творчества, описываются механизмы творческой деятельности, изучается личность в педагогическом творческом процессе, исследуются проблемы развития творчества и инновационного подхода студентов при подготовке к будущей профессиональной деятельности, а также условия, обеспечивающие эффективность этого процесса.

Отдельные аспекты этой проблемы нашли отражение в трудах отечественных ученых (Ж.М. Абдильдин, Б.А. Жетписбаева, А.Г. Куатова, С.С. Естемесова, Б.М. Бекмухамедов, Р.Б. Шындаулова, Н.А.Гончарова и др.)

Уровень развития творчества и инновационного подхода в человеке во многом определяет динамику становления общественных отношений, в значительной степени оказывает влияние на все жизненно необходимые инновационные процессы, происходящие в социуме.

Требования к подготовке творческой личности являются самыми значимыми в подготовке будущих специалистов к профессиональной работе. Поэтому столь пристальное внимание к особенностям формирования творческой личности будущего специалиста всегда было характерно для науки и практики.

Одной их важнейших форм проявления и развития творчества и инновационного подхода студентов является подготовка дипломных проектов. Разнообразные исследовательские формы работы, разработка авторской исследовательской программы и ее воплощение в условиях выполнения дипломного проекта, способствуют наполнению своего дипломного исследования содержательным и практическим смыслом. В результате, у каждого студента формируется позиция активного студента при подготовке к будущей профессиональной деятельности, что способствует развитию творчества и инновационного подхода на каждом отдельном этапе и в целом.

Анализ имеющейся литературы и изучение практики высшей школы показывают, что для развития творчества и инновационного подхода студентов в стенах высшей школы, нужно создать условия для формирования и развития творческой деятельности.

Творческая деятельность студентов - это высокоорганизованная, самостоятельная, мотивированная деятельность, направленная на развитие творческих качеств личности будущих специалистов, а также способствующая овладению ими приемами таковой деятельности. Творческая деятельность начинается там, где предполагается новое направление поиска. Для ее развития в вузе разрабатывают комплекс совместных действий преподавателей и студентов, направленных на создание благоприятных условий развития творчества.

Исследование выявило, что для развития творчества в вузе должны быть созданы такие условия, в которых студенты непрерывно стремились бы к самореализации собственных творческих возможностей, а именно: принятие, эмпатия, свобода от оценок, климат психологической безопасности и открытости, творческая атмосфера.

Анализ процесса становления личности студента как профессионала в стенах высшей педагогической школы, позволил выявить динамику поэтапного развития творчества, которая выражается в следующем:

1. на уровне эмоционального восприятия (творчество формируется на интуитивном способе будущей профессиональной деятельности);
2. уровень осмысления (творчество начинает развиваться на основе рефлексивно-когнитивной деятельности);
3. учебное применение (на основе поисковых способов деятельности);
4. системное освоение (базируется на частично-исследовательских методах деятельности);

5. творческое применение (основывается на эвристических способах деятельности) [19].

В системе образования выявляются разнообразные группы нововведений: в содержании образования, методиках, технологиях, формах, методах, приёмах, что оказывает влияние на систему подготовки будущего специалиста к профессиональной деятельности. [67].

Одной из приоритетных задач вузов является активизация разработки новых методов и технологий обучения, направленных на обеспечение готовности будущего специалиста к работе в изменяющихся жизненных ситуациях. Особую важность в современных условиях приобретает задача развития готовности студента к осуществлению творческой деятельности в будущей профессиональной деятельности [63].

Инноватика – это область знаний, необходимая для эффективного решения задач развития общества в зависимости от их потребностей. Рассмотрим наиболее часто встречающиеся в научной литературе понятия, относящиеся к изучаемой проблематике. Под новшеством, понимается введение чего-то нового, экспериментально доказанного, которое при соответствующих условиях будет способствовать качественной и эффективной подготовке профессиональных кадров. Нововведение (инновация) – это целенаправленное изменение, вносящее в систему профессионального образования новые стабильные элементы и способствующее переходу системы из одного состояния в другое, более качественное [102].

Таким образом, преобразование новшества в нововведение есть процесс его внедрения, т. е. инновационный подход, который включает в себя три составляющие: создание новшества, его распространение и освоение. Инновационный процесс существует благодаря особой деятельности людей. Цель такой деятельности в системе профессионального образования состоит в целенаправленном преобразовании образовательной практики за счёт создания, распространения новых образовательных методов обучения и их составляющих.

В процессе исследования мы определили, что творчество и инновационный подход студентов при подготовке к будущей профессиональной деятельности включают:

- способность видеть проблему; выдвигать новые идеи, отличающиеся от общепринятых взглядов;
- умение переключаться с одной идеи на другую до тех пор, пока не будет найдено оптимальное решение;
- навыки находить новый способ и взгляд на решения проблемы.

В процессе обучения в вузе формируется и развивается творческое мышление студента. В психологии и педагогике доказано, что личность обладает творческим мышлением, если она способна выполнять следующие группы логических операций: комбинировать системы и их элементы,

определять причинно-следственные связи, выполнять исследовательские операции. А потому в нашем исследовании мы остановились на трёх особенностях творческого мышления: беглости, гибкости и оригинальности. Хотя концептуально они не являются равнозначными, тем не менее, эмпирически связаны между собой достаточно тесно [45,38].

Изучение особенностей, влияющих на инновационное творчество студентов при подготовке к будущей профессиональной деятельности, поставило нас перед необходимостью исследования позитивного отношения к обучению, так как это во многом зависит от их способности учиться, воспринимать и усваивать новую информацию. Способности к учебе, образованию рассматривались нами как отдельные особенности в развитии инновационного творчества. Ведь можно быть талантливой, творческой личностью, обладать способностями к учебе, но относиться к ней халатно, недисциплинированно, пассивно, несерьезно. Поэтому наличие позитивного отношения к обучению мы также рассматривали как особенность подготовки студентов вуза к инновационному творчеству для будущей профессиональной деятельности. Прежде всего, мы анализируем потребность в достижении успеха, потребность в одобрении, проявление силы воли. Критическое мышление, подход к решению проблем и аналитические навыки рассматриваются как важнейшие конструкты выпускников высших учебных заведений. Обладая такими способностями и навыками, они создают новые знания на основе своего предыдущего опыта и участия в учебном процессе [119]. По нашему мнению, для развития творческой компоненты в процессе обучения, основываясь на конструктивистском подходе, следует использовать следующие методики:

1. Стимулирование исследовательской деятельности студентов, что предполагает самостоятельный поиск информации по заданной теме. В данном случае преподаватель лишь дает общий план изучаемой темы, направляя студента на поиск новой информации. В данном случае задача преподавателя состоит в том, чтобы предоставить студенту информацию о методах самостоятельного поиска материала, современных поисковых базах и профессиональных электронных ресурсах.

2. Использование игровой формы и кейс-заданий для моделирования различных профессиональных ситуаций. Это позволит студентам погрузиться в реалии их профессиональной среды и научиться самим находить наиболее подходящие решения.

3. Проведение не только внутри вузовских конференций, но и межвузовских, используя возможности IT-технологий для онлайн доступа студентов. Основной акцент делать на обмене идеями практического характера, включая блок обратной связи между участниками.

4. Коллективный разбор решений поставленной преподавателем задачи. Студентам дается возможность высказывания собственного мнения о

принятии или отклонении придуманного решения с аргументированным анализом.

5. Внедрение творческих форм самостоятельной активности студентов (работа над творческими проектами).

Использование предлагаемых практических приемов способно не только развить творческий потенциал студентов, но и в целом повышает обучаемость и качество усвоения нового материала, создает у студентов правильную мотивацию на дальнейшее обучение.

При подготовке студентов вуза к реализации инновационного творчества в будущей профессиональной деятельности важно использование творческого подхода преподавателем в учебном процессе. Естественно, от преподавателей, их умений, способностей, квалификации, усердия во многом зависит результативность подготовки студентов вуза к реализации творчества в учебном процессе.

Таким образом, процесс подготовки студентов вуза к реализации творчества и инновационного подхода к будущей профессиональной деятельности происходит наиболее результативнее, если учитываются индивидуальные особенности личности студента, применяются активные методы обучения, обеспечиваются разные формы воспитательно-образовательной деятельности в условиях профессионального образования. В начале исследования мы создали экспериментальную группу (ЭГ) из студентов педагогических специальностей КГУ им. Ш.Уалиханова. В эксперименте участвовали 120 студентов. В процессе экспериментальной работы эти студенты посещали спецкурс «Основы инновационной деятельности», были привлечены к активному участию в творческой деятельности в различных мероприятиях с применением интерактивных методов обучения. Мы обследовали их в начале и в конце эксперимента.

Представим обобщенные результаты исследования показателей инновационного творчества студентов по всем использованным методикам наглядно в диаграммах.

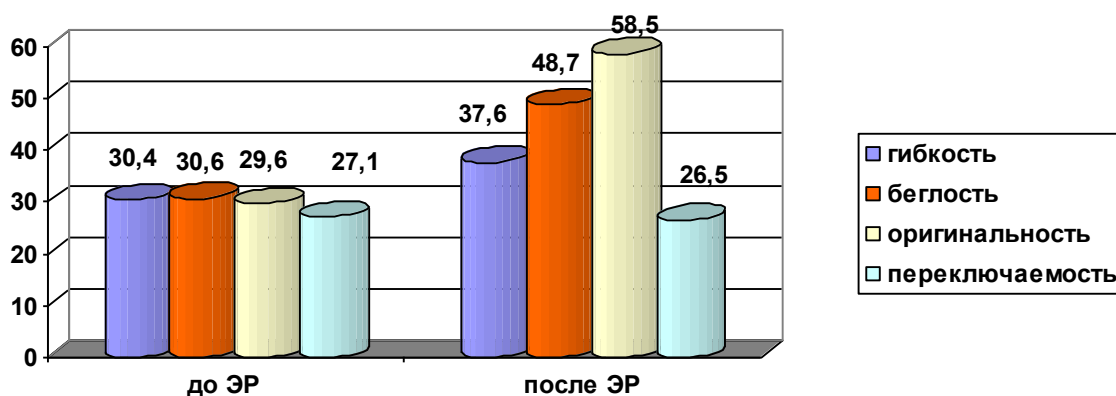

Рисунок 1 – Результаты исследования творческих способностей в ЭГ по методике Хеллер К. в ЭГ до эксперимента и после него

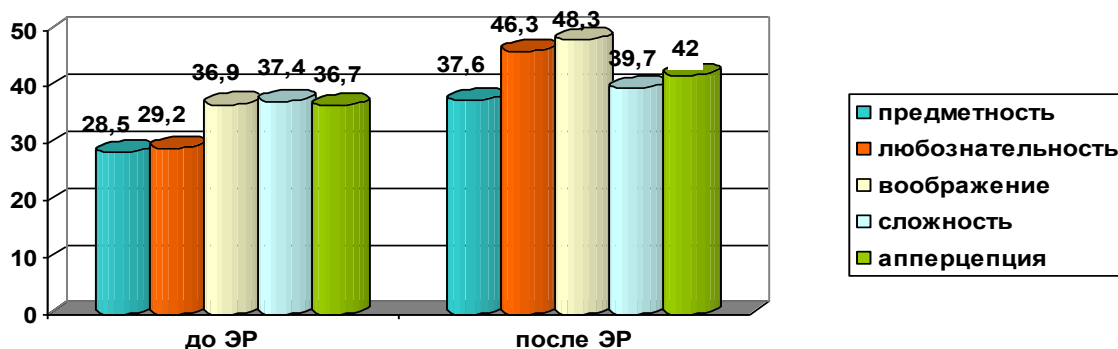

Рисунок 2 – Результаты исследования творческих характеристик личности в ЭГ по методике Торренса П в ЭГ до эксперимента и после него (1 часть)

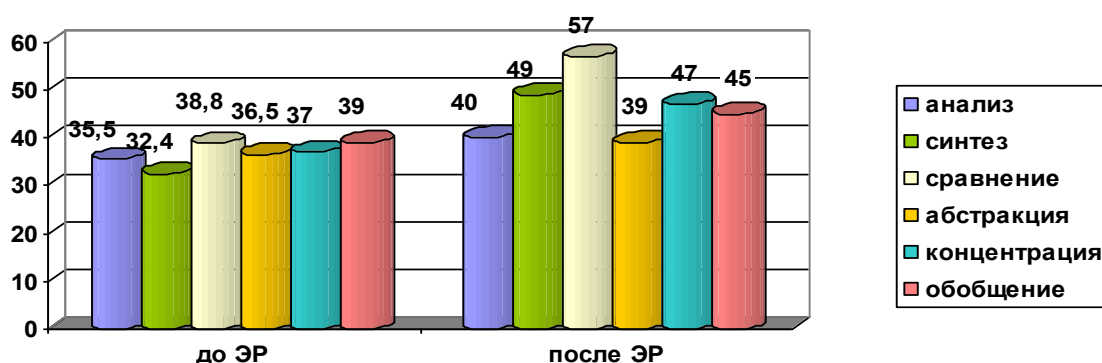

Рисунок 3 – Результаты исследования творческих характеристик личности по методике Торренса П в ЭГ до эксперимента и после него (2 часть)

На всех диаграммах результаты участников эксперимента значительно улучшились в ходе экспериментальной работы. Анализируя полученные результаты, можно сделать вывод о том, что исследовательская работа в условиях проводимого эксперимента по развитию инновационного творчества студентов, организованная в КГУ им. Ш.Уалиханова с опорой на разработанный нами спецкурс «Основы инновационной деятельности» и комплекс интерактивных методов обучения показала свою эффективность.

Таким образом, инновационное творчество в условиях подготовки специалистов в высшей школе проявляется в достижении высокого уровня реализации новых оригинальных подходов, путей и способов решения задач образовательного, научно-исследовательского и изобретательного характера. Преподаватель вуза оказывает значимое влияние на развитие инновационного творчества студентов посредством творческого подхода к образовательно-воспитательной деятельности с применением как традиционных так и инновационных образовательных технологий. Это значит, что процесс вузовской подготовки - значимый этап, стимулирующий к саморазвитию и саморегуляции, а вся последующая профессиональная

деятельность - возможность реализации своего педагогического творческого потенциала.

Список литературы:

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Казань, 2006.- 568с.
2. Атутов П.Р. Технология и современное образование // Педагогика. - 2000. - №2.- с. 11-14.
3. Бехтерев В.М. О творчестве с рефлексологической точки зрения / Грузенберг С.О. Гений и творчество: основы теории и психологии творчества, М.: 2010.
4. Губарева С.А. Проблема развития творческого мышления студентов имеющих конституционально – типологическую predisposition личности // Успехи современного естествознания. – 2006. – № 8. – С. 43.
5. Ключко В. Е., Краснорядцева О.М. Особенности операционализации понятия «инновационный потенциал личности» // Вестник Томского государственного университета, 2010, № 339, с. 153.
6. Лесникова С. Л. Формирование творческого подхода к профессиональной деятельности у будущих специалистов как условие профессионального самоопределения // Вестник КемГУ. 2015. № 1. С. 63

Abstract. Currently, the main task of Kazakhstan's universities is to train a creative person who has a high level of creativity and creativity, who can solve any situation in a complex and make complex decisions, and who is capable of applying traditional and innovative approaches. Creative parameters for the future professional activity of the future student become more popular, which in turn implies the creation of conditions for self-realization, the development of the creative personality of the future specialist in the process of professional training. There was a need to rethink the current practice of organizing work with future specialists in the higher pedagogical school. Therefore, the most important task in the training of modern specialists is their orientation to the development of creative activity, the ability to creatively adapt to changing social conditions of life.

Keywords: innovative creativity, creative personality, creative thinking, professional training, innovative approaches.

Андатпа. Қазіргі кезде қазақстандық университеттердің басты міндеті - кез-келген жағдайды кешенді түрде шеше алатын және күрделі шешімдер қабылдай алатын, дәстүрлі және инновациялық тәсілдерді қолдана алатын, жоғары деңгейдегі шығармашылығы мен шығармашылығы бар тұлғаны даярлау. Болашақ студенттің болашақ кәсіби іс-әрекетінің шығармашылық параметрлері сұранысқа ие болып келеді, бұл өз кезегінде өзін-өзі жүзеге асыруға жағдай жасауды, кәсіби дайындық процесінде болашақ маманның шығармашылық даралығын дамытуды көздейді. Жоғары педагогикалық училищеде болашақ мамандармен жұмысты ұйымдастырудың қолданыстағы тәжірибесін қайта қарау қажеттілігі туындады.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ШКОЛЬНАЯ ПРАКТИКА

FTAMP 14.39.05

Меңлібекова Г.Ж¹, Нәби Луза², Баишева Г.М.³

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, Қазақстан
Gmen64@mail.ru, Liza281073@mail.ru, Baisheva.g.m@mail.ru

БАЛА МЕНТ ОТБАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІ

Аннотация

Мақалада бала тәрбиесіндегі ұрпақ сабақтастығына көңіл бөлу, отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас мәдениеті және әрқайсысының өзіндік рөліне сипаттама берілген. Сонымен қатар бала тәрбиесінде кездесетін мәселелер, оны шешуде отбасылық тәлім-тәрбиенің маңызды іс екендігі баяндалған.

Қазіргі отбасы тәрбиесінің басты нысанасы - баламен рухани үндестік пен үйлесімдікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға ұмтылу, халықтың тәлімдік мұрасын сақтауға көңіл бөлу, туыстық отбасылық қатынастарды бала кезінен қалыптастыру. Баланы тәрбиелеуде отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасы маңызды орын алатындығын ескеретін болсақ, онда ересектердің дұрыс, мәдениетті қатынас орнатуында жауапкершілік таныту керектігі айтылады.

Мақалада ата-ананың шектен тыс қамқорлығы мен бала тәрбиесіне қатаң қаруы, сондай-ақ салғырт қарауының да осал тұстары бар екендігі, бала тәрбиесіне кері әсерін тигізетіндігі де көрсетілген.

Тірек сөздер: Отбасы, туыстық қатынас, отбасы мүшелері, тәлім-тәрбие, отбасы мүшелерінің қарым-қатынас мәдениеті, отбасы құндылықтары, ұлттық болмыс.

Отбасы – адам баласының өсіп-өнер алтын ұясы. Адамның өміріндегі ең қуанышты қызық дәурені осы отбасында өтеді. Баланың шыр етіп дүние есігін ашқан сәтінен бастап ата-ана өздерінің негізгі борыштарын – тәрбие жұмысын атқаруға кіріседі. Отбасының адамзат ұрпағына деген ықпалы мен әсер күшін өмірдегі басқа еш нәрсенің күшімен салыстыруға болмайтындығы мәлім. Өйткені ата-ананың балаға деген тәрбиесінің орнын еш нәрсе толтыра алар емес. «Ел болам десең, бесігіңді түзе» - деген нақыл сөз отбасы тәрбиесінің маңызын айқындатып тұр емес пе?

Отбасы мүшелерінің өзара дұрыс қарым-қатынасын тіл табысып түсінуін, бірін-бірі тыңдап, ата-ананы, туған-туыстарын, жасы үлкендерді сыйлап, құрмет тұтуға үйрету деп түсінгеніміз дұрыс. Себебі ата-ананың ең ардақты міндеті: бала бойына жақсы қасиеттерді, отбасылық құндылықтарды сіңіре білу, баланың тұлға болып қалыптасу жолына бағыт-бағдар беру. Бала

біздің болашағымыз, өміріміздің жалғасы, сол себептен бала тәрбиесі – ата-анадан аса зор жауапкершілікті талап етеді.

Бала тәрбиесінің негізі – бұл оның отбасы. Осы шағын әлеуметтік топ – бала үшін өмір мектебі. Ал отбасындағы ата-ана – баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі.

Бір сөзбен айтқанда, балаға әлеуметтік-мәдени ортаның құндылығын қабылдау, үлкен ұрпақтың тәрбиесін жас ұрпаққа жеткізу, бойына сіңірту, яғни балаларын өздерін қоршаған ортаға және қоғамға пайдалы азамат етіп өсіру әрбір әке-шешенің ең маңызды міндеті.

Ата-ананың, басқа да отбасы мүшелерінің өмір сүру тәжірибесі, жүріс-тұрысы, өз міндеттерін таза атқару, бір-бірін құрметтеп сыйлауы – бәрі де үлкен мектеп, тәрбиелік мәселе. Отбасында қабылдаған адалдық пен мейірімділік, жауапкершілік пен кешірімділік те баланың көкірегінде жатталып қалады [1].

«Бала тәрбиесі – мемлекеттің маңызды міндеті» деген сөзді ежелгі грек философы Платонның өзі бекер айтпаған болар. Қазіргі кезде отбасы тәрбиесі мәселесі әлемдік деңгейде қарастырылуда. Себебі қазіргі қоғамдағы ата-ананың бірінші мақсаты қаражат табу, балаларын еш нәрседен мұқтаж етпеу болып табылады. Ал кейбіреуінде тұрақты жұмысы да жоқ. Бала-шағаның қамымен жүрген ата-ана олардың тәрбиесіне көңіл бөлуге де уақыты болмайды. Осыдан келіп бала мен ата-ана арасындағы түсініспеушілік, қарым-қатынастарының шиеленісуіне әкеп соғатын кездер де болып қалады. Осыдан ата-ана ретінде баланы тек қана киіндіріп ішіндірумен ғана шектелмей, олардың тәрбиесіне де аса көңіл бөлу қажеттілігі туындайды. Әрбір ата-ана өз перзентінің әдепті саналы, иманды, тәрбиелі де ибалы, Отанының сүйікті және кішіпейіл азаматы болып жетілуін қалайды. «Жапырақ тамырдан нәр алады» деп халқымыз бекер айтпаса керек. Барлық бала жақсы мен жаман әдеттерді өзі өскен шаңырақтан үйренеді. Егер ата-ана басқа да отбасы мүшелері өзара жақсы қарым-қатынаста болса, олардан тәрбие, өнеге алған өскелең ұрпақ та тәрбиелі, саналы болып шығуы хақ.

«Балаға берілген бірінші тәрбие – ата-анасын, туған-туысын, жолдасын сыйлауға үйретуден басталады» дейді ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсарин.

«Адамға ең бірінші керегі білім емес, тәрбие. Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі» - деп Әл-Фараби айтқандай, егеменді елдің ертеңі сол ел ұрпағының келбеті отбасы тәрбиесінің тереңдігімен өлшенеді. Ал отбасы мүшелерінің мақсаты – білімді, дені сау, ұлттық сана сезімі оянған, рухани ойлау жүйесі жоғары, мәдениетті, парасатты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында басқа да игі қасиеттері қалыптасқан сегіз қырлы – бір сырлы ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу [2].

Қазіргі отбасы тәрбиесінің басты нысанасы - баламен рухани үндестік пен үйлесімдікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға ұмтылу, халықтың тәлімдік мұрасын сақтауға көңіл бөлу, туыстық отбасылық қатынастарды бала кезінен қалыптастыру. Адам қарым-қатынас арқылы айналасындағы дүние жайлы мәлімет алады, еңбек пен тұрмыс дағдыларына машықтанады, адамзат жасап шығарған түрлі құндылықтарды меңгереді. Әрине қарым-қатынас ақпарат алумен ғана шектелмейді, оның шеңбері аса кең, көп қырлы. Спектакль көрсек те, лекция тыңдасақ та, достарымызбен сөйлесек те, осының бәрі – қарым-қатынастың сан алуан қырлары болып табылады.

Адам қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Кез-келген адам дүниеге келісімен екінші бір адаммен қарым-қатынасқа түсуді қажетсінеді. Мәселен, нәрестенің анасымен «тілдесу» қажетін қанағаттандырмау – біртіндеп оның қатаң сезімді мейірімсіз болып өсуіне, кішкентайынан айналысына деген сезімінің азаюына әкеліп соқтыратыны дәлелденген. Егер бала отбасы мүшелерімен жақсы қарым-қатынаста болмаса, онда айналадағы жұртпен де дұрыс қарым-қатынас орната алуы екіталай.

Даму барысында бала алдымен вертикалды байланыстарға сүйенеді, ол толығымен ата-анасына немесе отбасының басқа мүшелеріне байланысты. Ана баласына мейірімін төгіп, махаббатын арнаған соң әкеге қарай ауа бастайды. Әкесімен байланыс орнатқан соң, ата-әже, бауырларымен қатынас түзейді.

Негізінен бұл тұста ескеретін бір жайт – отбасында әркім өз орында болуы керек. Мәселен, бала – ана – әке – ата-әже ретімен тәрбие беру ісі жүргізілуі тиіс, егер отбасы мүшесінің біреуінің орны бос болса онда балаға психикалық қолдаудың жетіспеушілігіне алып келеді. Сол себептен бос орынды толықтыру, балаға жетіспей тұрған отбасы мүшесінің жоқтығын сезірмеу қалған отбасы мүшелерінің алдында тұрған аса маңызды мәселелерінің бірі. Осы орайда отбасы мүшелері бірлесе отырып, өзара дұрыс қарым-қатынас жасау арқылы қол жеткізуге болатынын ескеруіміз қажет.

Отбасындағы тәрбиенің тиімді болуы ондағы қарым-қатынас түрлерінің орнығуына байланысты. Дегенмен отбасында түрлі қарым-қатынас орын алады:

- ынтымақтастық қарым-қатынас, яғни отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасы түсіністік пен көмекке бағытталған;
- ортақ мүддеге негізделген бірінғай қарым-қатынас;
- өзара жетістікке жетуді көздеген қарым-қатынас;
- бәсекелестік, яғни барлық жағдайда өзінің бәсекеде ұтуын көздеген қарым-қатынас;
- түрлі себептермен туындаған отбасындағы қайшылықты қарым-қатынас.

«Ата-ана – бала» жұбындағы кез-келген қарым-қатынас түрінің тәрбиелік мәні зор. Тұлғаны қалыптастырудың маңызды факторы бола

отырып, қарым-қатынас үлкен педагогикалық мүмкіндіктерге ие. Тәрбие мақсатына жету үшін ата-аналар әр түрлі әсерлерге жүгінеді: мадақтау және жазалау. Балаларды саналы түрде мадақтау нәтижесінде баланың тұлға ретінде дамуын жеделдетуге болады. Егерде жазалау қажеттілігі туындаса, онда оны тек қана қажетті жағдайда ғана қолдану керек. Өте қатал жаза нәтижесінде балада қорқыныш немесе өшпенділік болуы мүмкін. Кез-келген физикалық әсер нәтижесінде балада өзіне ұнамаған жағдайды күшпен шешуге болады деген ұстанымды туындатады. [3].

Бала тәрбиесіндегі шектен тыс мадақтау мен жазалаудың өзіндік жағымсыз жақтары да бар. Баланы көп мақтап, кішкентай жетістігі үшін сыйлық беретін, шамадан тыс көңіл бөлетін отбасылар да кездеседі. Керсінше бала тәрбиесіне салғырт қарайтын, балаларына шамадан тыс еркіндік ұсынатын отбасылар да бар. Ал осы типтес отбасыларда шектен тыс еркіндік түбінде ата-ана мен бала арасындағы қатынастың бұзылуына әкеп соқтыратыны сөзсіз.

Қарым-қатынас барысындағы қиыншылықтар эмоционалды қарым-қатынас бұзылуының нәтижесі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі баланың сөзі мимика жест және поза көмегімен жүзеге асырылады. Бала ата-анасы және жақындарының қарым-қатынас стиліне еліктей отырып, санасыз түрде соған бейімделіп кетеді. Отбасының қолданып жүрген өзара бір-бірімен қатынасы, сөйлесу мәдениеті баланың бойына қарым-қатынас стилін бейімдейді. Эмоционалды қатынастың бұзылуы нәтижесінде бала бойында үрейлік дамиды. Жоғары үрейлілік тұрақты сипатқа ие болады. Егер оның бойында уақытша қиындықтарды ересектер тітіркендірсе, бір нәрсені қате жасап қою қорқынышы, үрейлік сезімі туындайды.

Осындай жағдайлар ата-аналарының тым жоғары талап қойғанда, баланы тығырыққа тіреу кезінде пайда болады. Бала бойында үрей мен оған байланысты өзіндік төмен бағалаудың өсуі нәтижесінде танымдық жетістіктері төмендеп, сәтсіздік сезімі беки түседі. Баланың өзіне деген сенімсіздігін тудыратын да – ересектер. Қазіргі таңда ересектердің нұсқауын орындау, үлгі бойынша ғана әрекет ету, өз ойын білдіруге қорқу, білімдер мен әрекет тәсілдерін ресми түрде меңгеру арқылы өзі-өзіне көңілі тоймайтын, ертеңіне үркектеп қарайтын тұлға тәрбиелеп жатқанымызды мойындауымыз керек. Ал осындай келеңсіз жәйттерді болдырмас үшін ересектер қауымы, бала жетістіктерін байқап, оны қателіктері үшін аса қатал жазаламай, баланы эмоционалды дискомфортқа түсірмей тәрбиелеуіміз қажет екендігін білгеніміз абзал.

Отбасы мүшелерінің қатынасты сақтау негізі – бұл бала өміріндегі оқиғалардың барлығына да қызығушылық таныту, оны түсінуге, оның өміріндегі өзгерістерге көңіл бөлу. Бала мен ата-ана арасындағы эмоционалды қатынас өзара түсіністік жайлы айтқанда бала мен ересек адамның арасындағы әрекеттестік, диалог, дыбыстық қатынас өте маңызды болып табылады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, ересектердің балалармен қарым-қатынасының мынандай принциптерін көрсете аламыз: баланы қаз-қалпында қабылдау; эмпатия – ересек адам бала позициясын қабылдайды, туындаған мәселеге бала көзімен қарайды; конгрэнттілік – болған оқиғаға ересек адамның адекватты қатынасы.

Отбасының мәдениеті жоғары болған сайын қоғамның да мәдениеті жоғары бола береді. Өйткені қоғамның өмірі де отбасының өміріне тән рухани және материалдық процестерімен сипатталды. Әрбір отбасы мүшелерінің өзара сыйластығы, махаббаты, бір-біріне деген құрметі мен сүйіспеншілігінің арқасында бақытты отбасы негізі қаланады, ал отбасы бақытты болса мемлекеттің де өркендеуінің жемісті болмақ. Басқа сөзбен айтқанда, отбасы – үлкен өмірге дайындайтын мектеп. Ал сапалы «білімді» қайдан, қандай ортадан алуға болады? Әрине, өзара гармонияда, бақытты ортада өмір сүретін, сол бақытты жасай алатын адамдардан алады. Осындай бірлігі жарасқан отбасынан шыққан адам ғана өзінің отбасын бақытты ете алады, өмірде жолы болатын тұлға ретінде қалыптасады [4].

Бір сөзбен айтқанда отбасы мүшелерінің әрқайсысы, ата-ананың, баланың, міндетін атқару ғана емес, береке - бірлік, сүйіспеншілікпен араласса ғана, босағасы берік, шаңырағы биік отбасына айналарын білуі шарт.

Ата-ана балаларына жақсы тәрбие беруге қоғам алдында жауапкер. Кейінгі кезде қалыптасқан «білім мектептен басталады» - деген көзқарас дұрыс емес. Бұл процесс отбасынан басталуы керек. Тек, отбасында орныққан қарым-қатынас түрі мен қалыптарына сәйкес баланың тұлғалық қасиеттерін қалауымызға болады.

Сөз соңын А.С.Макаренконың «Балаға берілген дұрыс тәрбие – бұл бақытты қарттық, ал нашар тәрбие – біздің болашақтағы сорымыз, біздің көз жасымыз» деген ұлағатты сөзімен аяқтағым келеді. Расында бала әрқашанда ата-анадан жүрек жылуын, мейірімділікті қажет етеді, ол ата-ананы өмірінің тірегі санайды. Бала үшін ата-ана игілік жасаушы, үлгі-өнеге көрсетуші және ақыл-кеңес айтушы болып танылады. Ата-ана ретінде бала тәрбиесін қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <https://massaget.kz/okushyilarga/shyigarma/30042/>
2. Баймұқанова М.Т. Отбасымен әлеуметтік педагогикалық жұмыс. Астана: Парасат әлемі баспасы, 2005. – 180 б.
3. Пірәлиев С.Ж., Иманбаев С.Т., Төлеубекова Р.К. Ұлттық тәрбие. Алматы: «Білім» баспасы, 2015. – 100-175 б.
4. Каирова Б.К., Тойымбетова Д.С. Отбасылық өмір психологиясы. // Оқу құралы -ҚМПИ. Қостанай, 2016. – 144 б.

Аннотация. В статье уделено внимание преемственности поколений в воспитании детей, культуре взаимоотношений между членами семьи и дается характеристика собственной роли каждого из них. Также были освещены проблемы, с которыми сталкивается воспитание детей, в решении которых важным делом является семейное воспитание. Главная цель современного семейного воспитания-стремление к духовному созвучию и гармонии с ребенком, стремление к сохранению наследства предков, внимание к сохранению поучительного наследия народа, формирование родственных семейных отношений с детства. Если учесть, что в воспитании ребенка важное место занимают взаимоотношения членов семьи, то подчеркивается, что взрослые должны проявлять ответственность в установлении правильных, культурных отношений. В статье подчеркивается, что чрезмерная родительская забота и строгое отношение к воспитанию детей, а также халатное отношение имеют слабые стороны, что негативно сказывается на воспитании детей.

Ключевые слова: Семья, родственные отношения, члены семьи, воспитание, культура взаимоотношений членов семьи, семейные ценности, национальное бытие.

Abstract. The article pays attention to the continuity of generations in the upbringing of children, the culture of relationships between family members and gives a characteristic of their own role for each of them. Also, the problems faced by the upbringing of children, in the solution of which family upbringing is an important matter, are highlighted.

The main goal of modern family education is the desire for spiritual harmony and harmony with the child, the desire to preserve the heritage of ancestors, attention to the preservation of the instructive heritage of the people, the formation of family relations from childhood. Considering that the relationship of family members occupies an important place in the upbringing of a child, it is emphasized that adults should be responsible in establishing correct, cultural relationships.

The article emphasizes that excessive parental care and a strict attitude towards the upbringing of children, as well as negligence, have weaknesses, which negatively affects the upbringing of children.

Key words: family, kinship, family members, upbringing, communication culture of family members, family values, national identity.

FTAMP 14.25

*Кереева А. А¹. Балмуханова С.Н².
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Филология және көптілді білім беру институты
Шетел тілдері кафедрасы, 2 курс
Алматы, Қазақстан, ardana87@mail.ru*

АҒЫЛШЫН ПРЕДЛОГТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІК ТӘСІЛІ

Түйіндеме. Студенттерге сөйлеу мәдениеті бойынша грамматика мен практикұмды оқыту процесінде ағылшын тілінің, сондай-ақ басқа неміс тілдерінің ерекшеліктеріне байланысты предлогтар мен басқа да бекітілген басқару түрлері туралы сұрақ туындайды. Студенттердің предлогтарды, поствербтерді және басқа лексикалық және грамматикалық үлгілерді механикалық есте сақтаудың қарапайым тәсілі ескіргендіктен лингвистика дамуының осы кезеңінде оқытудың осы аспектісіне когнитивті тәсілді қолдану анағұрлым орынды болып табылады. Осыған орай бұл мақала студенттерді ағылшын тіліндегі предлогтарды оқытудың когнитивтік әдістері мен тәсілдеріне арналған және осы процесті оңтайландырудың мүмкін жолдарын көрсетеді.

Кілт сөздер: когнитивтік көзқарас, предлог, постверб, бекітілген, аспект, мағынасы; тұжырымдама.

Кіріспе. Шет тілін оқытуда когнитивті лингвистика идеяларын қолдану идеясының мәні кез-келген лингвистикалық мәселені әзірлеу және сабақта материалды ұсыну кезінде (мысалы, ағылшын тілінде) мұғалім сонымен бірге қоршаған әлемді қабылдау механизмдерінің ұқсастығы мен ерекшелігін ескереді және оны сөйлеу арқылы адам санасында көрсетеді.

Когнитивті лингвистика теорияларының шет тілдерін оқытудың заманауи білім беру технологияларымен өзара байланысы мәселесі осы саладағы мамандар үшін өте өзекті болып табылады. Когнитивті тәсіл Лакоффтың когнитивті лингвистика теориясына негізделген (1987). Оны Эванс пен Тайлер (2005) танымдық көзқараста алмастырушы көзқарас ретінде ұсынды. Рольфинг (Rohlfing, 2001) әр түрлі тілдерде кеңістік сезімін санаттаудың әртүрлі тәсілдері болғандықтан, олар кеңістіктік конфигурацияларды жіктеуде айтарлықтай ерекшеленетінін айтады.

Когнитивті лингвистика технологиялары арқылы тілдік материалды ұсынудың теориялық негіздеріне толығырақ тоқталайық. Когнитивтік семантиканы зерттеу аясында прототиптің айналасында ұйымдастырылған семантикалық желі түрінде кез-келген лексикалық бірліктің семантикалық көріністерін ұсыну [3,1-49] көптеген мағыналарды дәлелді түрде түсіндіруге мүмкіндік береді және шет тілдерін оқыту процесінде нәтижелі қолдануға болатын полисемияның танымдық теориясының дамуына себеп болады.

Когнитивті тәсілмен студенттерге предлогтардың бастапқы мағыналары, олардың кеңістіктік қолданылуы және метафораланғандармен байланысы қарастырылады. Бұл тәсіл студенттерге ақпаратты өңдеудің табиғи алгоритмдерімен тығыз байланысты техниканы жасауға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, оны қолдану студенттердің шет тілінің бірліктері мен құрылымдарын неғұрлым толық игеруін қамтамасыз етеді, бұл дәстүрлі түрде олардың полисемиясы, омонимиясы немесе үйлесімділік ерекшелігіне байланысты қабылдау мен түсіну үшін қиындық тудырады.

Әдістері. Предлогтар, атап айтқанда, олардың мағынасы дәстүрлі семантикалық зерттеулермен айналысатын және когнитивті лингвистика аясында жұмыс істейтін әртүрлі бағыттағы лингвистер үшін қызықты зерттеу нысаны болып табылады.

Атап айтсақ, А. Тайлер мен В. Иванс ұсынған әр түрлі контексте over предлогын құрайтын мағыналардың жіктелуі кеңейтілді және тестілеу үшін де, материалды бекіту үшін де бірқатар тапсырмалар жасалды (қойылмалы, коммуникативті тапсырмалар, дұрыс нұсқаны таңдауға арналған тапсырмалар, предлогтың белгілі бір мәні үшін орыс тіліндегі эквивалентті іздеуді немесе оның мағынасын ағылшын тілінде түсіндіруді қамтитын оқу тапсырмалары, сондай-ақ қысқа түпнұсқа мәтіндер үшін тиісті тақырыпты таңдау (over предлогы бар)).

Кеңістіктік предлогтар, оның ішінде over предлогы кеңістіктік қатынастарды білдірудің тілдік құралдарының жүйесіне енеді, өйткені оның семантикасында кеңістік, оның бөлінуі және объектілер арасындағы қашықтық туралы белгілі бір идеялар көрінеді. Ағылшын тілінде, басқа тілдердегідей, әртүрлі объектілердің кеңістіктік сипаттамалары, типтік көріністер мен оқиғалар туралы белгілі бір идеялар бекітілген. Сонымен қатар, over предлогы кеңістіктік семантика өрісінде ғана емес, сонымен қатар абстрактілі тұжырымдамалық салаларда да мағыналарды қалыптастыра алады. Бұл предлогтың бұл ерекшелігін К.Бругман мен Дж.Лакофф прототип теориясы аясында келесідей түсіндіріледі. Over предлогының семантикалық мағынасы тікелей метафораға айналады. Предлогтың метафоралық бейнелері прототиптік мағынаның негізгі семантикалық компонентін қамтиды.

Зерттеу. Зерттеудің практикалық бөлігіне дайындық барысында осы предлогтың семантикасы оның сөздік мақалаларда (Oxford Advanced Learner's Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Collins Cobuild) және жұмыс істеу контекстінде көрсетілуін ескере отырып қарастырылып, талданды және оның семантикалық ыдырау әдісі арқылы оның семантикалық құрылымы анықталды.

Over предлогының мәндерін талдау нәтижесінде оның прототипінің кеңістіктік және дерексіз қатынастардағы екі негізгі компоненті анықталды: above және contact+/-, оларды келесідей суреттеуге болады.

The Above Sense

Шартты түрде объектіні TR траекторы (trajectory) және LM беті (landmark) ретінде белгілейміз. 1) It was large room with a Madonna over the fireplace and rows upon rows of books in covers of light gold and dark gold and shiny red. [Fitzgerald, 1996:16] Мадонна портреті - траектория (TR), ал беті (LM) - камин. Бұл жағдайда траектор (TR) заттың бетінен жоғары (LM) орналасқан. Осылайша, осы ұсыныс аясында прототипке сәйкес келетін above мәні беріледі, бірақ бұл жағдайда байланыс элементі алынып тасталады, өйткені траектор (TR) зат бетімен (LM) жанаспайды. Айта кету керек, бұл тұрғыда предлогты жүзеге асырудың статикалық режимі байқалады, яғни нысандар қозғалыссыз бірінен жоғары орналасқан.

Шындығында, кедергі арқылы қозғалысқа байланысты траектория жиі кездеседі. Бұл жағдайда траектор (TR) яғни кедергіні еңсеретін объект кедергіден жоғары болған кезде бір позициядан екінші позицияға ауысады. Мұндай жағдайларда, мысалы, келесі сөйлемдердегідей, over предлогы осындай қозғалысты сипаттау үшін қолданылады:

2) As she turned to him something in her soft, wandering look made George feel that for two pins he would jump over the table and carry her off. [Mansfield, 2009:111]

3) She quickened her face and race over the sharp stones and jagged-edge grass that there at her arms and legs. [Ahern, 2007: 16]

4) Mr. Dundee was afraid someone might trip over the. [Hudson, 1996: 109]

5) The houses of the little horse drama over the wooden pole, then and softly into the sandy road. [Mansfield, 2011: с. 69]

Алайда, тек В позициясында траектор (TR) he (2) сөйлемде table кедергісінен жоғары орналасқан. Jump етістігі А позициясын білдіреді, бірақ бұл жағдайда С позициясына тікелей қатысы жоқ. С позициясын белгілеу кезінде траектор (TR), секіру және кедергі туралы белгілі нәрсеге назар аудару керек, траекторияның (TR) ауырлық күші мен қозғалыс динамикасы туралы ескере отырып. Осыған сүйене отырып, предлогтың осы мағынасында жоғарыда келтірілген мысалдарда предлогтың over - obstacle, across, movement бірнеше қосымша семантикалық компоненттерін бөліп көрсету керек. Осылайша, осы контексте осы предлогты іске асырудың динамикалық режимі байқалады. Нәтижесінде, бұл жағдайда біз осы сөйлемнің мағынасын дәлірек жеткізу үшін динамикалық күш туралы білімге назар аударамыз. (2) мысалда, траекторияны (TR) кедергіден (obstacle) жоғары жылжытқанда, прототиптік contact элементі жоқ екенін атап өткен жөн. Басқаша айтқанда, he траекториясы (TR) table кедергісімен жанаспайды. The On-the-Other-Side Sense

Кеңістіктік проекциядағы over предлогының келесі мәні траекторияның (TR) бетінің екінші жағында орналасуымен байланысты, осылайша объектілердің бірі А нүктесінде, ал екіншісі С нүктесінде болады, ал кейбір жағдайларда кедергі элементі (obstacle) болуы мүмкін. Мағынасы келесі сөйлемдердің мысалында суреттелген:

6) Sally Carrol could still see her white breath in the darkness, and a dim row of pale faces over on the other side. [Fitzgerald, 1996: 31]

7) There's a bus stop just over the road. [Longman Dictionary of Contemporary English, 2007]

8) They live over the river in Richmond. [Longman Dictionary of Contemporary English, 2007]

Осы контекстік жағдайларда прототиптің екінші компоненті - contact жоқ. Сонымен қатар, бұл ұсыныстар over предлогын іске асырудың статикалық режимі аясында қарастырылады.

Қорытынды. Осылайша, жоғарыда келтірілген мысалдарға сүйене отырып, above, contacts/- over предлогының прототиптік мағынасынан басқа, кеңістіктік проекция аясында әртүрлі контекстік жағдайларда қосымша семантикалық компоненттер бар деген қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, оқу процесінде студенттердің логикалық түсіндірулер арқылы предлогтарды есте сақтауын және лингвистикалық қайта қараудың жалпы принциптерін анықтауды жеңілдетуге болады. Бұл әдісті когнитивті лингвистиканың принциптері мен әдістеріне жатқызуға болады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind. -Cambridge : Cambridge University Press, 2000. - 230 p.
2. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. - NY : Basic Books, 2002. - 440 p.
3. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. - Chicago and London : University of Chicago Press, 1987. - 614 p.
4. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / Metaphor and Thought. Ed. by A. Ortony. - New York : Cambridge University Press, 1993. -P. 202-251.
5. Lakoff G., Johnson M. The metaphorical structure of the human conceptual system / Perspectives on cognitive science / Ed. by D. Norman. - 1981. -P. 193-206.
6. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago : University of Chicago Press, 1980.
7. Lakoff G., Turner M. More than cool reason. A field guide to poetic metaphor. - Chicago : University of Chicago Press, 1989. - 430 p.
8. Swan M. Practical English Usage. Third Edition. - Oxford : Oxford University Press, 2005. - 657 p.

Аннотация. Статья посвящена когнитивным методам и подходам к обучению студентов английским предлогам и намечает возможные пути оптимизации данного процесса. Поскольку в процессе преподавания студентам грамматики и практикума по культуре речевого общения

неизбежно возникает вопрос о предлогах и прочих фиксированных типах управления, что обусловлено особенностями строя английского языка, равно как и других германских языков. Простой путь механического запоминания студентами предлогов, поствербов и прочих лексико-грамматических шаблонов представляется устаревшим. И на данном этапе развития лингвистики более целесообразным является применение когнитивного подхода к данному аспекту преподавания.

Ключевые слова: когнитивный подход, предлог, поствербы, фиксированный, аспект, значение; концепт.

Abstract. The article is about the cognitive methodology of teaching students how to use English prepositions. Different ways of teaching optimization are suggested. And now in the process of teaching students grammar and practical training on the culture of speech communication, the question of prepositions and other fixed types of management inevitably arises, which is due to the peculiarities of the structure of the English language, as well as other Germanic languages. The simple way for students to mechanically memorize prepositions, postverbs, and other lexical and grammatical patterns seems outdated. And at this stage of the development of linguistics, it is more appropriate to apply a cognitive approach to this aspect of teaching.

Key words: cognitive approach, preposition, postverbs, fixed, aspect, meaning; concept.

МРНТИ 16.01.45

Нусипжан Н. Ж.

*Магистрант Университета Международного Бизнеса,
г. Алматы, Республика Казахстан, nazira.nusipzhan@mail.ru*

РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация. Мотивация является фундаментальным и важным элементом в продвижении изучения иностранного языка, а также в обеспечении успеха студентов любой специальности. Педагоги постоянно ищут эффективные методы обучения, которые можно было бы использовать в своих классах, чтобы мотивировать своих студентов активно участвовать в уроках английского языка и контролировать свое обучение, развивая самостоятельность учащихся. Кроме того, будет обсуждаться, что делает классную среду мотивирующей и автономной, делая особые ссылки на роль преподавателей, учебные материалы, стратегии и взаимодействие со сверстниками. Научной новизной работы является оценка роли учителя в повышении мотивации студентов неязыковых специальностей к изучению

английского языка. Целью исследования является рассмотрение роли мотивации в изучении английского студентами неязыковых специальностей, обсуждение подходов и методик из опыта учителей и психологов с разных стран мира.

Ключевые слова: английский, иностранный язык, обучение, мотивация, класс, ориентированный на учащегося, автономия.

Долгое время считалось, что индивидуальные различия (ИР), то есть несходные и уникальные характеристики изучающих язык, играют значительную роль в изучении языка и могут в некотором смысле предсказать успех или неудачу в овладении иностранным языком. Dörnyei утверждает, что эти личные характеристики различаются в зависимости от степени учащихся, и в результате некоторые из них испытывают трудности с изучением языка, в то время как другие могут это легко сделать. Изучение этой вариации среди изучающих язык, несомненно, составляет важную область исследований в SLA, и многие исследователи стремятся выяснить, как эти переменные связаны и как они взаимодействуют с базовыми знаниями и опытом учащихся, чтобы лучше понять механизмы, которые люди используют для учиться [1, 273-284]. Однако среди этих индивидуальных факторов способности и мотивация считаются более сильными предикторами успешности изучения иностранного языка. В этой статье внимание сосредоточено на мотивации, которая является важной аффективной переменной для изучения языка и, как утверждает Dörnyei, предлагает стимул для начала обучения и в то же время движущую силу для продолжения этого часто сложного процесса. Хотя многие исследователи дали определение мотивации, невозможно дать единого и всеобъемлющего определения из-за сложности этого вопроса. Более того, Dörnyei поддерживает, что эта сложность является результатом попытки объяснить индивидуальные различия в человеческом поведении с помощью одного подхода, но настоящая проблема заключается в обилии теорий, которые пытаются охватить некоторые аспекты мотивации, как исследователи определили его с психологической, когнитивной и конструктивистской точек зрения [2, 73-74].

Мотивация обычно понимается как «внутреннее побуждение, импульс, эмоция или желание, побуждающее к определенному действию» [3, 755-765]. Однако Arnett A.B., Pennington B.F., Willcutt E., Dmitrieva J., Byrne B., Samuelsson и Olson R.K. считают, что людей можно мотивировать, потому что они ценят деятельность или их побуждают к чему-либо внешние силы. Более того, возможно, что каждый человек по-разному воспринимает понятие мотивации. Они также определяют мотивацию в целом как «состояние когнитивного и эмоционального возбуждения, которое приводит к сознательному решению действовать и которое вызывает период

устойчивых интеллектуальных и / или физических усилий для достижения ранее поставленных целей (или задач)» [4, 131-132].

Файлер К., Маланчини М., Воронина И.Д., Акимова К.К., Зуева Д.Е. и Ковас Ю.В., объясняя модель мотивации Дёрни и Отто, соглашаются с тем, что «в разные моменты времени могут быть задействованы разные мотивы, и эти мотивы можно переоценить и изменить в процессе». Это может быть связано с моей ситуацией, потому что я начал думать, что успешное изучение английского языка поможет мне сдать экзамены и даст мне полезную квалификацию для моего карьерного роста. Кроме того, это предоставит широкие возможности для поиска работы и улучшения моего резюме. В этом случае у меня больше не было внутренней мотивации, поскольку я изучал язык для достижения других внешних целей, не связанных с самой деятельностью [5].

Noels K.A., Pelletier L.G. и Villerand заявляют, что люди с интегративной мотивацией имеют желание понимать язык и культуру другой группы с целью взаимодействия, в то время как люди с инструментальной мотивацией изучают язык по практическим причинам, таким как поиск хорошей работы или получение высоких результатов [6, 57-58]. Perry E. и Francis B считает, что эти два термина являются центральными и эффективными для обучения и учащиеся без этих типов мотивации будут испытывать трудности в получении новых знаний [7].

Во-первых, можно сказать, что долгосрочное и непрерывное обучение может иметь место, когда учебный контекст предлагает «в дополнение к когнитивно адекватным учебным практикам» достаточное удовольствие и вдохновение для создания мотивирующей атмосферы в классе. Считается, что способности и навыки учителей в создании, а затем и повышении мотивации учащихся имеют решающее значение для изучения языка, а также для эффективности преподавания. Однако большинство учителей хотят знать, как они могут вмешиваться в процесс обучения, мотивировать своих учеников, а также поддерживать эту мотивацию. Одна из десяти заповедей для мотивации учащихся, изучающих язык, предложенных Dörnyei заключается в том, что учителям важно «создавать приятную, непринужденную атмосферу в классе», в которой все ученики будут чувствовать себя комфортно, как члены школы. класс. Этот позитивный контекст позволит им чувствовать себя в безопасности, выражать свое мнение без стресса и, несомненно, будет способствовать их активному обучению, а также их эмоциональному развитию. Между учениками и учителем будут созданы отношения взаимного доверия [8].

Более того, одна из ролей, которую учителя играют в классах - это роль модели, поскольку их поведение и действия представляют собой мощный инструмент мотивации учащихся. В частности, проявление энтузиазма и искренней приверженности учащимся во время урока является эффективным методом повышения мотивации учащихся, поскольку энтузиазм, кажется,

заразителен в классах. Это означает, что если ученики увидят энтузиазм и упорные усилия своего учителя во время урока, они также будут полны энтузиазма, будут больше стараться учиться и работать вместе с учителем для достижения своих целей. Кроме того, учителя должны помочь учащимся развить уверенность в себе, выявить свои сильные и слабые стороны и найти стратегии для решения любых потенциальных проблем [9]. Согласно Luo Y.L.L., Kovas Y, Haworth C.M., Dale P.S. и Plomin R., когда учащиеся добиваются успеха, учителя должны помогать им приписывать это их собственным усилиям, а неудачи следует приписывать их неадекватным усилиям. В результате учащиеся будут мотивированы искать стратегии, которые лучше всего работают для них, чтобы преодолевать любые препятствия, при поддержке учителей, когда это необходимо. Они берут на себя определенную ответственность за собственное обучение и будут активно участвовать в процессе обучения [10, 710-718].

Еще одним важным фактором мотивации является установление хороших отношений между учащимися и создание сплоченной группы учащихся. Учащиеся научатся уважать друг друга, будет создано чувство общности, а также будет поощряться позитивное взаимодействие и совместное обучение. Masgoret A.M., и Gardener R.C. связывают сплоченность с «близостью и чувством» мы «группы», то есть с внутренней силой, которая удерживает их в единстве. Это правда, что обучение без сотрудничества может отрицательно сказаться на мотивации учащихся. Следовательно, учителя должны дать им возможность поделиться своим личным опытом и историями, чтобы обрести чувство принятия по отношению к другим. Для повышения и поддержания мотивации также важно с самого начала установить нормы в классе и распределить роли между учениками. Эти нормы не должны прямо навязываться учителем, также учителя должны привлекать учеников к построению этих норм, согласовывать их и объяснять их цель [11].

Более того, для создания мотивации студентов неязыковых специальностей очень важно «сделать учебные материалы актуальными для учащихся». Некоторые учителя считают, что их ученики не заботятся об их обучении, но последние придерживаются другого мнения и, более того, поддержки, которую они получают от педагогов, недостаточно. Итак, суть проблемы в том, что материалы не соответствуют потребностям учащихся. Поэтому учителя должны включать в свой урок различные методы обучения, а также стимулирующие занятия, соответствующие потребностям, индивидуальным характеристикам и интересам учащихся, которые подходят для всех стилей обучения. Все темы, содержание и занятия в классе должны быть связаны с их опытом и реальным жизненным опытом. Perry E. и Francis В предлагают, чтобы учителя всегда дополняли учебники увлекательными занятиями, которые впоследствии можно было бы применить к реальным жизненным ситуациям. Он также отмечает, что им следует ориентировать

своих учеников на конкретные согласованные цели, чтобы они изо всех сил старались их достичь. Для их мотивации очень важно понимать настоящую цель каждого действия и почему они этим занимаются [12].

Согласно Pintrich P.R «Одно дело - изначально подогреть аппетит учеников с помощью соответствующих мотивационных техник, но если мотивация активно не поддерживается и защищается, естественная тенденция терять из виду цель, уставать или занятие скучно, и уступка место привлекательным отвлечениям приведет к тому, что первоначальная мотивация постепенно угаснет ». Один из способов поддерживать мотивацию - создать автономию учащегося или, альтернативно, саморегуляцию, которая представляет собой «способность взять на себя ответственность за свое обучение» в классе, ориентированном на учащегося. Другими словами, ответственность учителей заключается не только в том, чтобы мотивировать учащихся, но, главным образом, в том, чтобы помочь им мотивировать себя. Она также утверждает, что существует тесная взаимосвязь между мотивацией и автономией, которая может привести к саморегулируемому обучению, что составляет цель большинства систем образования. Одним из факторов достижения самомотивации небольшими шагами является участие учащихся в организации своего учебного процесса, а также в процессах принятия решений. Важно дать учащимся свободу делать правильный выбор классных занятий, учебных материалов и разделять ответственность за их разработку. Условия в классе должны давать им пространство для принятия неправильных решений и разработки своих стратегий самооценки, которые позволят им узнать об их собственном прогрессе. Более того, всегда должно быть место для переговоров между учениками и учителями по всем аспектам изучения языка, чтобы весь процесс был приятным, сложным и значимым для каждого [13, 66-68].

Singh A., Granville M. и Dika S добавляют, что в классе учитель должен воздерживаться от явных инструкций и использовать неявные методы, чтобы привлечь внимание учеников и позволить им обнаружить при поддержке учителя особенности изучаемого языка. Это активное участие в повседневных процессах разовьет их личную автономию и успешное изучение иностранного языка на протяжении всей жизни. Он утверждает, что успешные ученики рассматриваются как личности, способные обучать и обучать себя, независимо от их собственного обучения. Наконец, чтобы поощрить независимость учащихся, необходимо изменить роль учителя. Учитель должен действовать как фасилитатор и помощник, который облегчает и контролирует процесс обучения, дает студентам положительную обратную связь, уважает их автономию и помогает им научиться учиться. Также они считают, что очень важно поощрять самостоятельность учащихся, поскольку мы помогаем им испытать чувство личной свободы воли и самоопределения, что имеет решающее значение для

развития их внутренней мотивации. Она добавляет, что учителя должны «побуждать учеников одобрять и усваивать цели и ценности учебной программы, включая, в частности, изучение и использование иностранных языков» [14, 323-324]. Steinmaur R. b Spinath В соглашаются с тем, что, если учащиеся участвуют в планировании своего обучения в соответствии со своими личными предпочтениями, они могут использовать и развивать свою внутреннюю мотивацию для достижения самомотивации [15, 80-90].

В этой статье исследуется важность индивидуальной аффективной переменной мотивации, силы, «которая побуждает людей делать определенный выбор, участвовать в действии и упорствовать в действии», при успешном овладении иностранным языком. Как утверждает Ryan R.M. и Deci E.L.: «Допустим, при наличии мотивации человек неизбежно выучит иностранный язык, если ему будут представлены языковые данные» [16, 54-67]. Действительно, мотивация важный момент в области изучения иностранного языка, хотя некоторые из ее аспектов остаются неясными. Наконец, роль учителя имеет основополагающее значение в продвижении самостоятельности учащихся и, как отмечают Williams M., Burden R. и Lanvers U, «это важная особенность любой обстановки в классе, однако это уникальная способность, вложенная в учителя (как влиятельного члена общества), чтобы развить критическое понимание ее учениками тех самых барьеров, ограничений и идеологий в окружающем социальном контексте, которые ограничивают их автономию и мотивацию» [17, 503-508].

Список литературы

1. Dornyei Z. Motivation and motivating in the foreign language classroom // The Modern Language Journal. - 1994. - Vol. 78. - No. 3. - P. 273-284.
2. Dornyei Z. Researching motivation: From integrativeness to the ideal L2 self / In: S. Hubstib & Oakey (Eds.), *Introducing applied linguistics: Concepts and skills*. - London: Routledge, 2010. - P. 74-83.
3. Amabile T.M., DeJong W., & Lepper M.R. Effects of externally imposed deadlines on subsequent intrinsic motivation // *Journal of Personality*. - 1976. - Vol. 21. - P. 755-765.
4. Arnett A.B., Pennington B.F., Willcutt E., Dmitrieva J., Byrne B., Samuelsson & Olson R.K. A cross-lagged model of the development of ADHD inattention symptoms and rapid naming speed // *Journal of Abnormal Child Psychology*. - 2012. - Vol. 40. - P. 131-132.
5. Файлер К., Маланчини М., Воронина И.Д., Акимова К.К., Зуева Д.Е., Ковас Ю.В. Мотивация к изучению второго языка и обратная связь успеваемости: лонгитюдное исследование // *Теоретическая и экспериментальная психология*. 2013. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/motivatsiya-k-izucheniyu-vtorogo-yazyka-i->

- obratnaya-svyaz-uspevaemosti-longityudnoe-issledovanie (дата обращения: 21.03.2021).
6. Noels K.A., Pelletier L.G., & Villerand. Why are you learning a second language? Motivational orientations and self-determination theory // *Language Learning*. - 2000. - Vol. 50. - No. 1. - P. 57-58.
  7. Perry E., & Francis B. The social class gap for educational achievement: A review of the literature. - RSA, 2010.
  8. Dornyei Z. The psychology of the language learner: Individual differences in second language acquisition. - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2005.
  9. Dornyei Z, & Ushioda E. (eds.). Motivation, Language identity and the L2 self. - Clevedon: Multilingual Matters, 2011.
  10. Luo Y.L.L., Kovas Y, Haworth C.M., Dale P.S., & Plomin R. The etiology of mathematical self-evaluation and mathematics achievement: Understanding the relationship using a cross-lagged twin study from ages 9 to 12 // *Learning and Individual Differences*. - 2011. -Vol. 21. - P. 710-718.
  11. Masgoret A.M., & Gardner R.C. Attitudes motivation and second language learning: A meta-analysis of studies conducted by Gardner and associates // *Language learning*.
  12. Perry E., & Francis B. The social class gap for educational achievement: A review of the literature. - RSA, 2010.
  13. Pintrich P.R. A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts // *Journal of Educational Psychology*. - 2003. - Vol. 95. - P. 66-68
  14. Singh A., Granville M., & Dika S. Mathematics and science achievement: Effects of motivation, interest, and academic engagement // *Journal of Educational Research*. - 2002. - Vol. 95. - P. 323-332.
  15. Steinmayr R. & Spinath B. The importance of motivation as a predictor of school achievement // *Learning and Individual Differences*. - 2009. - Vol. 19. - P. 80-90.
  16. Ryan R.M., & Deci E.L. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions // *Contemporary Educational Psychology*. - 2000. - Vol. 25(1). - P. 54-67.
  17. Williams M., Burden R. & Lanvers U. «French is the language of love and stuff»: Student perceptions of issues related to motivation in learning a foreign language // *British Educational Research Journal*. - 2002. - Vol. 28. - No. 4. - P. 503-508.

Аннотация

Мотивация - бұл шет тілін үйренуге ықпал ететін және студенттердің кез-келген мамандық бойынша жетістігін қамтамасыз ететін негізгі және маңызды элемент. Мұғалім өз студенттерін ағылшын тілі сабақтарына белсенді қатысуға ынталандыру және олардың тәуелсіздігін дамыта отырып, оқуын бақылау үшін өз сыныптарында қолдануға болатын оқытудың тиімді әдістерін үнемі іздейді. Сонымен қатар, сынып ортасында мұғалімдердің рөліне, оқу материалдарына, стратегияларына және құрдастарының өзара іс-қимылына нақты сілтемелер жасай отырып, ынталандыратын және автономды ететін нәрсе талқыланады.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы - ағылшын тілін оқумен бірге лингвистикалық емес мамандықтар студенттерінің мотивациясын арттырудағы мұғалімнің рөлін бағалау.

Зерттеудің мақсаты - лингвистикалық емес мамандық студенттерінің ағылшын тілін үйренудегі мотивацияның рөлін қарастыру, әлемнің әр түкпіріндегі мұғалімдер мен психологтардың тәжірибесіндегі тәсілдер мен әдістерді талқылау.

Түйінді сөздер: ағылшын тілі, шет тілі, оқыту, ынталандыру, оқушыларға бағытталған сынып, автономия.

Annotation

Motivation is a key and important element that promotes the learning of a foreign language and ensures the success of students in any profession. Teachers are constantly looking for effective teaching methods that can be used in their classrooms to encourage their students to take an active part in English lessons and to monitor their learning while developing their independence. There is also a discussion in the classroom of what motivates and makes things autonomous, with specific references to the role of teachers, teaching materials, strategies, and peer interactions.

The scientific novelty of the work is the assessment of the role of the teacher in increasing the motivation of students of non-linguistic specialties, along with the study of English.

The purpose of the study is to consider the role of motivation in the study of English by students of non-linguistic specialties, to discuss approaches and methods in the practice of teachers and psychologists around the world.

Keywords: English, foreign language, teaching, motivation, student-centered class, autonomy.

МНРТИ 14.01.45

Стукаленко Н.М.¹, Пазылова Н.М.²,
¹АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области,
г. Кокшетау, Республика Казахстан
²Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан, nazira_nurken@mail.ru

ПРИЧИНЫ ПОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ПЕДАГОГОВ

Аннотация: в статье рассматриваются основные причины возникновения синдрома профессионального выгорания. Предложены рекомендации по профилактике и избежанию синдрома профессионального выгорания.

Ключевые слова: пандемия, нововведения, негативные факторы, профилактические методы, рекомендации.

Реформы в системе образования затрагивают все ступени и уровни образования: от дошкольного до высшего, в том числе – защиты диссертаций на соискание степени доктора философии PhD. Прежде всего, это обновление содержания в соответствии с настоящим уровнем развития науки и техники. Это повлекло за собой разработку новых учебников, в которых, в свою очередь, широко используются инновационные (преимущественно активные) методы работы по освоению обновлённого содержания [1].

Новый этап предъявляет новые требования к системе образования. Пандемия, потрясая мир, не обошла стороной и нашу страну. В первую очередь это коснулось и образование. Не смотря на сложности, учебный процесс непрерывно продолжался. В связи с изменениями в законодательстве было уточнено понятие "дистанционное обучение" и определен порядок его проведения" [2].

Регулярные нововведения в структуре образования системно воздействуют на личность педагога, ставя перед ним все более сложные задачи, включенные в алгоритм его ежедневного труда. В процессе профессиональной деятельности педагог не только совершенствует знания, умения, навыки, позволяющие успешно выполнять профессиональные обязанности, но также становится уязвим к воздействию негативных факторов, приводящих к деструктивным изменениям его личности (профессиональному выгоранию).

Профессиональное выгорание педагога– это синдром, развивающийся на фоне хронического стресса и ведущий к снижению эмоционально-энергетических и личностных ресурсов работающего человека.

В последние годы резко возрос интерес к профессиональному

выгоранию. Это обусловлено тем фактом, что педагог испытывает большие перегрузки, подчас превышающие ресурсы организма: физиологические, психологические, когнитивные, энергетические. Они находятся в высоко-стрессовых ситуациях, где от них ожидается высокий уровень выполнения работы, и где они имеют небольшой контроль над тем, что или как они делают. В связи с этим появляется переутомление, нарушается состояние равновесия, которое неизбежно приводит к возникновению профессионального выгорания [3]. Развитие синдрома носит стадийный характер. Сначала наблюдаются значительные энергетические затраты. По мере развития синдрома появляется чувство усталости, которое постепенно сменяется разочарованием, снижением интереса к своей работе.

Распространенной является модель синдрома выгорания К. Маслач и С. Джексона (1981 г.). Они выделяют три его основных составляющих (Таблица 1.) Таблица 1.

Таблица 1- Модель синдрома выгорания К. Маслача и С. Джексона

Эмоциональное истощение	Деперсонализация	Сокращенная профессиональная реализация
обнаруживает себя в чувствах беспомощности, безнадежности, в эмоциональных срывах, усталости, снижении энергетического тонуса и работоспособности, возникновении физического недомогания. потребности других людей. Возникает чувство «приглушенности», «притупленности» эмоций, наступает безразличие ко всему.	проявляется в деформации отношений с другими людьми. В одних случаях это может быть повышение зависимости от других. В других случаях – повышение негативизма по отношению к людям. При появлении деперсонализации педагог перестает воспринимать воспитанников как личностей. Он дистанцируется, ожидая от них самого худшего.	третий компонент выгорания. Может проявляться либо в тенденции к негативному оцениванию себя, своих профессиональных достижений и успехов, негативизме относительно служебных достоинств и возможностей, либо в редуцировании собственного достоинства, ограничении своих возможностей, обязанностей по отношению к другим.

Поскольку следствиями профессионального выгорания является снижение эффективности трудовой деятельности и качества жизни

субъекта труда, работа, направленная на изучение его причин, разработку программ его профилактики и коррекции является актуальной и востребованной как с экономической, так и с психологической точек зрения. Для синдрома выгорания, выявленные различными учеными, можно условно разделить на 3 группы: физические, психологические и поведенческие (представлены в таблице 2).

Таблица 2 – Группы симптомов эмоционального выгорания

Физические	Психологические	Поведенческие
Боли в спине	Гнев и фрустрация	Эмоциональные вспышки
Изменение вкусовых пристрастий	Потеря самоуважения и уверенности в себе	Удаление от друзей и семьи
Диарея	Потеря интереса к работе и невыполнение обязательств по работе	Потеря пунктуальности и пренебрежение обязанностям
Повышение кровяного давления	Чувство неадекватности, беспомощности и вины	Снижение критичности
Усталость	Ощущение беспокойства	Невозможность сконцентрироваться
Гастроэнтеральные проблемы	Депрессия	Печаль
Головные боли	Подавленность и загруженность	Постоянное/возрастающее употребление алкоголя и других препаратов (лекарств)
Бессонница	Лабильность, частная смена настроения	Трудность в общении с людьми, нахождении среди людей
Мышечное напряжение	Ощущение неуспешности	Снижение трудовой активности
Потеря веса	Тревога по поводу будущего	Невозможность меняться

Как видно из таблицы, выгорание может сопровождаться самыми различными и, на первый взгляд, не взаимосвязанными симптомами. Например, изменение предпочтений в пище и снижение (утрата) концентрации внимания у одного человека не составляют собой логичную связь, если нет информации о том, что эти оба симптома (как по отдельности, так и в совокупности) могут свидетельствовать о формировании синдрома выгорания у человека [3].

Чтобы избежать синдрома профессионального выгорания, рекомендуют заблаговременно, еще до того, как вы столкнулись с проблемой, внедрить профилактические методы:

- Создать ежедневные ритуалы и традиции. Например, проводить медитацию с самого утра или перед сном, ходить ежедневно в бассейн. Не бояться «потратить» немного времени на себя. Это поможет выбросить негативную энергию и подпитаться новой, свежей, позитивной. На предотвращение стресса и достижение душевной гармонии хорошо влияет музыка, она однозначно благотворно влияет на настроение и расслабляет сознание.

- Активность не должна быть избыточной. Прежде чем помочь сотруднику, коллеге, другу или соседу по кабинету, сперва сделайте свои приоритетные задачи, а потом, если будет желание и время, помогите другому. Нельзя идти на поводу у коллег и даже у руководителя и выполнять сторонние функции в ущерб прямым обязанностям. Важно быть уверенным в своем ответе: либо «да», либо «нет». Минимум сомнений и колебаний помогут сохранить душевное равновесие.

- Обязательно делайте технический перерыв. Это не обязательно стандартное обеденное время. У каждого человека есть своя необходимость в отдыхе. Для одного это час с 12 до 13 часов, для другого – 15 минут 4-5 раз в день.

- Не забывайте о своем творческом начале, ведь оно является наиболее сильным лекарством против эмоционального выгорания. Поэтому обязательно обзаведитесь хотя бы одним увлекательным для вас хобби: фотография, театр, танцы, организация мероприятий.

- Правильно планируйте рабочее время, ставьте цели по SMART-системе и минимизируйте риски и форс-мажоры.

- Рефлексируйте во время рабочего дня (15 минут кофе и общение с коллегами на отвлеченные темы положительно повлияют на психологическое здоровье).

- Решайте проблемы по мере их поступления, но не откладывайте «в долгий ящик» то, что вас беспокоит.

Вышеперечисленные рекомендации подойдут каждому человеку, вне зависимости от сферы его деятельности. Не оставляйте значимые для вас моменты на потом. Особенно важно ваше жизненное призвание, постоянное профессиональное и личностное развитие и решение проблем сразу. Чтобы не начался процесс профессионального выгорания, необходимо проводить профилактику и работать над собой. Ведь, если сам человек не будет внимателен к себе и своему эмоциональному состоянию, окружающим сложно будет ему помочь.

Список использованной литературы:

1. Виктор Голованов «Образование в Казахстане: реформы, наука, апробации», Казахстан, 12.12.2019 г. [Электронный ресурс].URL: https://news.rambler.ru/education/43335977/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylink
2. Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам образования» от 29.12.2020 г.
3. Форманюк Т. В. Синдром «эмоционального сгорания» как показатель профессиональной дезадаптации учителя // Вопросы психологии. 1994. № 6. С. 57-64.
4. Осухова Н.Г. Между Я и Мы: Психологический тренинг самосознания и самовыражения учителя. — Астрахань, 1995.
5. 17. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности / В.Е. Орел — М.: Институт психологии РАН , 2005. – 329 с.
6. 19. Прохоров А.О. Особенности психических состояний личности в обучении // Психологический журнал. — Т. 12, 1991, № 1, с. 47–55.

Аннотация: мақалада кәсіби жану синдромының пайда болуының негізгі себептері қарастырылады. Кәсіби жану синдромының алдын-алу және болдырмау бойынша ұсыныстар ұсынылған.

Abstract: the article discusses the main causes of the professional burnout syndrome. Recommendations for the prevention and avoidance of professional burnout syndrome are proposed.

МЕТОДОЛОГИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

IRSTI 14.25

*Jamiyeva S.M.,
Master student of UIB,
English language teacher of AR school “Zhas ulan” after B.Momyshuly
Almaty, Kazakhstan,
sahiryam@mail.ru*

PBL: IMPROVING HIGH SCHOOL STUDENTS' SPEAKING SKILLS

Abstract: The most important in language learning is to speak grammatically correct and having right pronunciation. A language learner is supposed to be a good speaker, who has well-organized speech that audience can listen attentively. Project technologies help improve speaking skills, it is a communicative approach. This research tries to show how project technologies are important in improving speaking

skills of high school students.

Many researchers have looked into teacher perceptions of PBL, its advantages, and its challenges; however, no comparable research has been done in Kazakhstan, and it is unclear how Kazakhstani teachers perceive PBL. This study aims to close the information and practice gap that exists in Kazakhstan.

Findings. PBL is viewed as a beneficial teaching strategy by the participants, who believe it has the ability to improve student interaction and help them appreciate subject material more profoundly through self-learning and learning through doing. The participants addressed the benefits of using PBL, which included strengthened teacher-student and student-student relationships, as well as ability growth. Improved teacher-student and student-student relationships, ability development, and real-world experience were among the benefits of using PBL discussed by the participants. The study also described the difficulties that participating teachers face, such as a lack of time, a lack of expertise, and issues with group work.

Key words: project-based learning, main principles, peculiarities of project work, motivation, communicative skills, authentic interaction, collaborative learning, computer – mediated communication, language teaching methodology, second language acquisition (SLA), task-based instruction, formative, summative assessment.

The field of education is changing in our country and the way of teaching is updating, innovating too. According to these changings the methods of teaching, the way of teaching are updating and changing too. According to the one quotation: “The greatest sign of success for a teacher is to be able to say, the children are now working as if I did not exist”, nowadays the learning and teaching process is directed to students (student-centered education) and students had better to work as the teacher is not in the classroom, the students should feel confidence and freedom. The importance of the project work, the effectiveness and the results of it in process of teaching foreign language are very high.

Nowadays the innovative, more interesting and effective ways are role playing, tasks which develop critical thinking, different creative works and project works.

The main goal is to show how technology can be used effectively in order to improve the quality of teaching foreign language, the formation and development of students’ communicative culture, training practical mastery of a foreign language.

According to different authors of the articles, “Project method is one of the most pressing contemporary technologies in teaching foreign languages. It combines the elements of problem-based learning and collaborative learning that allows achieving the highest level of mastery of any subject, and foreign language in particular. Project method forms students' communication skills, culture, the ability concisely and audibly formulate thoughts, be tolerant to the opinion of partners in communication and develops the ability to extract information from a variety of

sources, to process it with the help of modern technologies. All these factors create language environment that - results in the appearance of the natural need to interact in a foreign language”. As the main goal of English language teachers, they can improve communicative skills through the culture.

The aim of the research is how project-based technologies be useful in teaching, in improving speaking skills.

The problem is students in my school gather from different parts of Kazakhstan after 9th grade, the level of language is different, first period is adapting period for them, it is not easy for teenagers. At the beginning, they don't know each other, and if they have low level of English, it also influences. Using PBL, using different, creative, innovative technologies I am going to interest my students to learn foreign (English) language and to make good communication between them from the beginning of the year, which helps to work collaboratively and for the further development.

Project-based learning does not contradict the traditional ways of learning. It helps to activate students since most of them have an interest for new knowledge. Such kind of motivation - the desire to successfully develop theme of the project - is often stronger than the demands of parents and teachers to study hard in order to get excellent and good marks.

The work on the project can be carried out either individually or in groups. Working in groups, the participants of the joint project should distribute the roles and realize that success depends on the contribution of each participant. Project work begins in the classroom as a teacher-supervised activity. Projects may be short-term or long-term. Depending on the type, they can be presented at the next lesson, or at the final lesson. It is important to organize the work using project, creating the most favorable conditions for the disclosure and manifestation of the creative potential of the participants.

Aim of using project technologies:

- To develop speaking skills of students using innovative technologies
- Define effective methods, ways
- Use them in practice

Project-based forms both improve the overall culture of communication and social behavior in general and give students the practical language skills.

Furthermore, the teacher should not solve only educational tasks, but also he or she must create the conditions for students' independent research, encouraging them to develop orientation skills and independent decision-making. The implementation of innovative methods in teaching is an essential prerequisite in solving educational problems. Constantly evolving system of information management in combination with technical support provides the highest quality of educational process.

Furthermore, this method is very effective at generalization, consolidation and revision of educational material, especially in the organization of its practical application. Project-based learning actively influences the motivation of student. The work with the project - presentation encourages students to use computer

technology. It should be noted that many students get their first experience in Power Point preparing for such kind of projects.

To sum up, I would like to say that in contrast with traditional ways, the usage of innovative forms of learning devotes a major role to a student towards gaining knowledge, it is one of the important topics current days. It is not only new hardware, but new forms and methods of teaching, new approaches to teaching foreign languages. As a teacher of foreign language, to solve problems and gain the aim is the important task of me. Working with students, exchanging experience teachers had better work hard, add advantage, decision, ways to avoid problems.

Research questions

- How do project technologies can improve high-school students' (boys) critical thinking?

- How project technologies form high school students' intercultural communicative competence?

Literature review

The project method's goal (goal of technology) is creating conditions for active joint learning activity of students in different learning situations. There each one is responsible not only for his own work result, but for the whole team's work result. Furthermore, it makes teaching process more perfect, increases students' motivation to the investigation of foreign language, forms and develops communicative skills. Basic requirements of project-based method is an existence of an important problem, requiring integrated knowledge and search for solutions. This method significantly increases autonomous work of students, turning foreign language classes into a research and discussion club (.A.Bondar, R.I. Kulbakova, I.A. Svintorzhitskaya, L.P. Pilat, Z.A. Zavrumov) [1].

The pedagogical implications are clear. Education is not offered with impersonal teaching methods and educational tools. The teacher is indispensable source of inspiration and encouragement, a “living example” to students.

According to Chi-Cheng Chang, Chin-Guo Kuo, and Yu-Hsuan Chang “It is one of the important topics to construct “Apply what you’ve learned” from the curricula

of science and technology in higher education. Project-based learning (PBL) is considered as an important way to effectively develop university students' integration and application abilities in the field of industrial education. Many studies have showed that the use of PBL can indeed cultivate independent thinking, problem discovery and resolution, multiple ways of thinking, and meaningful learning among university students. The effectiveness of PBL not only improves students' problem-solving ability, but also enhances the motivation and attitude of their learning,

thus enhancing their employability”. As these researchers mentioned PBL is one of the most important ways of motivating students of universities, however I am going to provide a research with high school students: 10th grade students, and in my opinion 10th grade students are adults, who understand the importance of education

in their life and can come up with project-based learning. Nowadays, English language teachers even use PBL in secondary school; it is a big chance to prepare future generation to think deeply in solving problem [2].

As Irina Alekseevna Bondara, Renata Ivanovna Kulbakovaa, Irina Andreevna Svintorzhitskaja a, Larisa Pavlovna Pilat, Zaur Aslanovich Zavrumov mentioned in their article, “The project-based method is a genuine pedagogical technology, which provides both successful learning of material and building a team, to ensure the intellectual and moral development of students in an atmosphere of friendly cooperation”. Looking at this explanation, we can highly define how useful, important technology is PBL, using it in our practice we gain not only core knowledge of students, but reach their moral development too, which is one of worrying problems among young people.

Working with project-based learning, high school students be ready for future life, definitely, the project technology makes teaching and learning relevant by intensifying the student as the subject of the activity, realizing his personal potential. It creates conditions to enlarge students’ creativity, provides productive teaching activities and efficiency of the educational process. Essentially, the project technology is an interaction in training with the students taking and performing different social roles (organizer, leader, doer, etc.) and preparing to implement them for solving tasks in real interactions (Pakhomova 2003). High-school students are two steps before university students in Kazakhstan, in working process they come up with diverse situations, uncompleted works and it helps them to solve the “problem”, they will get acquainted with these problems, and will know the ways of solving them [3].

«The project technologies used both in classroom and extracurricular work with students studying a foreign language means giving them opportunities to practically adopt a foreign language to their future professional activity. That promotes planning and goal setting abilities in terms of activities in a foreign language, motivates learning a foreign language, stimulates individual work (Shamov 2008)», here mostly I want to underline the work of «leaders», high-abled students, who learns how to organize, manage the time, and order the tasks, these students will be real leaders in their future lives.

“Creative projects do not have a well- elaborated structure for joint activities, but they are to have a clearly thought-out, appearance and a form of results presentation (a newspaper, a video, a composition, a role-playing game, a holiday, an album, an almanac, a topical event, etc.) which corresponds to the logic of the activity”, thanks to project – based learning new innovations, creative works will appear. According to the statistics in working sphere needed creative workers firstly, this is the beginning of developing one side of career.

The final exam of students is – test, while doing project works, students can not pay attention to the details and facts, and it may negatively affect to their results, that is why I will search other technologies that help improve this side [4].

Methods

Design and subjects of the study

The qualitative research design: interview and experiments were used in the study, because these designs are better to involve how PBL is and would be effective way of teaching and learning foreign language. English language teachers of Almaty city were contributed in the interview and students of Almaty Republican school “Zhas ulan” were participants of experiment.

There were diverse ideas from the teachers about PBL: mostly teachers for PBL, as it is student-centered and helps to improve speaking skills.

Experiment was with two groups – experimental group and control group. Experimental group was given project works of 3-4 students. Students made short-term projects and one long term project. During the process of experimental group was seen the collaborative work of students, good relationship between each other and hard working. Also, step by step they enlarged their work and knowledge, leaders controlled and helped others, and finally they could develop their speaking skills. Students of control group also were given tasks and their answers were without PBL, the results were different. This study revealed that there was a significant difference in the speaking ability of students who were taught through PBL using e poster and those who were taught conventionally without PBL. The finding of this study is pertinent to the experts who assert that PBL is an instructional method which is more effective than the traditional method (e.g., Thomas, 2000). In EFL speaking classes, PBL created a learning circumstance in which the students work in teams to generate oral communicative forms in the target language.

Conclusion

Language is the most important means of communication, the existence and development of human society is impossible without it. The current changes in social relations, communication means (the use of new information technologies) require increasing the communicative competence of students, improving their philological preparation. In order they could exchange their thoughts in different situations in the process of interaction with other communicators, using the system of language and speech norms and choosing communicative behavior adequate to the authentic situation of communication. In other words, the main purpose of a foreign language is to form a communicative competence, that is, the ability to carry out interpersonal and intercultural communication between people [5].

References

1. Baidukova L. A. Shaposhnikova T. V. «Project method in teaching two foreign languages to the students» Foreign Languages at School (FLS). #1, 2002, p. 5
2. Polat E. S. «Project method at the lessons of a foreign language», Foreign Language at School (FLS). #2, 2000, p.
3. Kilpatrick, W. H. (1918). The project method. New York: Columbia University Teachers college.

4. Northwest Regional Educational Laboratory. (1997). Integrated workplace learning project. Portland, OR: NWREL Education and Work Program.
5. Common European Framework of Reference for Language: Learning, teaching, assessment. Council of Europe, Modern Languages Division, Strasbourg, 2001. Cambridge University Press (seventh printing), 2004.
6. Conole, G., Littlejohn, A., Falconer, I. and Jeffery, A. (2005) Pedagogical review of learning activities and use cases, LADIE project report, JISC; August 2005.
7. Godovanets, N. Project method in foreign language learning. Scientific herald of Uzhgorod National University, 2014 (31).
8. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
9. Kotti, D. (2008). Experiential learning from theory to practice. Adult Education, 13, 35-41. (in Greek)
10. Larsen-Freeman, D. (2000). Techniques and principles in language teaching. Oxford: Oxford University Press.
11. Lightbown, P. & Spada, N. (1999). How Languages are Learned (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
12. Lee, I. (2002). Project work made easy in the English classroom. Canadian Modern Language Review, 59, 282-290.
13. “Constructivist Inspiration: A Project-Based Model for L2 Learning in Virtual Worlds” REBEKAH SIDMAN-TAVEAU, University of Texas at Austin MARINA MILNER-BOLOTIN, University of Texas at Austin Texas Papers in Foreign Language Education; v6 n1 p63-82 Fall 2001
14. “Project Based Learning in Teaching Communication Skills in English as a Foreign Language to Engineering Students” Yu.Yu. Kovalyova, A.V. Soboleva and A.T. Kerimkulov iJET –Volume 11, issue 4, 2016
15. <https://www.evantarver.com/types-of-motivation/>
16. “An Assessment Tool Predicts Learning Effectiveness for Project-Based Learning in Enhancing Education of Sustainability”, Chi-Cheng Chang , Chin-Guo Kuo and Yu-Hsuan Chang
17. “Project-Based Method as an Effective Means of Interdisciplinary Interaction While Teaching a Foreign Language”, 2016, Irina Alekseevna Bondar, Renata Ivanovna Kulbakova, Irina Andreevna Svintorzhitskaja, Larisa Pavlovna Pila, Zaur Aslanovich Zavrumov.
18. Effect of Project-Based Learning Using E-Poster on Indonesian EFL Students’ Speaking Ability across Personality Types, March, 2019. Pp.79-83
19. PROJECT BASED LEARNING TECHNIQUES TO IMPROVE SPEAKING SKILLS By Herlina Dewi* SMKN 1, Banda Aceh, 2016

Аннотация: Тіл үйренудегі ең маңыздысы - грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеу және дұрыс айтылу. Тіл үйренуші тыңдаушылар зейін қойып тыңдай алатын, жақсы сөйлеген, жақсы спикер болуы керек. Жоба технологиялары сөйлеу дағдыларын жақсартуға көмектеседі, бұл коммуникативті тәсіл. Бұл зерттеу жоба оқушыларының сөйлеу дағдыларын жетілдіруде жоба технологияларының қаншалықты маңызды екендігін көрсетуге тырысады.

Көптеген зерттеушілер мұғалімдердің PBL туралы түсініктерін, оның артықшылықтары мен қиындықтарын қарастырды; дегенмен, Қазақстанда салыстырмалы зерттеулер жүргізілген жоқ және қазақстандық мұғалімдер PBL-ді қалай қабылдайтындығы түсініксіз. Бұл зерттеу Қазақстандағы ақпарат пен тәжірибедегі алшақтықты жоюға бағытталған.

Қорытындылар. Қатысушылар PBL-ді оқытудың пайдалы стратегиясы ретінде қарастырады, оның пікірінше, бұл студенттердің өзара әрекеттесуін жақсартады және өздігінен білім алу және оқу арқылы оқу арқылы пәндік материалды тереңірек бағалауға көмектеседі деп ойлайды. Қатысушылар PBL-ді қолданудың артықшылықтарына тоқталды, оған мұғалім мен оқушы және оқушы мен студенттер арасындағы қарым-қатынасты нығайту, сондай-ақ қабілеттердің өсуі кірді. Оқытушылар мен студенттер арасындағы қарым-қатынастың жақсаруы, қабілеттіліктің дамуы және нақты тәжірибе қатысушылармен талқыланған PBL-ді қолданудың артықшылықтарының бірі болды. Зерттеу барысында сонымен қатар қатысушы мұғалімдердің қиындықтары, мысалы, уақыттың жетіспеушілігі, біліктіліктің жеткіліксіздігі және топтық жұмыс кезіндегі мәселелер сипатталды.

Аннотация: Самое важное в изучении языка - это грамматически правильная речь и правильное произношение. Изучающий язык должен быть хорошим оратором, у которого есть хорошо организованная речь, которую аудитория может внимательно слушать. Технологии проектов помогают улучшить разговорные навыки, это коммуникативный подход. Это исследование пытается показать, насколько важны проектные технологии для улучшения разговорных навыков старшеклассников.

Многие исследователи изучили восприятие преподавателями PBL, его преимущества и проблемы; однако в Казахстане не проводилось сопоставимых исследований, и неясно, как казахстанские учителя воспринимают ПОО. Это исследование направлено на восполнение пробелов в информации и практике, существующих в Казахстане.

Выводы. Участники рассматривают PBL как полезную стратегию обучения, полагая, что она способна улучшить взаимодействие студентов и помочь им глубже оценить предметный материал посредством самообучения и обучения на практике. Участники обсудили преимущества использования PBL, которые включают укрепление отношений между учителем и учеником и учеником и учеником, а также рост способностей. Среди преимуществ

использования PBL, обсуждавшихся участниками, были улучшение отношений между учителем и учеником и учеником и учеником, развитие способностей и практический опыт. В исследовании также описаны трудности, с которыми сталкиваются учителя-участники, такие как нехватка времени, недостаток опыта и проблемы с групповой работой.

МРНТИ 14.29

Мнайдарова С.С.¹, Мнайдарова Г.С.², Финкбайне О.Н.³

¹доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры специального образования, НАО «Костанайский региональный университет им.

*А.Байтурсынова», г. Костанай, Республика Казахстан, e-mail:
smnaidarova@mail.ru*

²магистр экономических наук, заведующая отделением сельскохозяйственных специальностей, КГКП «Костанайский сельскохозяйственный колледж», г. Костанай, Республика Казахстан, e-mail: gmnajdarova@mail.ru

³2 уск.курс, Дефектология, НАО «Костанайский региональный университет им. А.Байтурсынова», г. Костанай, Республика Казахстан, e-mail: olga-bitner@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-БЫТОВОЙ ОРИЕНТИРОВКИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация: В статье рассматриваются возможности организации урока с применением педагогических технологии и процесс формирования социально-бытовой ориентировки у обучающихся с особыми образовательными потребностями. Одно из важнейших условий, способствующих социальной адаптации обучающихся в коррекционных классах - социально-психологической адаптации к современным условиям жизни, формирование знаний, умений и навыков общения. Успех образовательного процесса зависит от выбора эффективных методов, приемов и средств обучения. Рассматриваются примеры планирования уроков, способы применения методов обучения и новых образовательных технологий. Актуальность данного исследования определяется необходимостью изучения факторов, влияющих на эффективность формирования социально-бытовой ориентировки у обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: урок, методы, гигиена, социально-бытовая ориентировка.

Социально-бытовая ориентировка детей с замедленным психическим развитием существенно затруднена. В отличие от нормально развивающихся одноклассников, социальное развитие которых происходит в значительной мере произвольно и спонтанно, дети с ЗПР не в состоянии самостоятельно выделить и освоить образцы решения социальных и бытовых задач.

В соответствии типовой учебной программы по предмету «Социально-бытовая ориентировка» для обучающихся 5 - 10 классов уровня основного среднего образования по обновленному содержанию целью Программы является формирование системы адекватного общественного поведения на основе целостного представления об окружающем мире; социально-психологической адаптации к современным условиям жизни.

Основное направление Программы – подготовка к практической жизни в современном обществе, формирование у детей с особыми образовательными потребностями ЗУН для адаптации в социуме и самостоятельной жизни после окончания школы. Каждый выпускник должен иметь навыки самообслуживания, уметь организовывать питание, ориентироваться в окружающем мире, ухаживать за одеждой, жильем и т.п. Такие навыки необходимы для самостоятельной жизни, для уверенности и независимости от окружающих людей.

Основными задачами обучения детей с умственной отсталостью являются максимальное преодоление недостатков познавательной деятельности и эмоционально-волевой сферы школьников, подготовка их к самостоятельной жизни, участию в производительном труде, социальной адаптации в условиях современного общества. [1, 108] Также к основным умениям относятся пользование услугами учреждений сферы торговли (супермаркет, минимаг, базар и др.), службы быта (салон красоты, ателье, ремонтные мастерские, швейные мастерские и др.), почтовые отделения связи, отделы сотовой связи, общественного транспорта, медицинских учреждений и т.д.

Для успешной и благополучной организации образа жизни человек должен ориентироваться и в экономико-бытовых вопросах: иметь представление о деньгах, как их заработать, бюджете, статьях расходной части бюджета, уметь планировать деньги на месяц, рационально использовать их и т.п. Очень важное значение для человека имеет умение организовать досуг.

Одно из важнейших условий, способствующих социальной адаптации учащихся коррекционных классов - формирование у них умений и навыков общения: связано и логично выражать свои мысли, правильно формулировать вопросы, просьбы, предложение помощи; внимательно выслушивать ответы; благодарить за ответ, услугу; соблюдать очередность в разговоре. Идеальный, желаемый «портрет» ученика с ЗПР, после окончания школы, можно считать главной целью процесса социально-бытовой ориентировки. Уроки социально бытовой ориентировки направлены на практическую

подготовку детей с замедленным психическим развитие к самостоятельной жизни в социуме. Уроки СБО как и все учебные занятия в общеобразовательной школе решаются три основные задачи - обучающая, воспитательная и коррекционно-развивающая. Формулировка решение данных задач предъявляет к уроку следующие требования:

1. При подготовке к уроку необходимо составить краткосрочный план на основании среднесрочного и долгосрочного плана. На каждом уроке должна прослеживается связь с изучаемой темой с пройденными, а также необходимо подготовить к изучению последующих тем. Например, на уроке в 5 классе по теме «Личная гигиена» приобретают знания о необходимости личной гигиены: утренний и вечерний туалет; уход за волосами и ушами; правила безопасности в ванной, душевой и за столом; правила работы за компьютером; правила просмотра телевизора, планшета и т.д.; использование парфюмерий; правила поведения при чрезвычайных ситуациях. В 6, 7, 8 классах на уроке по теме «Личная гигиена» учитель опирается на полученные знания, умения и навыки для передачи новых ЗУН.

2. Учитель должен четко и точно определить цель урока в конспекте краткосрочного плана. При определении цели урока должны решатся коррекционно-развивающие задачи, на основании жизненного материала формировать у учащихся способность к установлению причинно-следственных зависимостей. Например, проводя анализ свертывания белка в горячей воде, ученики делают выводы о том, что при отваривании яйца белок будет изменять консистенцию от жидкой к твердой в зависимости от времени варки.

3. На каждый урок необходимо применять оптимальные методы и приемы обучения, соответствующие поставленным целям урока. Обучающиеся с особыми образовательными потребностями не способны к долговременному восприятию отвлеченного материала. При планировании урока важно учитывать и не допускать длительного времени на уроке, когда учебный материал воспринимается только со слов учителя. Например, при изучении темы «Питание» в 6 классе учащиеся узнают не только рецепты некоторых блюд, но и основные правила питания, сведения хранения продуктов, правила техники безопасности на кухне, витаминах и т.д. Задача учителя применять все виды приема и методов обучения, выявить полученные знания при помощи применения метода опроса.

Методика «вопрос-ответ» это разновидность простого собеседования. Отличие состоит в том, что применяется определенная форма постановки вопросов для собеседования с участниками дискуссии диалога. Стратегия ведения диалога заключается в переходе от желания собеседника говорить с вами к пониманию его интересов, состояний, отношений; от понимания собеседника к принятию, а в случае необходимости к его убеждению. [2, 53]

Использование на уроке дополнительных материалов должны соответствовать его целям и задачам. При организации урока по социально-

бытовой ориентировке применяются следующие методы и приемы обучения: метод устного изложения знаний учителем и активизации познавательной деятельности учащихся: беседа, рассказ, объяснение; метод иллюстрации и демонстрации; метод закрепления изучаемого материала; метод самостоятельной работы по осмыслению и усвоению нового материала; метод учебной работы по применению знаний на практике и выработке умений и навыков: упражнение, лабораторные занятия; метод проверки и оценки ЗУН: наблюдение, опрос, тестирование, проверка домашних работ.

Беседа предполагает вопросно-ответную форму обучения с учетом особенностей развития обучающихся с особыми образовательными потребностями. Необходимо контролировать правильность восприятия учебного материала, количество и качество вопросов и т.д. С помощью вопросов учитель побуждает обучающихся к самостоятельным выводам по теме урока. Беседа способствует развитию у обучающихся с особыми образовательными потребностями умения выражать свои мысли, развитию речи и т.д.

Применяя на уроке рассказ, учитель излагает тему обучающим, но внимание у них неустойчиво поэтому необходимо использовать наглядные пособия, ТСО и т.д. Демонстрация нового материала на уроке с помощью наглядных средств обучения имеет важное значения для активизации познавательной деятельности. Применение в процессе обучения различные виды наглядности: природные и натуральные предметы; различные виды муляжа, игрушек, моделей и макеты; изображения, фотографии; учебные видеофильмы, технологические карты и т.д

Специфика обучения детей с нарушениями в школе предполагает: перераспределение учебного материала, изменение темпа его прохождения, дозирование зрительных нагрузок, применение специальных форм и методов обучения, наглядных и технических средств и приспособлений. [3, 175]

При методе самостоятельной работы по осмыслению и усвоению нового материала используется прием работы с учебником, книгой, текстом и т.д. Прием работы с учебником, книгой, текстом закрепляет полученные знания на уроке. Работая с текстом обучающиеся постепенно овладевают навыками понимания прочитанного материала, усвоению смысла прочитанных слов и выражений. На уроке по социально-бытовой ориентировке приобретают знания согласно требованиям плана, накапливают словарный запас, развивают словесно-логическую речь и мышление.

В качестве методических приемов при адаптации учебного процесса можно рекомендовать учителям следующие приемы:

- маркирование заданий в учебниках;
- обеспечение обратной связи по каждому заданию;
- использование линейки во время чтения для его облегчения;
- обеспечение общего представления о долгосрочных заданиях, чтобы учащиеся знали, что от них требуется при выполнении этого задания;

- ориентирование длительных по времени заданий на поэтапное выполнение, с ежедневной проверкой и контролем;
- возможность представить выполненное задание в малой группе прежде чем выступить перед всем классом;
- одновременная раздача листов с упражнениями;
- последовательное выполнение задания, начиная с самой легкой его части;
- использование вспомогательных вопросов при выполнении теста;
- практика записи заданий в тетради;
- использование стрелок (в листах с упражнениями, на доске) для обозначения связей между явлениями. [3, 195]

Метод учебной работы по применению знаний на практике и выработке умений и навыков включает такие приемы как упражнение, лабораторные занятия. Организовать образовательный процесс применяя этот метод имеет важное значение для учебного процесса.

Учителя должны учитывать особенности психофизического и речевого развития детей и использовать в работе следующие приемы:

- использование указаний выполнения заданий в устной и в письменной форме;
- поэтапное объяснение учебных заданий, с учетом сложности и дозирования учебной нагрузки;
- последовательное выполнение заданий;
- повторное учащимся инструкции к выполнению задания;
- обеспечение аудио-визуальными техническими и вспомогательными средствами обучения;
- демонстрация уже выполненного задания (например, решенная математическая задача);
- близость к учащимся во время объяснения и выполнения задания;
- использование листов с упражнениями, которые требуют минимального заполнения;
- использование упражнений с пропущенными словами/предложениями;
- дополнение плоскочечатных материалов видео и диафильмами;
- обеспечение учащихся печатными копиями заданий, написанных на доске;
- разрешение использовать диктофон для записи ответов учащимся;
- использование системы оценок достижений учащихся. [3, 194]

Процесс коррекционного обучения требует разнообразия не только в применении методов и средств обучения, но и в организации различных форм обучения, т.е. предусматривается планирование различных типов уроков. При этом необходимо учитывать, что в общеобразовательной школе на уроках социально-бытовой ориентировке для обучающихся с особыми образовательными потребностями иногда не представляется возможным выдержать «в чистом виде» тот или иной тип урока. На одном и том же уроке

педагог повторяет пройденное, объясняет новый материал, проверяет выполнение самостоятельной работы, проводит педагогическое наблюдения, делает вместе с обучающимися выводы и т.п.

Знания обучающихся на данном уроке оцениваются по плану для общеобразовательных школ. Объективная оценка знаний, умений и навыков обучающихся в классах КРО достигается сочетанием различных видов проверок знаний. Учитель разъясняет домашнее задание и основные требования, положения и способы его выполнения. Главная задача данного этапа урока в том, чтобы помочь ученикам перенести полученные на уроке СБО знания и умения в решение задач в естественных бытовых условия, а в дальнейшем в самостоятельную жизнь.

Таким образом, формирование социально-бытовой ориентировки у обучающихся с особыми образовательными потребностями составляет основу целостного представления об окружающем мире, системы адекватного общественного поведения, социально-психологической адаптации к современным условиям жизни, подготовка к практической жизни в современном обществе. Для эффективного формирования социально-бытовой ориентировки у детей с особыми образовательными потребностями необходимо применять различные методы, приемы обучения. Каждый выпускник должен приобрести навыки самообслуживания, уметь организовывать питание, ориентироваться в окружающем мире, ухаживать за одеждой, жильем и т.п. Такие навыки необходимы для самостоятельной жизни, для уверенности и независимости от окружающих людей, иметь представление о деньгах, как их заработать, бюджете, статьях расходной части бюджета, уметь планировать деньги на месяц, рационально использовать их и т.п.

Список литературы:

1. Разработка рекомендаций по организации обучения детей с особыми образовательными потребностями по 8 категориям в условиях инклюзивного образования. Методические рекомендации.– Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016. – 64 с
2. Козыбай А.К., Каюмова Р.Т. Новые образовательные технологии: учебное пособие / А.К. Козыбай, Р.Т. Каюмова- Астана: Фолиант, 2015. -136 с.
3. Искакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтурсынба А.А. Основы инклюзивного образования: Учебное пособие. – Алматы, 2019. – 320.

Аннотация: Мақалада педагогикалық технологияларды қолдана отырып, сабақты ұйымдастыру мүмкіндіктері және ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың элеуметтік-тұрмыстық бағдарын қалыптастыру процесі қарастырылған. Түзету сыныптарындағы оқушылардың элеуметтік бейімделуіне ықпал ететін маңызды шарттардың

бірі - қазіргі өмір сүру жағдайларына әлеуметтік, психологиялық бейімделу, білім, білік және дағдыларды қалыптастыру. Оқу процесінің жетістігі тиімді әдістерді, әдістемелер мен оқу құралдарын таңдауға байланысты. Сабақты жоспарлаудың мысалдары, оқыту әдістері мен жаңа білім беру технологияларын қолдану жолдары қарастырылған. Бұл зерттеудің өзектілігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттерде әлеуметтік және күнделікті бағдар қалыптастырудың тиімділігіне әсер ететін факторларды зерттеу қажеттілігімен анықталады.

Түйінді сөздер: сабақ, әдістер, гигиена, әлеуметтік-тұрмыстық бағдар.

Abstract: The article discusses the possibilities of organizing a lesson using pedagogical technologies and the process of forming a social and everyday orientation in students with special educational needs. One of the most important conditions contributing to the social adaptation of students in correctional classes is social and psychological adaptation to modern living conditions, the formation of knowledge, skills and communication skills. The success of the educational process depends on the choice of effective methods, techniques and teaching aids. Examples of lesson planning, ways of applying teaching methods and new educational technologies are considered. The relevance of this study is determined by the need to study the factors affecting the effectiveness of the formation of social and everyday orientation in students with special educational needs.

Key words: lesson, methods, hygiene, social and household orientation.

FTAMP 14.25

Кереева А¹. А. Балмуханова С.Н¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Филология және көптілді білім беру институты*

²Шетел тілдері кафедрасы

Алматы, Қазақстан, ardana87@mail.ru

АҒЫЛШЫН ПРЕДЛОГТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІК ТӘСІЛІ

Түйіндеме. Студенттерге сөйлеу мәдениеті бойынша грамматика мен практикумды оқыту процесінде ағылшын тілінің, сондай-ақ басқа неміс тілдерінің ерекшеліктеріне байланысты предлогтар мен басқа да бекітілген басқару түрлері туралы сұрақ туындайды. Студенттердің предлогтарды, поствербтерді және басқа лексикалық және грамматикалық үлгілерді механикалық есте сақтаудың қарапайым тәсілі ескіргендіктен лингвистика дамуының осы кезеңінде оқытудың осы аспектісіне когнитивті тәсілді қолдану анағұрлым орынды болып табылады. Осыған орай бұл мақала

студенттерді ағылшын тіліндегі предлогтарды оқытудың когнитивтік әдістері мен тәсілдеріне арналған және осы процесті оңтайландырудың мүмкін жолдарын көрсетеді.

Кілт сөздер: когнитивтік көзқарас, предлог, постверб, бекітілген, аспект, мағынасы; тұжырымдама.

Кіріспе. Шет тілін оқытуда когнитивті лингвистика идеяларын қолдану идеясының мәні кез-келген лингвистикалық мәселені әзірлеу және сабақта материалды ұсыну кезінде (мысалы, ағылшын тілінде) мұғалім сонымен бірге қоршаған әлемді қабылдау механизмдерінің ұқсастығы мен ерекшелігін ескереді және оны сөйлеу арқылы адам санасында көрсетеді.

Когнитивті лингвистика теорияларының шет тілдерін оқытудың заманауи білім беру технологияларымен өзара байланысы мәселесі осы саладағы мамандар үшін өте өзекті болып табылады. Когнитивті тәсіл Лакоффтың когнитивті лингвистика теориясына негізделген (1987). Оны Эванс пен Тайлер (2005) танымдық көзқараста алмастырушы көзқарас ретінде ұсынды. Рольфинг (Rohlfing, 2001) әр түрлі тілдерде кеңістік сезімін санаттаудың әртүрлі тәсілдері болғандықтан, олар кеңістіктік конфигурацияларды жіктеуде айтарлықтай ерекшеленетінін айтады.

Когнитивті лингвистика технологиялары арқылы тілдік материалды ұсынудың теориялық негіздеріне толығырақ тоқталайық. Когнитивтік семантиканы зерттеу аясында прототиптің айналасында ұйымдастырылған семантикалық желі түрінде кез-келген лексикалық бірліктің семантикалық көріністерін ұсыну [3,1-49] көптеген мағыналарды дәлелді түрде түсіндіруге мүмкіндік береді және шет тілдерін оқыту процесінде нәтижелі қолдануға болатын полисемияның танымдық теориясының дамуына себеп болады. Когнитивті тәсілмен студенттерге предлогтардың бастапқы мағыналары, олардың кеңістіктік қолданылуы және метафораланғандармен байланысы қарастырылады. Бұл тәсіл студенттерге ақпаратты өңдеудің табиғи алгоритмдерімен тығыз байланысты техниканы жасауға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, оны қолдану студенттердің шет тілінің бірліктері мен құрылымдарын неғұрлым толық игеруін қамтамасыз етеді, бұл дәстүрлі түрде олардың полисемиясы, омонимиясы немесе үйлесімділік ерекшелігіне байланысты қабылдау мен түсіну үшін қиындық тудырады.

Әдістері. Предлогтар, атап айтқанда, олардың мағынасы дәстүрлі семантикалық зерттеулермен айналысатын және когнитивті лингвистика аясында жұмыс істейтін әртүрлі бағыттағы лингвистер үшін қызықты зерттеу нысаны болып табылады.

Атап айтсақ, А. Тайлер мен В. Иванс ұсынған әр түрлі контексте over предлогын құрайтын мағыналардың жіктелуі кеңейтілді және тестілеу үшін де, материалды бекіту үшін де бірқатар тапсырмалар жасалды (қойылмалы, коммуникативті тапсырмалар, дұрыс нұсқаны таңдауға арналған тапсырмалар, предлогтың белгілі бір мәні үшін орыс тіліндегі эквивалентті

іздеуді немесе оның мағынасын ағылшын тілінде түсіндіруді қамтитын оқу тапсырмалары, сондай-ақ қысқа түпнұсқа мәтіндер үшін тиісті тақырыпты таңдау (over предлогы бар)).

Кеңістіктік предлогтар, оның ішінде over предлогы кеңістіктік қатынастарды білдірудің тілдік құралдарының жүйесіне енеді, өйткені оның семантикасында кеңістік, оның бөлінуі және объектілер арасындағы қашықтық туралы белгілі бір идеялар көрінеді. Ағылшын тілінде, басқа тілдердегідей, әртүрлі объектілердің кеңістіктік сипаттамалары, типтік көріністер мен оқиғалар туралы белгілі бір идеялар бекітілген. Сонымен қатар, over предлогы кеңістіктік семантика өрісінде ғана емес, сонымен қатар абстрактілі тұжырымдамалық салаларда да мағыналарды қалыптастыра алады. Бұл предлогтың бұл ерекшелігін К.Бругман мен Дж.Лакофф прототип теориясы аясында келесідей түсіндіріледі. Over предлогының семантикалық мағынасы тікелей метафораға айналады. Предлогтың метафоралық бейнелері прототиптік мағынаның негізгі семантикалық компонентін қамтиды.

Зерттеу. Зерттеудің практикалық бөлігіне дайындық барысында осы предлогтың семантикасы оның сөздік мақалаларда (Oxford Advanced Learner's Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Collins Cobuild) және жұмыс істеу контекстінде көрсетілуін ескере отырып қарастырылып, талданды және оның семантикалық ыдырау әдісі арқылы оның семантикалық құрылымы анықталды.

Over предлогының мәндерін талдау нәтижесінде оның прототипінің кеңістіктік және дерексіз қатынастардағы екі негізгі компоненті анықталды: above және contact+/-, оларды келесідей суреттеуге болады.

The Above Sense

Шартты түрде объектіні TR траекторы (trajectory) және LM беті (landmark) ретінде белгілейміз. 1) It was large room with a Madonna over the fireplace and rows upon rows of books in covers of light gold and dark gold and shiny red. [Fitzgerald, 1996:16] Мадонна портреті - траектория (TR), ал беті (LM) - камин. Бұл жағдайда траектор (TR) заттың бетінен жоғары (LM) орналасқан. Осылайша, осы ұсыныс аясында прототипке сәйкес келетін above мәні беріледі, бірақ бұл жағдайда байланыс элементі алынып тасталады, өйткені траектор (TR) зат бетімен (LM) жанаспайды. Айта кету керек, бұл тұрғыда предлогты жүзеге асырудың статикалық режимі байқалады, яғни нысандар қозғалыссыз бірінен жоғары орналасқан.

Шындығында, кедергі арқылы қозғалысқа байланысты траектория жиі кездеседі. Бұл жағдайда траектор (TR) яғни кедергіні еңсеретін объект кедергіден жоғары болған кезде бір позициядан екінші позицияға ауысады. Мұндай жағдайларда, мысалы, келесі сөйлемдердегідей, over предлогы осындай қозғалысты сипаттау үшін қолданылады:

2) As she turned to him something in her soft, wandering look made George feel that for two pins he would jump over the table and carry her off. [Mansfield, 2009:111]

3) She quickened her face and race over the sharp stones and jagged-edge grass that there at her arms and legs. [Ahern, 2007: 16]

4) Mr. Dundee was afraid someone might trip over the. [Hudson, 1996: 109]

5) The houses of the little horse drama over the wooden _pole, then and softly into the sandy road. [Mansfield, 2011: с. 69]

Алайда, тек В позициясында траектор (TR) he (2) сөйлемде table кедергісінен жоғары орналасқан. Jump етістігі А позициясын білдіреді, бірақ бұл жағдайда С позициясына тікелей қатысы жоқ.С позициясын белгілеу кезінде траектор (TR), секіру және кедергі туралы белгілі нәрсеге назар аудару керек, траекторияның (TR) ауырлық күші мен қозғалыс динамикасы туралы ескере отырып. Осыған сүйене отырып, предлогтың осы мағынасында жоғарыда келтірілген мысалдарда предлогтың over - obstacle, across, movement бірнеше қосымша семантикалық компоненттерін бөліп көрсету керек. Осылайша, осы контексте осы предлогты іске асырудың динамикалық режимі байқалады. Нәтижесінде, бұл жағдайда біз осы сөйлемнің мағынасын дәлірек жеткізу үшін динамикалық күш туралы білімге назар аударамыз. (2) мысалда, траекторияны (TR) кедергіден (obstacle) жоғары жылжытқанда, прототиптік contact элементі жоқ екенін атап өткен жөн. Басқаша айтқанда, he траекториясы (TR) table кедергісімен жанаспайды.

The On-the-Other-Side Sense

Кеңістіктік проекциядағы over предлогының келесі мәні траекторияның (TR) бетінің екінші жағында орналасуымен байланысты, осылайша объектілердің бірі А нүктесінде, ал екіншісі С нүктесінде болады, ал кейбір жағдайларда кедергі элементі (obstacle) болуы мүмкін. Мағынасы келесі сөйлемдердің мысалында суреттелген:

6) Sally Carrol could still see her white breath in the darkness, and a dim row of pale faces over on the other side. [Fitzgerald, 1996: 31]

7) The's a bus stop just over the road. [Longman Dictionary of Contemporary English, 2007]

8) They live over the river in Richmond. [Longman Dictionary of Contemporary English, 2007]

Осы контекстік жағдайларда прототиптің екінші компоненті - contact жоқ. Сонымен қатар, бұл ұсыныстар over предлогын іске асырудың статикалық режимі аясында қарастырылады.

Қорытынды. Осылайша, жоғарыда келтірілген мысалдарға сүйене отырып, above, contacts/- over предлогының прототиптік мағынасынан басқа, кеңістіктік проекция аясында әртүрлі контекстік жағдайларда қосымша семантикалық компоненттер бар деген қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, оқу процесінде студенттердің логикалық түсіндірулер арқылы предлогтарды есте сақтауын және лингвистикалық қайта қараудың жалпы принциптерін анықтауды жеңілдетуге болады. Бұл әдісті когнитивті лингвистиканың принциптері мен әдістеріне жатқызуға болады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind. -Cambridge : Cambridge University Press, 2000. - 230 p.
2. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. - NY : Basic Books, 2002. - 440 p.
3. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. - Chicago and London : University of Chicago Press, 1987. - 614 p.
4. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / Metaphor and Thought. Ed. by A. Ortony. - New York : Cambridge University Press, 1993. -P. 202-251.
5. Lakoff G., Johnson M. The metaphorical structure of the human conceptual system / Perspectives on cognitive science / Ed. by D. Norman. - 1981. -P. 193.
6. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago : University of Chicago Press, 1980.
7. Lakoff G., Turner M. More than cool reason. A field guide to poetic metaphor. - Chicago : University of Chicago Press, 1989. - 430 p.
8. Swan M. Practical English Usage. Third Edition. - Oxford : Oxford University Press, 2005. - 657 p.

Аннотация. Статя посвящена когнитивным методам и подходам к обучению студентов английским предлогам и намечает возможные пути оптимизации данного процесса. Поскольку в процессе преподавания студентам грамматики и практикума по культуре речевого общения неизбежно возникает вопрос о предлогах и прочих фиксированных типах управления, что обусловлено особенностями строя английского языка, равно как и других германских языков. Простой путь механического запоминания студентами предлогов, поствербов и прочих лексико-грамматических шаблонов представляется устаревшим. И на данном этапе развития лингвистики более целесообразным является применение когнитивного подхода к данному аспекту преподавания.

Ключевые слова: когнитивный подход, предлог, поствербы, фиксированный, аспект, значение; концепт.

Abstract. The article is about the cognitive methodology of teaching students how to use English prepositions. Different ways of teaching optimization are suggested. And now in the process of teaching students grammar and practical training on the culture of speech communication, the question of prepositions and other fixed types of management inevitably arises, which is due to the peculiarities of the structure of the English language, as well as other Germanic languages. The simple way for students to mechanically memorize prepositions, postverbs, and other lexical and grammatical patterns seems outdated. And at this stage of the development of linguistics, it is more appropriate to apply a cognitive approach to this aspect of teaching.

Key words: cognitive approach, preposition, postverbs, fixed, aspect, meaning; concept.

МРНТИ 16.01.45

Нусипжан Н.Ж.¹, Сайдулла К. Б.²
Университет Международного Бизнеса
г. Алматы, Республика Казахстан,
nazira.nusipzhan@mail.ru, korkem.bauyrzhan@bk.ru

МОТИВАЦИЯ УЧАЩИХСЯ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ НАВЫКОВ ПИСЬМА

Аннотация. Продвинутое письмо является важным аспектом академической успеваемости, а также последующей служебной деятельности. Однако студенты редко получают высокие баллы при оценке навыков письма. Чтобы достичь более высокого уровня производительности записи, необходимо снизить требования к рабочей памяти для процессов записи, чтобы внимание руководителей было свободным для координации взаимодействий между ними. Теоретически этого можно достичь с помощью целенаправленной практики, которая обучает писателей развивать исполнительный контроль за счет повторения возможности писать и своевременной и актуальной обратной связи [1]. Научная новизна работы заключается в исследовании мотивации студентов на основе саморегуляции планирования, генерации текста и анализа посредством метакогнитивного контроля. Цель исследования заключается в необходимости методических рекомендации по повышению письменных навыков письма студентов.

Ключевые слова: мотивация, письменные навыки, рабочая память, метакогнитивный

Эффективные навыки письма занимают центральное место как в высшем образовании, так и в последующем мире труда. Умение составлять расширенный текст - единственный лучший предиктор успеха в курсовой работе на первом курсе. Более того, повышение способности к информативному и аналитическому письму считается хорошим показателем добавленной стоимости высшего образования. Наконец, большая часть добавленной стоимости бизнеса в экономике, основанной на знаниях, зафиксирована в письменных документах, что делает упор на грамотную рабочую силу.

Хорошее письмо - это серьезная когнитивная задача, потому что это одновременно тест памяти, языка и мыслительных способностей. Это требует быстрого извлечения предметно-ориентированных знаний по теме из долговременной памяти. Высокая степень вербальной способности необходима для создания связного текста, который четко выражает идейное содержание. Способность к письму также зависит от способности ясно мыслить по существу.

Наконец, рабочая память сильно нагружена производством

расширенных текстов. Репрезентации задуманных автором идей, смысла текста в том виде, в каком он написан, и даже возможных значений текста, истолкованных воображаемыми читателями, необходимо временно поддерживать во время создания текста. Более того, зрелые писатели одновременно манипулируют планированием идей, созданием текста и анализом идей и текста, предъявляя высокие требования к вниманию руководителей. Учитывая эти требования, неудивительно, что как развивающиеся, так и индивидуальные различия в способностях к письму можно объяснить ограничениями рабочей памяти. Чтобы писать хорошо, нужно иметь возможность поддерживать несколько представлений и контролировать взаимодействие между планированием, генерацией и проверкой.

Когнитивная наука больше сосредоточена на счетах и чтении, чем на письме. Тем не менее, некоторые результаты имеют значение для дизайна письменной инструкции, как отмечалось в предыдущих обзорах литературы. Наше внимание здесь сосредоточено на принципе, который полезен для тренировки сложных навыков, но пока что в области письменного сочинения ему не уделяется должного внимания. Обдуманная практика доказала свою высокую эффективность в обучении выполнению связанных задач, таких как набор текста (одна моторная продукция для письма), шахматы (другая задача, требующая интенсивного планирования) и музыка (еще одна творческая производственная задача). Лучшие скрипачи, например, накопили более 10 000 часов уединенной практики, в то время как менее опытные специалисты, наименее опытные эксперт и любители посвящали пропорционально меньше времени самостоятельной практике. улучшение. Мы полагаем, что осознанная практика теоретически предлагает слишком редко используемые средства для достижения контроля рабочей памяти, требуемого при письме [2, 11-21].

Составление расширенного текста, по-видимому, требует саморегуляции планирования, генерации текста и анализа посредством метакогнитивного контроля этих процессов. Все три основных процесса требуют внимания со стороны руководства в дополнение к поддержанию репрезентаций в вербальных, визуальных и пространственных хранилищах рабочей памяти. Зрелое письмо требует многочисленных переходов между планированием, генерацией и рецензированием, поскольку автор пытается решить проблему содержания того, что сказать, и риторическую проблему того, как это сказать.

Несомненно, в основе развития когнитивного контроля при письме лежат несколько факторов. К ним относятся (1) созревание рабочей памяти в подростковом возрасте, (2) стратегии обучения для предварительного написания, черновика и проверки, которые управляют требованиями композиции и быстрое извлечение предметно-специфических знаний из долговременной памяти, когда это необходимо во время композиции, что позволяет избежать необходимости временного хранения в краткосрочной

рабочей памяти. Однако использование осознанной практики для непосредственного сокращения требований к рабочей памяти в каждом процессе письма предлагает очевидную и потенциально ценную альтернативу, которую еще предстоит полностью реализовать в письменном образовании.

Знание правильного написания, пунктуации, грамматики, дикции, тезисов, тематических предложений и связанных ссылок в абзаце, а также глобальной организации текстов необходимы, но недостаточны для эффективного письма. Писатели, так же как музыканты и спортсмены, должны быть обучены, чтобы то, что они знают, извлекалось и творчески применялось во время сочинения. Эффективное использование знаний потребует, чтобы студенты колледжей сознательно практиковались в написании расширенных текстов на курсах сочинения по английскому языку и в рамках учебной программы по всем предметам. [3, 43].

Четыре факта указывают на то, что саморегулируемый контроль письменной продукции зависит от наличия адекватных ресурсов рабочей памяти [4, 3-10].

1. Письмо улучшает учебный процесс.

Выполнение творческой задачи не означает писать обо всем и обо всем. Студенты должны сосредоточиться на конкретных идеях или литературных произведениях. Таким образом они смогут закрепить свои знания. Рассмотрим пример использования этого метода для обучения литературе.

Творческое письмо может предложить несколько альтернатив традиционным обсуждениям литературных произведений. Попросите своих учеников провести диалог между двумя главными героями романа. Чтобы выполнить это задание, учащиеся должны хорошо знать особенности и мотивы главных героев.

Не ограничивайте задания написанием эссе или рецензированием книг. Предоставьте своим ученикам стимулирующую возможность усвоить новую информацию с помощью творческих письменных форм. Обучение на практике - самый эффективный способ приобретения знаний.

2. Письмо поощряет творчество.

Изучение определенного набора навыков не так ценно в современном мире, как раньше. Учащимся необходимо развить творческое мышление (и, таким образом, научиться адаптироваться), чтобы добиться успеха за пределами классной комнаты.

Творческое письмо - отличный способ развить навыки решения проблем. Чтобы сделать рассказ убедительным и правдивым, писатель должен поставить персонажей в сложные ситуации и решить, как с ними справиться. Учащиеся используют свое воображение и создают оригинальные идеи. Развитие творческого мышления может помочь ученику в его собственной жизни. Например, анализ межличностных отношений

персонажей может помочь им наладить отношения с одноклассником или решить проблему дома.

3. Письмо развивает наш интеллект в учебе.

Красота и сложность творческого письма заключается в его сложности. Он включает в себя развитие литературных и художественных форм посредством сочетания языка, воображения и интеллектуальных навыков. Говоря о последнем, письмо не только поддерживает, но и приветствует интеллектуальный анализ. Студенты могут улучшить рост нервной системы.

Распространенное мнение, что только правое полушарие мозга отвечает за творчество, на самом деле не соответствует действительности. Творчество имеет следующие особенности:

1. Это требует, чтобы человек мыслил по-разному (генерируя несколько идей по заданной теме).

2. Мыслитель создает отдаленные ассоциации между концепциями.

3. Человек переключается с обычного мышления на нестандартное и наоборот (когнитивная гибкость).

4. Человек генерирует уникальные, новые идеи, которые полезны и актуальны для того, чем он занимается. Идеи не обязательно должны быть революционными. Они просто должны быть новыми для мыслителя.

5. Для выполнения этих процессов человек задействует обе половины мозга.

Творческие люди умны. Подумайте о таких гениях, как Леонардо да Винчи, Эйнштейн и Бетховен. Они были изобретательны, любопытны и изобретательны. Кстати, все они вели журналы, в которых записывали новые идеи и концепции. Поощряйте своих учеников писать на регулярной основе.

4. Письмо делает учащихся целеустремленными.

Одно из качеств творческих людей - их сосредоточенность на целях. Они точно знают, чего хотят. Это четко записывается и регулярно визуализируется. Они представляют себе, каким может быть их будущее, и каждый день работают над своим видением.

Студенты, которые ставят перед собой цели обучения, получают значительные преимущества в обучении и мотивации. Четкое представление о том, чего они хотят достичь, дает им понимание того, как действовать. Он обеспечивает долгосрочное видение и краткосрочную мотивацию.

Ведение журнала целей делает учащихся еще более успешными. Они намечают свои цели и шаги, которые необходимо предпринять. Это позволяет отслеживать их прогресс и изменять методы, необходимые для этого. Основные преимущества целеполагания:

1. улучшение успеваемости

2. более сильная мотивация

3. повышенное удовлетворение и гордость за личный прогресс

4. повышенная уверенность в себе.

5. творческие задания повышают сообразительность.

Недавнее исследование показало, что творческое письмо может изменить способ работы нашего мозга. Как ученые, мы заинтересованы в его результатах. Таким образом, это доказывает ценный момент: частая практика может сделать весь процесс письма от мозгового штурма до построения предложений таким же автоматическим, как плавание или езда на велосипеде. Мотивируйте своих учеников овладеть искусством письма. Это поможет им в достижении краткосрочной цели успешного написания текста. Что касается долгосрочной цели, они повысят свои шансы получить работу, которая требует привычки творческого принятия решений и письменных коммуникативных навыков. Письмо чрезвычайно полезно студентам всех профессий. Оно предлагает широкий спектр занятий, которые при правильном обучении могут быть очень приятными и мотивирующими. Это требует значительных усилий. Но когда учащиеся делают все возможное, чтобы преуспеть в этом, они с большей вероятностью извлекут пользу [5, 228].

Список литературы

1. Евсеев Андрей Борисович Обучение деловому письму на английском языке студентов вуза // Мир науки. Педагогика и психология. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obuchenie-delovomu-pismu-na-angliyskom-yazyke-studentov-vuza> (дата обращения: 21.03.2021).
2. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Постулаты когнитивной семантики // Известия АН. Серия литературы и языка. 1997. Т. 56. № 1. С. 11-21.
3. Cambridge English First. First Certificate in English (FCE) CEFR Level B2. Specifications and sample papers for examinations from January 2015. Cambridge: UCLES, 2013. 43 p.
4. Castle K. The meaning of autonomy in early childhood teacher education. Journal of Early Childhood Teacher Education, 2004, no. 25 (1), pp. 3-10.
5. Аминов Н.А., Чернявская В.С. Новые принципы современной дидактики. Монография Владивосток ВГУЭС 2019. — 228с.

Аннотация. Жетілдірілген жазу дағдылары - оқу үлгерімінің маңызды аспектісі, сонымен қатар мансаптық бақылау. Алайда студенттер жазу дағдылары бойынша сирек жоғары ұпай жинайды. Жазу өнімділігінің жоғары деңгейіне жету үшін менеджерлердің назары олардың арасындағы өзара әрекеттестікті үйлестіру үшін еркін болу үшін жазу процестеріне арналған жұмыс жадына қойылатын талаптарды азайту қажет. Теориялық тұрғыдан бұған жазушылардың қайталанатын жазу қабілеті мен уақтылы және қажетті кері байланыс арқылы атқарушылық бақылауды дамытуға үйрететін мақсатты тәжірибе арқылы қол жеткізуге болады. Жұмыстың ғылыми жаңалығы жоспарлауды, мәтін құруды және метакогнитивті бақылау арқылы талдауды өзін-өзі реттеуге негізделген студенттердің мотивациясын

зерттеуде жатыр. Зерттеудің мақсаты - студенттердің жазбаша жазу дағдыларын жетілдіруге арналған нұсқаулықтардың қажеттілігі.

Түйін сөздер: мотивация, жазу дағдылары, жұмыс жады, метакогнитивты

Abstract. Advanced writing skills are an important aspect of academic performance as well as career follow-up. However, students rarely score high on their writing skills. To achieve a higher level of write performance, it is necessary to reduce the working memory requirements for the write processes so that the attention of managers is free to coordinate the interactions between them. In theory, this can be achieved through targeted practice that trains writers to develop executive control through repetition of the ability to write and timely and relevant feedback. The scientific novelty of the work lies in the study of student motivation based on self-regulation of planning, text generation and analysis through metacognitive control. The purpose of the study is the need for guidelines to improve students' written writing skills.

Keywords: motivation, writing skills, working memory, metacognitive

МРНТИ 16.01.45

Сайдулла Коркем Бауыржановна
Университет Международного Бизнеса
г. Алматы, Республика Казахстан korkem.bauyrzhan@bk.ru

УЛУЧШЕНИЕ НАВЫКОВ ПИСЬМА СТУДЕНТОВ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация. Актуальность исследования связана с глобализацией, так как в двадцать первом веке в области коммуникации произошли кардинальные изменения. Поскольку язык является основным средством общения, люди изучают его, чтобы общаться с другими людьми. Для достижения своих целей и задач люди пытаются выучить язык и необходимые для этого навыки. Осознавая, что общение - это ключ к успеху во всех областях, они стараются систематически изучать желаемый язык. В связи с этим они пытаются овладеть языковыми навыками, чтобы зарекомендовать себя как успешные люди в обществе. Имея твердую решимость и немного усердно работая, они могут добиться успеха в изучении языка. Следовательно, учащиеся и студенты должны усердно работать над приобретением языковых навыков, чтобы стать хорошим коммуникатором. Научной новизной работы является обзор средств и методик улучшения навыков письма. Целью данного исследования является разбор сложностей которые возникают при изучении английского языка как иностранного, а также некоторые методические рекомендации необходимые в работе учителя.

Ключевые слова: мероприятия, изучающие английский язык, классы английского языка, новые методы и подходы, стратегии, учителя.

Хорошо известно, что учащиеся вначале сталкиваются с множеством проблем, когда они пытаются выучить какой-либо язык, потому что все кажется им новым, например, новый словарный запас, грамматическая структура, произношение и использование. Изучение нового языка - это смешанный опыт для разных людей. Поэтому изучение нового языка требует много тяжелой работы и больше практики, чтобы выучить его безупречно. В связи с этим изучающие язык должны овладеть необходимыми навыками, чтобы хорошо общаться с другими людьми по всему миру.

Язык - это инструмент для выражения мнений, идей, мыслей и чувств людей. Без языка людям становится трудно общаться с другими людьми. Людям современного мира необходимо общаться на общем языке, на котором широко говорят в мире, для достижения своих целей. Более того, языковые навыки необходимы людям современного мира для эффективного общения с другими людьми. Более того, эффективное общение людей возможно только путем приобретения языковых навыков. Таким образом, изучающие английский должны сосредоточиться на языковых навыках, особенно на навыках письма, где эти навыки являются наиболее важными навыками, необходимыми для общения в современном обществе.

В двадцать первом веке люди общаются с людьми, живущими на разных континентах, в странах и регионах. Чтобы хорошо общаться с людьми, живущими по всему миру, людям нужен язык связи, понятный всем. Итак, английский служит этой цели, и люди пытаются овладеть им, чтобы достичь своих целей. Это причина, по которой люди изучают все навыки английского языка, поскольку они играют жизненно важную роль в их общении.

Чтобы выучить английский язык, учащиеся должны освоить все четыре его навыка, то есть АГЧП (аудирование, говорение, чтение и письмо). Среди этих четырех навыков каждый навык очень важен для изучающих иностранный или второй язык, и они не должны игнорировать ни один из этих навыков. На приведенном выше рисунке показано, что эти четыре навыка делятся на две категории, а именно: рецептивные или пассивные навыки и продуктивные или активные навыки.

Для изучающих любой язык письмо - самый сложный навык, и то же самое относится и к ученикам, изучающим английский язык. Письмо на английском языке считается самым сложным навыком из-за его сложности в синтаксическом, семантическом, морфологическом и фонологическом аспектах.

Различные исследователи считают, что для учеников трудно писать на английском языке, и высказывают свое мнение по этому поводу. Северова Н.В. говорит: «Обучение письму на родном или иностранном языке, по-видимому, является самым сложным навыком для изучающих язык в

академической среде» [1]. Аналогичным образом, Kroll утверждает: «Письмо - это сложный процесс, включающий овладение множеством навыков, которые усложняют письменную речь любому пользователю языка ». В том же духе Curley J. заявляет: «Обучение письму на иностранном языке - одна из самых сложных задач, с которыми сталкиваются студенты, и лишь немногие люди, как можно сказать, полностью справляются с этой задачей ». Из приведенных выше наблюдений понятно, что письмо - это сложный навык, и для его безупречного владения требуется много практики. Поэтому учителя должны уделять больше времени навыкам письма в своих классах, чтобы учащиеся могли хорошо выполнять свои задачи [2].

Учителя должны научить писать по-английски, используя определенный словарный запас. Учителя должны продемонстрировать учащимся, какой тип словарного запаса им следует выбрать, когда они начнут писать. Поскольку для разных целей используются разные термины, учащихся учат использовать соответствующий словарь, соответствующий ситуации. Как только учащиеся узнают, какой словарный запас подходит для определенного контекста, они будут точно использовать их в своих письмах [3, 389-395].

Словарь должен быть очень интересным для читателей и должен быть максимально простым. Авторы должны больше концентрироваться на соответствующих синонимах, а не использовать одно и то же слово много раз. Следовательно, словарь, используемый учениками, должен быть очень богатым и соответствовать контексту.

Следующим важным моментом, повышающим эффективность письма учащихся, является выбор грамматических структур. Поскольку существует множество структур, которые используются в письменных языках английского языка, основное внимание обучающихся должно быть сосредоточено на использовании различных грамматических структур вместо использования монотонных структур в своем письме. С этой целью учителя должны обучать различным грамматическим структурам, связанным с написанием английского языка, и обучать своих учеников овладению ими. После того, как учащиеся обучены этим структурам, они должны применить их на практике, чтобы использовать их в соответствии с контекстом. Учителя должны подготовить своих учеников к практическому применению грамматических структур, преподаваемых в их классах, чтобы учащиеся хорошо понимали эти структуры и использовали их в соответствии с контекстом [4, 216-243].

Еще одним важным фактором, влияющим на навыки письма обучающихся, является правильное использование знаков препинания. Хорошо известно, что пунктуация играет важную роль в написании английского языка, поскольку неправильное использование пунктуации не только приводит читателей к неправильному пониманию значения предложения, но и сбивает их с толку, чтобы понять правильное его значение в соответствии с точкой зрения писателей . Поскольку при смене

знаков препинания их значение сильно меняется, учителя должны научить учащихся, как правильно использовать знаки препинания, когда они начинают писать по-английски. Поскольку знаки препинания очень важны при написании английского языка, обучающиеся обязаны тщательно их использовать в своих письменных заданиях. Кроме того, учителя также должны продемонстрировать изменение значения при неправильной установке знаков препинания [5, 791-792].

Во время написания по данной теме еще одним важным аспектом является то, что идеи учащихся должны быть непрерывными, и между ними не должно быть никаких отклонений от темы. Следовательно, учащиеся должны знать методы записи важных моментов, связанных с темой, и обсуждать их в одном абзаце. Более того, не должно быть никаких перерывов в выражении этих мыслей, и они должны быть подобны непрерывному дрейфу, который заставляет читателей хорошо понимать концепцию.

Таким образом, учителя должны обучать учащихся продолжать писать с хорошим потоком мыслей, чтобы их письмо было хорошо читаемым.

Самый важный фактор, который делает учащихся хорошими писателями, - это связно связать свои идеи в своем письме. Поскольку письмо требует много чтения, а также больше практики, обучающиеся должны читать как можно больше текстов. Помимо чтения, им также следует уделять больше времени письму. В этом контексте учителя должны научить их, как правильно организовать свои идеи и как использовать связывающие слова для систематического соединения предложений и абзацев. Если предложения плохо организованы, цель написания не будет достигнута. Поэтому учителям английского языка следует уделять больше внимания логическому связыванию своих идей в соответствии с пунктами, обсуждаемыми в письмах.

Еще одна характеристика, которую учителя английского языка должны привить- это использование простого и легкого языка. На начальных этапах учителя должны научить изучающих английский язык начать писать, используя простой и легкий язык. Здесь цель учителей - вовлечь учащихся в написание все большего количества абзацев и небольших сочинений, чтобы они хорошо владели языком, а также приучили свои навыки письма. Кроме того, учителя должны развивать свои навыки письма, используя более сложную и отточенную лексику. Как только ученики начнут практиковать этот вид письма, они непременно продолжат писать на несколько тем, представляющих их собственный интерес. Этот вид деятельности, несомненно, улучшает письменные навыки. Тем не менее, учителя всегда должны давать им надлежащее руководство, чтобы учащиеся могли колоссально улучшить свои навыки письма, используя простой и легкий язык, и в дальнейшем они могли улучшить его [6, 23-38].

В этой статье была сделана попытка выделить обучение навыкам письма изучающих английский как иностранный или второй язык. С этой целью

особое внимание было уделено важности языковых навыков, в частности; навыки, необходимые для изучения английского языка. Кроме того, эта статья в основном сосредоточена на обучении эффективным навыкам письма и его характеристикам. Он также нашел способы улучшить письменные навыки тех, кто изучает английский как иностранный или второй язык. Наконец, как учителям, так и изучающим английский как иностранный или второй язык были даны некоторые ценные предложения по преодолению их проблем и эффективному совершенствованию своих стратегий преподавания и обучения [7, 197-212].

Нет сомнений в том, что обучение навыкам письма для изучающих английский язык - непростая задача. Это требует большого терпения, и они должны уделять этому больше времени, а также регулярно заниматься этим без долгих перерывов. Поскольку письмо считается самым сложным из всех четырех языковых навыков, учителя должны уделять этому навыку больше времени. Учителя должны сделать учащиеся понимают методы написания английского языка и продемонстрировать их, давая некоторые важные и интересные темы в качестве примеров. При обучении навыкам письма в среде, учителя должны выбирать более легкие и интересные темы, чтобы учащиеся чувствовали себя счастливее и старались больше сосредоточиться на обучении. Кроме того, учителя должны применять различные стратегии и подходы в своем обучении, чтобы превращать сложные задачи в простые. Когда учащиеся чувствуют, что данные задачи являются более длинными, учителя английского языка как иностранного должны сразу же разбить задачи на несколько частей, а затем попросить учащихся решить их. Как только учащиеся поймут все характеристики навыков письма, которым обучают их учителя, им будет очень легко реализовать их в своем письме. Это также приводит к тому, что учащиеся становятся автономными в выполнении письменных заданий, которые даются в классе. В результате учащиеся становятся более независимыми в самостоятельном решении более сложных задач. Кроме того, учащиеся также получают больше возможностей для письма и легко выполняют задания, используя простой и легкий язык, понятный даже обычным читателям. На этом этапе учителя должны представить задачи в форме совместной деятельности, где учащиеся могут получить возможность обсудить со своими сверстниками и внести свой вклад в выполнение поставленных задач. Учителя несут ответственность за то, чтобы научить учащихся понимать особенности письма, поскольку они играют важную роль в обучении [8, 21-23].

Список литературы

1. Северова Наталия Владимировна Значение письма в обучении иностранному языку // Вестник Донецкого педагогического института. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/znachenie-pisma-v-obuchenii-inostrannomu-yazyku> (дата обращения: 31.03.2021).

2. Спиридонов Владимир Феликсович, Эзрина Эмилия Валерьевна Психологические модели языковой системы билингва // Шаги/Steps. 2015. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-modeli-yazykovoy-sistemy-bilingva> (дата обращения: 31.03.2021).
3. Kroll, J. F., Curley, J. (1988). Lexical memory in novice bilinguals: The role of concepts in retrieving second language words. *Practical Aspects of Memory*, 2, 389-395.
4. Kroll, J. F., Dussias, P. E. (2013). The comprehension of words and sentences in two languages. In Bhatia T., Ritchie, W. (eds.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*, 2nd ed., 216-243. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
5. Loebell, H., Bock, K. (2003). Structural priming across languages. *Linguistics*, 41(5; issue 387), 791-792.
6. Potter, M. C., So, K. F., Eckardt, B. V, Feldman, L. B. (1984). Lexical and conceptual representation in beginning and proficient bilinguals. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 23(1), 23-38.
7. Schwartz, A. I., Kroll, J. F. (2006). Bilingual lexical activation in sentence context. *Journal of Memory and Language*, 55(2), 197-212.
8. Von Studnitz, R. E., Green, D. W. (2002). Interlingual homograph interference in German-English bilinguals: Its modulation and locus of control. *Bilingualism: Language and Cognition*, 5(1), 21-23.

Аңдатпа: Зерттеудің өзектілігі жаһанданумен байланысты, өйткені ХХІ ғасырда коммуникация саласында түбегейлі өзгерістер орын алды. Тіл қарым-қатынастың негізгі құралы болғандықтан, адамдар оны басқа адамдармен сөйлесу үшін үйренеді.

Өз мақсаттары мен міндеттеріне жету үшін адамдар тілді және осы үшін қажетті дағдыларды үйренуге тырысады. Қарым-қатынас барлық салада сәттіліктің кепілі екенін түсініп, олар қажетті тілді жүйелі түрде үйренуге тырысады. Осыған орай, олар өздерін қоғамда табысты адамдар ретінде көрсету үшін тілдік дағдыларды игеруге тырысады. Мықты шешім мен аздап еңбек етудің арқасында олар тіл үйренуде жетістікке жете алады. Демек, оқушылар мен студенттер жақсы коммуникатор болу үшін тілдік дағдыларды игеру үшін көп жұмыс істеуі керек.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы - жазу дағдыларын жетілдіру құралдары мен әдістеріне шолу.

Бұл зерттеудің мақсаты ағылшын тілін шет тілі ретінде үйрену кезінде туындайтын қиындықтарды, сонымен қатар мұғалімнің жұмысына қажетті кейбір әдістемелік ұсыныстарды талдау болып табылады.

Түйінді сөздер: ағылшын тілін оқыту, ағылшын тілі сабақтары, жаңа әдістер мен тәсілдер, стратегиялар, мұғалімдер, жазу дағдылары.

Annotation

The relevance of the study is associated with globalization, since in the twenty-first century, cardinal changes have taken place in the field of communication. Since language is the primary means of communication, people learn it in order to communicate with other people.

To achieve their goals and objectives, people try to learn the language and the skills necessary for this. Realizing that communication is the key to success in all areas, they try to systematically learn the desired language. In this regard, they try to master language skills in order to establish themselves as successful people in society. With a strong determination and a little hard work, they can succeed in learning a language. Hence, learners and students must work hard to acquire language skills in order to become a good communicator.

The scientific novelty of the work is an overview of the means and methods of improving writing skills.

The purpose of this study is to analyze the difficulties that arise when learning English as a foreign language, as well as some methodological recommendations necessary in the work of a teacher.

Key words: English language learning activities, English language classes, new methods and approaches, strategies, teachers, writing skills.

МРНТИ 16.01.45

Серікбол К¹., Рыспаева Д.С². ф.ғ.к
Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
Көкшетау қ., Қазақстан, kun_sulu-97@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ФОРМАТИВТІ БАҒАЛАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа: Бұл мақалада шетел тілі сабағында оқушыларының оқу жетістіктерін формативті бағалау жүйесі қарастырылады. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Осыған байланысты бұл мақалада суммативті бағалау және формативті бағалау ұғымдарының мәні ашылып, жалпы формативті бағалау ұғымына шетел және отандық зерттеушілердің еңбектеріне сүйене отырып талдау жасалынады. Бағалаудың бұл түрінің қалыптастырушы болып аталатындығы бағаның нақты бір оқушыға, оның білім мазмұнын меңгерудегі кемшіліктерін анықтауға, оның орнын барынша тиімді толықтыруға бағытталған. Педагог осындай бағалау әрекеті арқылы пәнді меңгерудің мақсатын нақты анықтап, оқушының өткен тақырыптарды біртұтас, үйлесімді картина түрінде елестетуіне, нәтижені бақылаудың барабар (адекватты) тәсілдерін өзі анықтай білуіне, жоғары деңгейге жетуге ынталануына көмектеседі. Оқушылар өзін-өзі бағалау ұстанымдарын, өзінің

жұмыс нәтижелерін жетілдіру тәсілдерін меңгереді, өзінің оқуына деген жауапкершілікті мұғаліммен бөліседі. Сонымен қатар бағалаудың ең тиімді жолы-білім алу процесіндегі теріс жағдайларды болдырмайтын, оқушыларды ынталандырып, әрбір оқушы өзін жеке тұлға ретінде сезіне алатындай болуы тиіс. Мұндай жолдардың бірі ретінде-формативті бағалау жүйесін қарастырамыз.

Түйін сөздер: Бағалау, баға, формативті және суммативті бағалау, кері байланыс

Бүгінгі таңда қоғамдағы өзгерістер Қазақстанда білім берудің деңгейі мен сапасына жаңа талаптар қойып отыр. Қазақстан Республикасында соңғы жылдары білім беру саласындағы жүргізіліп жатқан реформалардың мақсаты еліміздегі білім беру сапасының әлемдік деңгейге сәйкес келуін қамтамасыз ету, сол арқылы әлемдік сұранысқа жауап бере алатын және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау болып табылады. Бұрын оқытуда оқушылар тек қана тыңдаушы, орындаушы болып келсе, ал қазіргі оқушы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән беруіміз керек. Қазіргі кезде оған жететін жаңа педагогикалық технологиялар мен бағдарламалар баршылық. Соның бірі - «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ дайындаған деңгейлік оқу курстары. Деңгейлік бағдарламалар жеті модуль негізінде білім беруді көздейді. Бағдарламаның модульдері: 1. Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер. 2. Сын тұрғысынан ойлауға үйрету. 3. Оқу үшін бағалау және оқуды бағалау. 4. Оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану. 5. Талантты және дарынды балаларды оқыту. 6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу. 7. Оқытуды басқару және көшбасшылық. Оқытуды, оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдерді жақсарту мүмкіндіктерін және осы мүмкіндіктерді іске асыру түрлерін анықтауға бағытталған бағалау қалыптастырушы немесе оқу үшін бағалау (ОҰБ) деп аталады.

Мұғалімдерді және әдістеме жасаушыларды ақпараттандыру мақсатымен 1989 жылдан бастап жұмыс жүргізген Ұлыбритания академиктерінен құралған Бағалауды Реформалау Тобы (Assessment Reform Group) 1999 жылы «Оқу үшін бағалау» (ОҰБ) деген кітапша жариялады. Соның нәтижесінде Оқу үшін бағалау ұғымы дербес тұжырымдама ретінде кеңінен тарала бастады. Оқу үшін бағалау – бұл білім алушылар өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керек және қажетті деңгейге қалай жету керек екендігін анықтау үшін оқушылар мен олардың мұғалімдері қолданатын мәліметтерді іздеу және түсіндіру үдерісі. Берілген анықтаманың маңызды элементтерінің бірі оқушылардың деректерді қолдануына екпін жасауы болып табылады. Бұл жерде мұғалімдер жалғыз бағалаушы тұлға болмайтындығына назар аударылады. Оқушылар өздерінің сыныптастарын және өздерін бағалауға тартылуы қажет, әрі мұғалімдер бағалауды белсенді жүргізген кезде, бұл үдеріске оқушылар да белсенді

қатысуы керек. Талпынғандар ғана білім ала алады. Білім алушылар өз білімін арттыру үшін бағалауды үйренуі қажет, сондықтан оқушыларға өзінің оқуын жақсарту үшін кері байланыс арқылы алынған ақпаратқа сәйкес жұмыс істеу қажет. Бұл олардан түсінушілікті, қызығушылықты және ықыласпен әрекет етуді қажет етеді. Аталған тұжырым оқыту мен оқу тәжірибесі үшін өте маңызды да, өзекті. Егер бағалау мақсаты баға қою, сертификаттау немесе оқытудың алға жылжуын тіркеу үшін оқыту қорытындысын шығару болса, онда өзінің функциясы бойынша бағалау жиынтық болып табылады және кейде оны оқуды бағалау деп атайды.

Жиынтық бағалау оқушының, мұғалімнің немесе мектептің мәртебесіне немесе болашағына ықпал ететін (яғни, анықтайтын мәнге ие) шешім қабылдау үшін қолданылған жағдайда өлшемдердің сенімділігін қамтамасыз ету керек, яғни бұл ақпараттың мазмұны мен оның қандай жағдайларда жиналғанын қатаң қадағалау қажет [1, 51 бет]. Формативті (қалыптастырушы) бағалау күнделікті оқу үдерісінде оқушылардың ағымдағы білім деңгейлерін анықтау үшін және мұғалім мен оқушы арасында өзара байланысты орнату үшін қолданылады. Ол бағалау күнделікті оқу үдерісі кезінде жүргізіледі, оқушыға өз жұмыстарын өңдеуге және жоғары нәтижеге жетуге көмектеседі, мұғалімге оқушының материалды меңгергені туралы ақпарат жинақтауға, талдауға және жоспарлауға мүмкіндік береді. Қалыптастырушы бағалауды көбінесе «оқушының дүниені тануын бағалау және білім беруді жақсарту үшін бағалау» деп атайды, себебі, ол оқушының жеке басының дамуы мен қалыптасуына көмектеседі. Бұл бағалау жүйесі мұғалімнің әрбір оқушымен жеке жұмыс жүргізуіне мүмкіндік береді, оқушының материалды меңгермегендігін басынан-ақ байқауына, оқушы білімін диагностикалауына мүмкіндік беріп, мұғалімге оқу үрдісін басқаша ұйымдастыруға көмектеседі, ал оқушыға – өзінің білім алуына деген үлкен жауапкершілікті сезінуді жүктейді. Бағалау – бұл оқушының ілгерілеу дәрежесін анықтаудан гөрі кең ауқымды ұғым. Бағалау оқушының өзінің таным үдерісіне қызығушылығын арттырып, оны алға жетелейді. Осы орайда қалыптастырушы бағалау басқа бағалау әдістерімен салыстырғанда оқушыға материалды тереңірек түсінуіне көмектеседі, сонымен қатар сол материалды сараптап, өмірде қалай қолдануға болатындығы туралы ойлануын оятады.

Қалыптастырушы бағалау жиынтық бағалаумен салыстырғанда оқушы мен мұғалім арасында кері байланысты қамтамасыз етеді. Бұл бағалау шеңберінде мұғалімдерге оқушылардың жетістік деңгейін тексеріп отыратындай, қандай да бір қабілетін айқындайтын қалыптастырушы тестілеу және қолданылып жүрген түрлі әдістер мен формалар ұсынылады. Деңгейлік Бағдарлама бағалау үдерісіне мұғаліммен қатар оқушының өзін қатыстыруды талап етеді. Өзін-өзі бағалау мен өзара бағалау түрлерін қолдануды, тиімді кері байланыс жасауды, ол үшін сұрақты дұрыс құруды, бағалау үшін критерий қолдануды ұсынады. Бұл ретте оқушылар өздерінің білімін қандай дәрежеде екенін айтып, алда нені жетілдіру керектігін

тұжырымдайды. Осындай рефлексия кезінде алған білімдерді бекіту жүзеге асады, жаңа ұғымдарды енгізумен бірге белсенді қайта құруды елестету, «менімен сәйкес келетін» білімді меншіктеу сияқты жаңа мағына туындайды, ұзақ мерзімді білімдер қалыптасады. Оқушылар өз ойларын сөзбен жеткізуге тырысады немесе графиктік түрде еркін дәйектілейді, өз пікірлері мен идеяларын басқа оқушылармен бөліседі, өз жеке бастарының ойлану операциясын сараптайды. Қалыптастырушы бағалау әдістемесін қолдану қазіргі таңда мұғалім жұмысын бағалаудың жаңа жүйесінің маңызды критерийлері болып табылады. Қалыптастырушы бағалауда жүзеге асырылатын негізгі бағыттар: кері байланыс, бірін-бірі бағалау, тапсырмалар беру, дескриптор, бағалау критерийлері.

Кері байланыс дегеніміз – сабақтың мазмұны немесе әдіс-тәсілдері, оның қандай дәрежеде өткендігі туралы үйренушілердің ой-пікірлері мен эмоциялары, олардың болашақтағы (келесі сабақтардағы) өз мұқтаждарын келтіруі. Бұл пікірлер мұғалімге өткізген сабағына баға беріп, оның ұтымды жақтары мен кем-кетіктерін анықтап, өз жұмысына өзгерістер енгізу мүмкіндігін береді. Қалыптастырушы бағалаудың әдістерін оқу әрекеттерін ұйымдастырудың әр кезеңінде, тақырыпты түсіндіру, тапсырма орындау, білім алушыларға кері байланыс беру кезінде қолдануға болады. Қалыптастырушы бағалаудың әдістерін жеке, жұптық және топтық жұмыстарды ұйымдастыру кезінде де қолдануға болады. Қалыптастырушы бағалаудың «Бутерброд», «Сыншы дос» стратегиялары мен «Эссе», «Бағдаршам» әдістерін күнделікті сабақта қолданған тиімді. Студенттер «Сабақ қалай өтті? Қызық болды ма? Ұнады ма?», «Сіз үшін сабақтың құнды жәйттері қандай болды?», «Бүгін не нәрсеге үйрендіңіз (білдіңіз)», «Бүгінгі үйренгеніңіз сіз үшін болашақта қажет болады деп ойлайсыз ба?», «Осы тақырып бойынша тағы да не білгіңіз келеді?», «Қандай сұрақтарыңыз бар?», «Сабақтың өту барысы бойынша қандай пікіріңіз /ұсынысыңыз бар?», «Келесі сабақта қандай мәселелерге назар аудару керек деп есептейсіз?» деген сұрақтарды ауызша талқылағаннан кейін, оларға жазбаша жауап берумен жалғасуы мүмкін [2, 71 бет]. Мен өз тәжірибемде студенттердің қызығушылықтары мен тілектерін ескере отырып, қалыптастырушы бағалаудың әдіс-тәсілдерін «Педагогиканы оқыту әдістемесі» пәнін оқытуда дәріс және практикалық сабақтарда қолдандым. Мен кері байланысты «БББ» - білдім, білемін, білгім келеді, «Шығу парақтары» - ұнады, пікірім, тілектерім, «Екі жұлдыз, бір ұсыныс» әдістері арқылы жүргіздім. Студенттер пікірлерін стикерге жазып берді. Қалыптастырушы бағалауды қолдану арқылы мұғалім мен білім алушы арасындағы кері байланыс жүзеге асады. Осының нәтижесінде білім алушы өзін бақылап, өзінің әрекет-тәсілдерін таңдайды, нәтижелерін өзі бағалайды, оны мұғалім жалғастырады. Осылайша бала мақсат қоя білу, күтілетін нәтижені жоспарлау, оны бағалау тәжірибесін жинақтау арқылы өзінің түйінді құзіреттіліктерін қалыптастырады. Кері байланыстың қай түрі болмасын, нені жақсы орындағанын белгілеп отыруы,

кателіктер болған жағдайда мұғалім оқушының жұмысын жақсартуға байланысты нақты ұсыныстар беруі керек. Оқушылардың жазғанына қарап, олар бүгін қай тәсілді жақсы меңгергенін білесіз, келесі сабақтарда сол әдістерді қорықпай қолдануға болады. Топтық жұмысты, бірін-бірі бағалауда «Екі жұлдыз, бір ұсыныс», «Стикердегі диалог» әдістері қолданылды. Бірін-бірі бағалау оқушылартерде байқағыштықты, жауапкершілікті жетілдіреді, өз білімдерін де тексереді. «Екі жұлдыз, бір ұсыныс» әдісі барлық сабақта қолданылды, өйткені оқушыларда осы әдіспен бағалауды жақсы меңгерді. Сонымен қатар ауызша бағаланып отырды, пікірлерін ауызша айту олардың сөздік қорын молайтады, сөйлеу мәдениетін меңгертеді, ойын нақты жеткізуге үйретеді. Мүмкіндігінше әрбір бағалаудан кейін өзім қорытынды жасап отырдым. Мұғалімнің пікірі оқушылар үшін маңызды. Қалыптастырушы бағалаудың 20 шақты әдісі мұғалімдер арасында кеңінен таралған. Күнделікті тәжірибеде білім алушылардың ілгерілеуін, меңгеру деңгейін өлшеу үшін қалыптастырушы бағалаудың түрлі әдістерін қолдануға болады: «Екі жұлдыз, бір тілек», «Қолмен белгі беру», «Бағдаршам», «Жинақтау парақшасының индексі», «Бір минуттық эссе», «Сөйлеу үлгілері», «Үш минуттық үзіліс», «Ауызша бағалау», викториналар, сұрақтар және т.б. Іс-тәжірибе кезіндегі сабақтар қысқа мерзімді жоспар бойынша өткізілді. Сабақтың мақсатын анықтаған соң, соған сәйкес бағалау критерийлері анықталды. Мақсатқа байланысты тапсырмалар құрастырылды. Әрбір тапсырмаға дескриптор жасалды. Бағалау кезінде мұғалімнің шешімі анық болу үшін тапсырмалардың дескрипторлары дәл, нақты болуы қажет. Бұдан басқа дескрипторлар білім алушыға тапсырманы орындаудың қай кезеңінде қиындық туғызғанын анықтауға мүмкіндік береді. Жұптық жұмыс қалыптастырушы бағалаудың тиімді формаларының бірі болып табылады. Жұптық жұмыста жалпы мұғалім, жұптар бір-бірін және жұп ішінде бірін-бірі бағалауына болады. Мұндай өзара қарым-қатынас кезінде білім алушылардың дайындық деңгейіне қарамастан өзара көмегі, рефлексиясы, өзінөзі реттеуі белсенді байқала бастайды. Жұптық жұмыста қалыптастырушы бағалауды ұйымдастыру, жоспарлау кезінде білім алушылар тапсырманы орындау, оның нәтижесіне бірдей жауапкершілікпен қарау қажет екенін түсінуі керек. Сондықтан оларды өз әрекетімен келісуге, өзара әрекеттесуге, пікір алмасуға, сындарлы кері байланыс беруге үйрету маңызды [3,16 бет]. Қалыптастырушы бағалауда оқушыларға баға қойылмайды. Алайда ЖОО қалыптастырушы бағалау жүйесіне әлі көшпегендіктен, ауызша және жазбаша бағалау нәтижелерін балға ауыстырып отырдым. Қалыптастырушы бағалау кезінде белгілі бір дағдыны бағалаудың тиімді тәсілі ретінде қолданып, топтық жұмысты ұйымдастыруына болады. Білім алушылар алдын ала бағалау критерийлерімен таныс болуы тиіс. Топтық жұмыс кезінде мен әр топтағы білім алушылардың талқылауын тыңдап, қадағалап отырдым. Оқушыларға сұрақтар қойдым: мысалы: - Бұл туралы сіз не ойлайсыз? - Сіздің тобыңызда

қандай талқылау болғанын айтып бере аласыз ба? Топтық жұмыс кезінде барлық топтың және әр жеке білім алушының жұмыстарын бақылау қажет. Топтарды бақылауды тапсырма орындау кезінде қатысып, бірлесе жүргізуге де болады. Қорыта айтқанда, критериалды бағалау жүйесі білім алушының дамуын, оның қызығушылығын және оқуға деген ынтасын арттыруға бағытталады. Егер әр білім алушыға және оның ата-анасына түсінікті болатындай нақты әрі өлшемді бағалау критерийлері белгіленетін болса, бұған жетуге әбден болады. Анық құрастырылған бағалау критерийлерінің көмегімен мұғалім де, білім алушы да:

- Білім алушы оқытудың қай сатысында?
- Олар білім алуда неге талпынады?
- Бұған жетуге көмектесу үшін не істеу керек? - екенін түсінеді.

Формативті бағалау әдістерінің басты ерекшелігі оқушылардың түсіну қабілетін бағалауда, сондай-ақ оқушылардың аналитикалық құралдар мен мысалдарды қолдануында танымдық прогресін анықтау. Мұндай бағалаудың қорытындыларын оқыту деңгейін жақсарту барысында қолдануға болады.

Формативті бағалау әдістерін бірнеше шартты қатарлар мен түрге жіктеуге болады. Әдістердің бір түрі мұғалімнің сабақ түсіндіру және жаттығулар орындау барысында қолданылады.

1. «Қолмен белгі беру» әдісі. Оқытушы өзінің сабақ түсіндіріп жату процесін кез-келген уақытта тоқтатып, оқушылардан айтылып жатқан тақырыпты түсінгенін немесе түсінбегендерін сұрау. Бұл үшін ұстаз алдынала оқушыларға қолмен белгі көрсетулерді үйретеді.

- Мен түсініп отырмын _____ және түсіндіре аламын. (қолдың бас бармағы жоғары бағытталады)

- Мен әлі түсінбей отырмын _____ (қолдың бас бармағы жанына қарай жантаяды)

- Мен түсінгеніме сенімді емеспін _____ (қолды бұлғау)

Оқытушы белгілерге қарап кейбір оқушыларға орнынан тұрып айтуын сұрайды.

(1) Түсінбегендерден: «Нақты не түсініксіз екендігін» сұрайды.

(2) Сөз нақты түсінгендеріне сенімсіз оқушыларға беріледі.

(3) Сөз сабақты жақсы түсінгендерге беріледі. «Олар нақты нені түсінді?» соны оқытушы қадағалайды. Бірнеше жауап міндетті түрде тыңдалуы тиіс.

Тыңдалған жауаптардың қорытындыларына қарай ұстаз өткен тақырыпты қайталап, білімдерін бекіту немесе тақырыпты меңгертуді жалғастыра беру жайлы шешім қабылдайды. Егер оқушылар тақырыпты қайта түсінбегендей жағдайда болса, ұстаз тағы бір шағым тексеру жұмысын жүргізуі тиіс. Бұл жұмыс оқушылардың тақырыпты түсіну барысындағы өзгерістерді байқау үшін арналған.

2. «20 секунд» әдісі. Ұстаз арнайы сұрақтар жасырады және ойлануға 20 секунд уақыт береді. Қолданылатын әдіс оқушылардың өз жауаптарын ойлегінен өткізіп, нақты жауап берулері үшін жасалынады. Бұл әдіс

барысында сұрақ айтылып болған соң бірден алғашқы секундтардан кейін зерек 4- 6 оқушының жауабы тыңдалып, олардың тез ойлау қабілетін дамытады. Орта және жоғары сынып оқушыларына өз жауаптарын қағаз бетіне түсіртеді, себебі ауызша жауап берсе бір-бірінің ойын бөліп, бөгет жасаулары мүмкін.

Басқа да әдістер сияқты оқушылардың жауабын нақтылау үшін ұстаз «Неге? Не себепті? Қалай?»- деген сұрақтарды қояды. Ұстаз бұл сұрақтарды тек дұрыс жауап бермегендерге ғана емес, сонымен қатар дұрыс жауап бергендерге де қоюды естен шығармауы керек. Бұл оқушылардың білімі мен бағасын айқындай түсу үшін жасалынады.

Оқушы ауланған ұлуларды зерттеп, олардың тіршілігі жайлы презентация жасайды. Сонда оқушы келесі мәселеге баса назар аударады: «Менің ойымша, дәл қазіргі уақытта аквариумда ұлулардың үш ұрпағы тіршілік етуде». Сол кезде ұстаз: «Не себепті сен олай шештің?» - деді. – Оқушы: «Себебі, біз бұл ұлуларды аулағанда олардың өлшемдері үлкен және орташа болған, ал қазір аквариумда тек кішкентай ғана өлшемді ұлулар қалды. Бұдан мен аквариумда ұлулардың үш ұрпағы бар екен деген қорытындыға келдім». Яғни, нақтылау сұрақтарын қою арқылы ұстаз оқушының білімін анықтай түсті.

Формативті бағалаудың келесі бір әдістері бақылау, тест, үш минуттық эссе жазғызуға және жекеше тапсырмалар беруге байланысты болып келеді. Бұл жұмыстың мақсаты оқушылардың белгілі бір тақырып төңірегіндегі білім деңгейін тереңдете түсу.

Мұғалім оқушылардың жауаптарын жинап алып олармен танысып, келесі сабаққа содан шыққан мәселелерді шешуге қарай ыңғайланады.

Мұғалім аралық тексеру жүргізу үшін қысқа тесттер дайындайды.

Бұл бақылауды бағалау уақыты сабақтың 3-5 минутын ғана алады. Бақылаудың негізгі талаптарын ескере отырып, оқушылар бірінің жұмысын бірі тексере алады. Келесі формативті бағалаудың әдістері ұстаз оқушының өз жұмысын жақсарту мақсатында қолданылады.

Мысалы:

Мұғалім дәптерден жазба жұмысын тексергенде қате тұстарын әр түрлі таңбалармен, түстермен жазып көрсетеді. Бұл формативті бағалаудың әдісі қорытынды жұмыс жазған кезде қолданылмайды. Мұғалім оқушыны бағалаған кезде әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланғаны жөн, себебі оқушы осы бағалауға сай қалыптасады.

2. Формативті бағалаудың әдістері.

Әдістері Қолданыстары

Сұрақтар үшін карточканың индексі Мұғалім оқушыларға екі жағында да тапсырмасы бар карточка тапсырады.

Қол белгісі Мұғалім оқушылардан тақырыпты түсінгендігін я түсінбегендігін қол белгілері арқылы арқылы көрсетуді сұрайды.

• Мен түсініп отырмын _____ және түсіндіре аламын. (қолдын бас

бармағы жоғары бағытталады)

- Мен әлі түсінбей отырмын _____ (қолдын бас бармағы жанына қарай жантаяды)

- Мен түсінгеніме сенімді емеспін _____ (қолды бұлғау)

Осы белгілерге сүйеніп мұғалім сабақтың қай деңгейде өткенін сабақтайды.

Бағдаршам Әр бір оқушыда бағдаршам түстеріне сәйкес карточкалар таратылған. Мұғалім олардың сабақты меңгергендеріне байланысты карточкаларды көтеруін сұрайды.

- Жасыл карточка көтерген оқушылар – барлығын түсінді. - Не түсіндіңіз?

- Сары және қызыл карточка көтергендер: - Сіздерге не түсініксіз?

Бұл жүйе арқылы тақырыпты пысықтауға немесе әлі де жетілдіру керектігін білуге болады.

Бір минуттық эссе Бірминуттық эссе – тақырып бойынша пысықтаудың біржүйесі. Эссе жазу үшін мұғалім бірнеше сауал қояды.

- Бүгінгі білгеніңнің ең маңыздысы?

- Қай сұрақтар сен үшін түсініксіз?

Сабақ соңында, келесі сабақта қай тақырыпты өтетіндігі жайлы хабарлайды

Сөздік үлгісі (еске салу) Ұстаз оқушыларға сөздік үлгі береді, (подсказка) көмектесушілер жауап құрады.

Қате түсінікті тексеру Ұстаз қатысушыларға қандайда бір ұстанымның (идея) талдауларының қате болжамдарын немесе әдеттегі қате түсініктерді әдейі береді. Сонан соң ол қатысушылардан айтылғандармен келісетіндігін немесе келіспейтіндігін, өздерінің көзқарастарын айтуларын сұрайды.

Оқушылармен жеке әңгімелесу Ұстаз оқушылармен олардың деңгейі мен түсініктерін байқау үшін жеке әңгіме жүргізеді.

Үш минуттық үзіліс (пауза) Ұстаз қатысушыларға сабақтың идеясы жайлы ойлануына, алдыңғы өткен тақырыптармен, білімімен және тәжірибесімен байланыстыруға, сонымен қатар түсінбеген жерлерін анықтауға үш минуттық үзіліс береді.

Температураны өлшеу Бұл әдіс оқушылардың тапсырманы дұрыс орындап жатқандықтарын тексеру үшін қолданылады. Ол үшін оқушылардың іс-әрекеттері тоқтатылады және ұстаз «Біз не істеп жатырмыз?» деген сұрақ қояды. Оқушылардың осы сұраққа жауап беруіне қарай мұғалім олардың тапсырманың негізгі шартын түсінгендіктері немесе оны орындау барысы жайлы мағлұмат алады. Кейбір жағдайда ұстаз жұптардың немесе топтардың бірінен тапсырманы қалай орындап жатқандықтары жайлы айтып берулерін ұсынады. Ал қалғандары оларды бақылап, өздері не істеу керектігі жайлы түсінік алады.

Қысқы-тест Қысқа-тест қатысушылардың нақты білімін, шеберлігін және дағдысын, яғни қандайда бір материалдың нақты мағлұматтарын

білетіндігін бағалайды. Бұл тестті:

- Берілген көп жауаптардың ішінен
- Дұрыс немесе қате жауап ішінен таңдау арқылы орындайды

Элективтік тест (таңдаулы) Мұғалім әрбір оқушыға «А,В,С,Д» әріптері бар карточкаларды таратып шығады да олардан дұрыс жауаптарын карточкаларын көтерулері арқылы білдірсін дейді. Ұстаз міндетті түрде оқушыларға ойлануға 20 секунд беруі қажет. Ұстаз қатысушылармен жауаптардың әр түрлі нұсқаларын талқылап, оларға өздерінің таңдауларын түсіндіріп берулерін ұсынады. Олардың жауаптары оқушылардың оқытылған тақырыптың түсінгендіктері және деңгейлерін байқатады. Соған орай мұғалім тақырыпты тағы бір түсіндіру керек пе, әлде жалғастыра беру керек па соны анықтайды.

Формативті тест Мұғалім оқушыларды ерікті түрде бірнеше топтарға бөлді. (әрбір топта 4-5 оқушыдан). Әрбір қатысушы сұрақтары бар бір бет және жауап жазуға бір бет алады. Әр кіші топтардағы қатысушыларға тесттағы сұрақтарды талқылауларына уақыт беріледі. Оқушылар талқылаудан кейін әр біреуі жеке жауап парақтарын толтырады. Әрбір оқушының ұпайлары жеке есептелінеді.

Күнделікті өзін-өзі бағалау журналы Күнделікті өзін-өзі бағалау журналы мұғалім оқушылардың сабақ барысында қабылданған білімін, дағдылары мен шеберліктерін бағалауға және оларды қандай әдіспен жүзеге асырғандарын қадағалау үшін құрылады. Күнделік ұстазға оқушылардың алға жылжу деңгейлерін және соған сәйкес білімдерін әрі қарай жетілдіруі үшін жәрдемдеседі. Формативті сұрау Бұл әдіс презентациядан кейін бірден немесе қандайда бір сабақтағы тексеруге арналған. Мұғалім «Неге? Қалай? Қайтіп?» деген қосымша нақтылау сұрақтарын қояды.

- Олар несімен ұқсас әлде айырмашылығы қандай?
- Мінездемесі қандай _____?
- Ондағы негізгі идеясы, тұжырымдамасы қандай?
- Сіз қандай идея немесе қосымша мағлұмат қоса аласыз?
- Сіз қандай қорытынды жасай аласыз?
- Сіз не істедіңіз ұсынасыз?
- Қандай әдістер мен тәсілдерді қолдануға болады?

Жаңа материалды қабылдауларын тексеруге арналған жаттығулар Мұғалім «Болжау», «Түсіндіру», «Айтып беру», «Бағалау» деген төрт терезеден (шаршы) тұратын кесте құрады. Жаңа материалды түсіндіріп болған соң ол оқушылардан берілген шаршылардың бірін таңдауларын ұсынады. Бұл арада мұғалім әрбір оқушыға бұл әдіс арқылы өтілген тақырып бойынша өздеріне өздері тапсырма алып, орындайтындығын түсіндіріп өтуі қажет. Сонан соң олардың шаршыларды таңдауларына қарай мұғалім сұрақтар қояды.

Ішкі және сыртқы шеңбер Оқушылар ішкі және сыртқы екі шеңбер құрады. Балалар бір-біріне қарама-қарсы тұрып, өтілген тақырып бойынша бір-бірлеріне сұрақтар қояды. Сыртқы шеңберде тұрған оқушылар ауысып өздеріне жаңа жұптар құрады. Сөйтіп сұрақтар қою істері әрі қарай жалғаса береді.

Бір сөйлемде барлығын айтып беру Оқушылардан оқытылған тақырып бойынша «Кім? Не? Қайда? Қашан? Неге? Қалай?» деген сұрақтарға жауап беретін бір-ақ сөйлем құруларын ұсынады.

Жазбаша түсініктеме (жазбаша кері байланыс) Бағалаудың міндетті бір элементі – кері байланысты ұсыну. Оқушылардың жазба жұмыстарын тексеру кезінде мұғалім бағалау өлшемдеріне қарай өз түсініктемелерін жасайды және жеткен нәтижелерінің деңгейін бақылайды. Түсініктемелері анық және түсіндіре білуі керек. Жазба жұмыстарын тексере отырып, дұрыс жерлерін бір түспен, ал әрі қарай жетілдіру керек жерлерді екінші бір түспен белгілеп қоюға болады. Жазба жұмыстарға түсініктеме бергенде еске салу, ой айту немесе мысалдар көрсетуге болады. Сөздік бағалау (ауызша кері байланыс) Бағалау түрінің ең көп тараған түрі: Мұғалім оқушыны жаттығуларды жақсы орындағаны үшін мақтады, осылайша ауызша кері байланыс орнатты. Осыған орай оқушылар берілген материалды немесе мағлұматты сәтті ұққандары жайлы түсінуіне болады. Мұғалім оқушыға жаттығуды орындағандағы қателерін көрсетеді. Ол оның жұмысына ешқандай белгі қоймайды, бірақ оны бағалайды. Нәтижесінде оқушылар жетістікке жетулері үшін одан әрі биік нәтижелерге жетуі керек деп ұйғарады. Өзін-өзі бағалау. Бұл әдісте қатысушылар өздерінің білімдері жайлы мағлұмат жинайды, оларды талқылап, алға жылжуларына қорытынды жасайды. Өзін-өзі бағалауды жүргізгендегі міндетті шарттары – оқушылардың оқытылатын тақырыпты өтер алдында және жұмысты орындар алдында олар барлық жұмысты бағалау межелерімен (критерий) таныс болулары қажет[4].

Екі жұлдыз және тілек (бірін-бірі бағалау) Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық жұмыстарын, яғни шығарма, эсселерін бағалауға қолданылады. Мұғалім, оқушыларға сыныптастарының жұмыстарын тексеруді ұсынады. Оқушылар бір-бірінің жұмыстарын тексеру кезінде олар жұмыстарды бағаламайды, ал ондағы екі оң сәтті анықтап және бағыт береді. Олар «Екі жұлдыз» - бір сәт, яғни толыққанды жұмыс, ал екінші бірі «Тілек», мұнда одан әрі жұмысты толықтырулары қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Студентке арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015
2. Әлімов А.Қ. Интербелсенді оқу әдістемесін мектепте қолдану. Оқу құралы. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014. – 188 бет.

3. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдіст. құрал /«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ /О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденованың редакциясымен. - Астана, 2016. - 48 б.
4. ФОРМАТИВТІ БАҒАЛАУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН. Сулейменова З.Е.

Аннотация. В данной статье рассматривается система формативного оценивания учебных достижений учащихся на уроках иностранного языка. В настоящее время в системе образования одной из актуальных проблем является система оценки учебных достижений учащихся. В связи с этим в данной статье раскрывается сущность понятий суммативное оценивание и формативное оценивание, проводится анализ понятия формативное оценивание в целом на основе трудов зарубежных и отечественных исследователей. Тот факт, что данный вид оценки называется формирующим, направлен на то, чтобы оценка была направлена на конкретного ученика, на выявление его недостатков в усвоении содержания образования, на максимально эффективное восполнение его места. Педагог посредством такой оценочной деятельности четко определяет цель освоения дисциплины, помогает ученику представить пройденные темы в единой, гармоничной картине, самостоятельно определить адекватные (адекватные) способы контроля результата, мотивировать на достижение высокого уровня.

Abstract. This article discusses the system of formative assessment of students' educational achievements in foreign language lessons. At present, one of the most pressing problems in the education system is the system of assessing students' academic achievements. In this regard, this article reveals the essence of the concepts of summative assessment and formative assessment, analyzes the concept of formative assessment as a whole on the basis of the works of foreign and domestic researchers. The fact that this type of assessment is called formative, is aimed at ensuring that the assessment is aimed at a particular student, at identifying his shortcomings in the assimilation of the content of education, at making up for his place as effectively as possible. The teacher, through such evaluation activities, clearly defines the goal of mastering the discipline, helps the student to present the topics covered in a single, harmonious picture, independently determine adequate (adequate) ways to control the result, motivate them to achieve a high level. Students master the principles of self-assessment, techniques for improving the results of their work, and share responsibility for their learning with the teacher. At the same time, the most effective way of assessment is to stimulate students, eliminating negative situations in the educational process, so that each student feels like a person. As one of these ways-consider the formative system of assessments.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

GTAMP: 06.81.23

Оразбаева К.О.¹ Кадрия А.А.²,

¹доктор PhD, доцент

² «Педагогика және психология» магистранты

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

Көкшетау қ., Қазақстан

ani_t.97@bk.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа: Бұл мақала да, ЖОО студенттерінің зерттеу құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық бөлімі жазылған. зерттеу әрекетін қажет ететін нақты жағдайларда жоғары дамыған конвергентті ойлау қабілеті болмаса, дивергентті ойлаудың да, іздену белсенділігінің де пайдасы жеткіліксіз. Себебі, конвергентті ойлау – проблеманы талдау мен синтездей білу қабілеттері арқылы қисынды алгоритмер негізінде мәселені шешу дарынымен тығыз байланысты, бұл сатыларда жағдайды саралау мен бағалау, ойлар мен тұжырымдар жасай білу маңызды және ол зерттеу объектісін табысты дайындау және жетілдірудің, табылған ақпараттың, бағалаудың және рефлексияның басты жағдайы болып табылады. Қорытындылау мен ой бекітуді қалыптастыру, зерттеу объектісін сәтті талдау және жетілдіру, табылған ақпараттарды бағалау сияқты маңызды шарттармен тығыз байланысты. Сондай-ақ, қорыта келгенде, бірінші, зерттеушілік технология - өзінің дидактикалық негізі бойынша шынайы өмірде, тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін қабілеттерді қалыптастыруды көздейтін, білім берудегі құзіреттілік тәсілді қолдайтын технология. Екіншіден, жоғары білім беру жүйесінде зерттеушілік технологиясының ерекшелік жағы ол жеке тұлғалық қасиеттерге бағдарланған оқыту, проблемалық бағытқа және шығармашылық сипатқа ие, оның басты бағдары-білім беру, жаңа дүниені ашу мен іздену арқылы білімді іс жүзінде қолдану; білім алушының жалпы және арнайы қабілеттерін дамыту, білім біліктерді игеру мүмкіндіктерімен оларды қолдану жолдарын көрсетеді. Үшіншіден, зерттеушілік қызмет дегеніміз – жаңа білім алуға бағытталған шығармашылық қызмет. Студенті зерттеушілік қызметке үйретуде оқытушының өзі дайын болуы, демек ұстазда зерттеушілік қызмет, зерттеушілік мәдениет қалыптасуы шарт.

Түйін сөздер: зерттеу, құзіреттілік, ақпараттық, технология, танымдық, іс-әрекет, бағдарлама

Білім берудегі басты бағыттардың бірі болашақ мамандарды зерттеу дағдыларына даярлау болып табылады. Осыған байланысты зерттеу құзыреттерін қалыптастыру және кеңейту туралы мәселе жоғары оқу орындарының студенттеріне қойылатын негізгі міндеті.

Еліміздің әлеуметтік экономикалық құрылымында болып жатқан өзгерістер жоғары мектептің білімдік үдерісін ұйымдастыруға жаңа талаптар қояда.

ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» халқына Жолдауында еліміздің болашағын қазақстандықтардың әлеуетін ашу үшін жаңа мүмкіндіктер құрумен байланыстыра келе, «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» екендігіне тоқталды [1]. Бұл өз кезегінде бес институционалдық реформаларды жүзеге асыру үшін ұлттың идеясы, жарияланған ұлт жоспары, «100 нақты қадам» бағдарламасында әлемнің отыз дамыған елінің қатарына кіруі негізінде адам капиталының сапасын көтеру, он алдыңғы қатарлы колледж бен он жоғары оқу орнында білікті кадрларды әзірлеу, халықаралық тәжірибеге сәйкестендіру үшін еліміздің оқу мекемелерінде білім беруді дамытудың басым бағыттарын алға қойды [2].

Қазіргі қоғамның дамуы өсіп келе жатқан динамикамен, табиғат танымының жаңа деңгейлеріне енуімен, әлеуметтік құрылымның өзгеруімен және ғылыми салада сапалы жаңа қызмет түрлерінің пайда болуымен сипатталады. Мұндай жағдайларда қазіргі заманғы маман үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, Кәсіби қызметтің теориялық негіздерін құрайтын іргелі білімді игеру, мінез-құлық пен тәрбиені ұштастыру. Жоғары оқу орындары студенттерінің ғылыми құзіреттілігін қалыптастыру -бұл мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін, оңтайлы әсер ететін жоғары оқу орындарының білім беру және материалдық-кеңістіктік ортасының жағдайларының жиынтығын біріктіретін педагогикалық жүйенің құрамдас бөлігі.

Білім беру саласы алдында тұрған бұл мәселені тиімді шешудің нормативтік - құқықтық негіздерін Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы , Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары, және Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жыл сайын Қазақстан халқына ұсынатын Жолдауының стратегиялық бағдарламалары құрайды.

Студенттердің зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру және дамыту мәселелерін ресейлік ғалымдар (Е. В.Феськова, Я. В. Кривенко, С.Н. Скарбич, А.А. Ушаков, Н. А. Федотова); студенттердің зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру (С. Н. Скарбич, Н. А. Александров және т.б.) еңбектерінде қарастырылған.

Болашақ мамандарды даярлау мәселесі психология мен педагогикада кеңінен қарастырылады. Зерттеу барысында зерттелген жұмыстар келесідей

топтастырылды:

- маманды кәсіби даярлау үдерісінің психологиялық-педагогикалық негіздері, мамандықтың мәні, өзіндік ерекшеліктері мен қызметтері және өздігінен дербес білімін жетілдіруге байланысты ғылыми-әдістемелік бағдар ұсыну (Ю.К. Бабанский, Н.В. Кузьмина, В.В. Сериков, Н.Д.Хмель, Ш.Т. Таубаева зерттеушілік іс-әрекетке түрлі құбылыстарды тануға деген белсенді зерттеушілік қатынас, түрлі зерттеу мақсатын қоюдағы өзбетінділіктің жататыны жайында жазса, А.Е. Әбілқасымова өз зерттеуінде білім алушылардың оқу-танымдық, шығармашылық әрекеттерін олардың өздігінен білім алудағы танымдық белсенділіктерін дамыту арқылы олардың пәнге деген қызығушылық, ізденімпаздық қасиеттерін қалыптастыру, шығармашылыққа баулу, тәрбиелеумен байланысты екендігі жөнінде маңызды пікірлер айтқан [3]. Ү.Б. Жексенбаева: «Студентның зерттеушілік әрекеті, зерттеушілік әдеби тұлғаны толық қамтитын күрделі кіріктірілген білімі болып табылады», – дей келе, осы екеуінен «зерттеушілік оқыту әдісі» пайда болатынын жазады.

«Зерттеушілік оқыту – баланың қоршаған ортасын өз бетінше танып білуге деген ынтасы негізінде құрылған оқытудың негізгі тәсілі. Оның мақсаты – студентның адамзаттық мәдениеттің қай саласында болмасын, өз бетімен шығармашылық жаңа іс-әрекет тәсілдерін игеруге дайындығы мен қабілетін қалыптастыру», – деген пікір айтады [4].

Зерттеу – жаңа білім алу үдерісі болса, іс-әрекетке қатысты алғанда «зерттеушілік» ұғымы – іс-әрекеттің зерттеушілік сипатын білдіреді.

Зерттеушілік іс-әрекеттің жоғары дәрежеде орындалуы шығармашылықты білдіреді.

Б.А. Тұрғынбаева: «шығармашылық іс-әрекет дегеніміз – тұлғаның шығармашылық міндеттерді өз бетінше шешуі: білім, білік, дағдыны жаңа жағдайдатадымалдай алуы, белгіліден жаңа нәрсені көре білуі, объектінің жаңа қызметін байқай алуы, жаңа соны шешімдер қабылдауы. Субъектінің өзінің осы еңбегінің қанағаттануы, жағымды мотивация арқылы даралыққа ұмтылуы. Сол үшін шығаршылық әрекет өз кезегінде шығармашыл тұлға дамытудың, оның шығармашылық әлеуетін өзін дамытуының маңызды шарты әрі нәтижесі болып табылады» [5] деген пікір айтады. Бұл зерттеушілік іс-әрекет пен шығармашылық әрекеттің өзара түйісетін, жақын ұғымдар екендігін дәлелдей түседі.

Зерттеушілік тапсырма студентның жас және жеке ерекшеліктеріне, білім мазмұны көлемін ескере отырып іріктеледі. Шығармашылық тапсырмаларды ұсынуда да аталған талаптар ескеріледі. Бұл жөнінде Б.Қ. Қабатай: «шығармашылық тапсырмаларды іріктеуге қойылатын талаптар: шығармашылық тапсырмалардың бағдарламалық материалдардан асып кетпеуі, олардың танымдық сипатта болуы, студенттердің дара ерекшеліктерінің ескерілуі, пәнге қызығушылығын арттыруы және т.б.» [6] деп көрсеткен.

Р.Қ. Қарсыбаева студенттерінің шығармашылық іс- әрекеттерін қалыптастыру жетекші іс-әрекет арқылы жүзеге асып, жағымды психологиялық жағдай жасалып, шығармашылық ойлануына түрткі болатындай мүмкіндік туғызу, оның жаңа шешімдерін табу студентның өзіндік танымдық түрткісін құрайтындығы жөнінде пікір қалдырған [7].

Біз айтылған пікірлермен толықтай келісеміз, себебі студентның шығармашылық іс-әрекеті үшін арнайы жасалынған қолайлы жағдайдың маңызы зор. Бұл зерттеушілік іс-әрекет үшін де қажет шарт екендігін білдіреді.

А.Ш. Байтукаева Қазақстандағы студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысының тарихына сипаттама беріп, зерттеу кезеңдерін, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарының мазмұны мен формаларының ерекшеліктерін, ол үдерістің табысты дамуына әсер ететін факторларды анықтап, педагогикалық шарттарын көрсеткен [8].

Т.Б. Байназарованың: «Шығармашылық әрекет жолдары: мәселені көре білу, шешімдер жолдарын іздеу, икемділік, дербестік, шешу жолдарын таңдау немесе бейнелеудегі қайталанбастық» [9], – деген пікірі зерттеушілік іс-әрекет пен шығармашылық іс-әрекеттің кезеңдеріне қарай өзара байланыстылығын көрсетеді.

«Зерттеу» түсінігі «Үлкен кеңес энциклопедиясында»: «Жаңа білім алу процесі және танымдық әрекет түрлерінің бірі болып табылады», – делінген. Танымдық әрекет білім алу үшін қабылдаушылық және өзгертушілік сипатта болуы мүмкін. Сонда студенттің танымдық өзгертушілік әрекеті зерттеушілік деп аталатын әдістің көмегімен жүзеге асырылатыны түсіндіріледі. «Зерттеушілік іс-әрекет» түсінігі аясында «оқу-зерттеу» және «ғылыми-зерттеу іс-әрекет» ұғымдары қатар қолданылады.

М.И. Махмутовтың пікірінше, оқу-зерттеу іс-әрекеті – оқу-тәрбие үдерісінің міндетті құрамдас компоненті, оқытушылардың ұйымдастыруымен және студенттердің таным үдерісінің белсенді атсалысумен құрылады. Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті – оқу үдерісінен тыс орындалады, ол оқу жоспарына қосылмайды, бұл іс-әрекетті ұйымдастырудың негізгі принципі студенттердің өз еркімен және өз бетімен орындалуы тиіс. Біз ғалымның пікірімен келісеміз, себебі әр ұғымның атауынан байқалатын айырмашылық оның қандай сипатта жүргізілетінін көрсетіп тұрғандай. Ғылыми-зерттеу іс-әрекеті оқу- зерттеу іс-әрекетінен әлдеқайда ауқымдырақ, ол білім алушының өз қалауымен ғана жүзеге асады.

Г.К. Баймукашева «оқу-зерттеу іс-әрекеті» және «ғылыми-зерттеу іс-әрекеті» түсініктерін салыстыра отырып, мынадай қорытынды келтіреді:

«оқу-зерттеу жұмысының мақсаты – теориялық білімдерді тереңдету және ғылыми мәселелердің шешімдерін іздестіру әдісін игеру. Ғылыми-зерттеу жұмыстары аясындағы білім, білік, дағды болашақ мамандарды дайындаудың іргетасы болып табылады және жеке тұлғаның дамуында маңызды орын алады»[12].

М.А. Утешова оқу мен ғылыми зерттеудің ұқсастығын былай көрсетеді:

- 1) мәселені шешудегі мақсатты бағытталған ой-пікір;
- 2) соңғы нәтижеге жетуде саналы зерттеуді жүзеге асыратын білім қажет;
- 3) танымдық әрекет;
- 4) нәтижесі – жаңа білім алу.

Ғалым зерттеу әрекеті дұрыс ұйымдастырылуы және жүзеге асуы үшін тәртіп сақталуы қажет екендігін айта келіп, «зерттеу тәртібі – кез келген тірі жанның белсенді өмір сүру тәртібінен бөлінбейтін құбылыс» деп анықтама берген.

А.И. Савенков: «Зерттеу тәртібі – күрделі психологиялық құбылыс, ол ақпаратты іздеу мен нақтыланбаған іске бағытталған төзімділік» деген анықтама берсе, А.Н. Поддъяков: «Зерттеу белсенділігі – тұлғаның нақты дүниені онымен іс жүзінде өзара әсер ету жолымен тануға, әртүрлі зерттеу мақсаттарын өздігінен қоюға, оларға қол жеткізудің жаңа әдістері мен құралдарын ойлап табуға, кездейсоқ, болжанбағандары да енетін әртүрлі нәтижелерді алуға және оларды ары қарай танып білуге, қолдануға деген уәждік дайындық пен интеллектуалдық қабілетте көрініс табатын әлемге деген шығармашылық қатынасы», – деген пікір айтады. Зерттеу қызметінің негізгі нәтижесі – зерттеу тәртібі нәтижесі ретінде кездейсоқ ақиқатты белгілейтін интеллектуалдық өнім. Қай жас кезеңіндегі орындалатын зерттеу жұмысын алып қарасақ та, барлығы да білім алушы үшін бұл зерттеудің ізденіске жетелейтін, өзі үшін жаңа білім алуға ұмтылдыратын маңыздағы әрекеті болып саналады.

З.А. Исаева зерттеушілік іс-әрекетке дайындық мәселесін қарастыра келе, зерттеушілік іс-әрекетке дайындық мотивациялық, когнитивтік және операциялық компоненттерден тұратынын айтады [10]. С.С. Измуханбетова студенттердің зерттеу іс-әрекеті барысында өзара байланысқа түсуіне, қарым-қатынас орнатуына және ондағы мұғалімнің ұйымдастырушылық, басқарушылық рөлін баса ашып көрсетті [11]. Яғни, кез келген зерттеу іс-әрекеті тек қарапайым түсініктерден ғана құралмайды, жалаң анықтамалар берілмейді, оның мазмұны нақты фактілер, деректер мен дәйектерден құралады. Біздің пікірімізше, сонда ғана оның шынайылығына нақты көз жеткізіледі. Зерттеушілік іс-әрекетті орындаудағы студенттің табыстылығын бағалауға зерттеудің нәтижелілігін қоғамның мойындауы, зерттеушілік іс-әрекет жүргізу біліктері мен дағдыларының қалыптасу деңгейі, топтық жұмысқа қосыла алу дәрежесі және ондағы өз қызметін дұрыс атқаруы жатады. Бұл мәселе төңірегінде М.В. Матюхина оқу мотивациясын бірнеше деңгейге бөледі.

Бірінші деңгей – оқу мотивациясының, оқу белсенділігінің ең жоғары деңгейі. Студенттер берілген ЖОО талаптарының барлығын сәтті орындауға тырысады. Студенттер мұғалімнің айтқандарын қатаң ұстанып, жауапкершілік танытады, нашар баға алған жағдайда қатты уайымға салынады.

Екінші деңгей – жақсы мектеп мотивациясы. Мотивацияның бұл деңгейі студенттер оқу әрекетімен табысты айналысатын қалыпты норма болып саналады.

Үшінші деңгей – ЖОО деген оң көзқарастың болуы, студент ЖОО-да өзін жайлы сезінеді, алайда студентның ЖОО-ғы сабақтан тыс әрекеттерге қызығушылығы басым. Олар студент болғанды, әдемі сөмке, қалам, қарындаш ұстағанды ұнатады. Мұндай студенттердің оқу мотивінің деңгейі төмендеу болады және оқу үдерісі оларды қызықтыра қоймайды.

Төртінші деңгей – төмен оқу мотивациясы. Мұндай мотивация деңгейіндегі студенттер ЖОО келгенді ұнатпайды, сабақтардан жиі қалады. Сабақта өзге әрекеттермен айналысады, ойын ойнайды. Оқу әрекетінде айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Мектепке бейімделуі өте қиын үдерістеөтеді.

Бесінші деңгей – ЖОО деген жағымсыз қарым-қатынас орнауы, оқуға бейімділігінің қалыптаспауы. Мұндай студенттер оқу барысында айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Атап айтқанда, оқу әрекетін сабақтастықпен және бірізділікпен орындай алмайды, сыныптастарымен қарым-қатынас жасауда қиналады, мұғаліммен дидактикалық қалыпты қарым-қатынас орната алмайды. ЖОО осындай студент үшін жағымсыз орта болып саналады, мектепте болу олар үшін төзімсіз жағдайға да айналуы мүмкін. Студенттерде біртіндеп ызақорлық пайда болып, басқаларға агрессия көрсетуі мүмкін. Мұғалімнің берген тапсырмасын орындаудан бас тартып, жалпыға ортақ тәртіпке бағынбайтын жағдайлар жиі орын алады. Мұндай студенттердің жүйке жүйесінде психикалық ауытқулар жиі байқалады. Сондықтан білім алу үдерісінің түсіретін зияткерлік жүгі оларға төзгісіз сынға айналады.

Оқу мотивациясының басты міндеті – студент тұлғасының ішкі мотивациялық әлеуетін барынша ашуға мүмкіндік беретін оқу әрекетін ұйымдастыру. Сондықтан, сабақты студентке табысқа қол жеткізетіндей дәрежеге көтеретін жағдаяттар негізінде ұйымдастыру керек. Қалай болғандада, әдістемелік тұрғыдан негізгі арқау мұғалімде болып қала береді. Мұғалім осы мақсатынан ауытқымай, оған қол жеткізетін әдіс-тәсілдерді түрлендіре отырып, жүйелі түрде қолдануы керек. Көріп отырғанымыздай, студенттердің зерттеушілік іс-әрекеті қатысушылар санына қарай, орнына қарай, уақытына қарай, тақырыпқа қарай, мәселеге қарай және одан әрі ішкі түрге жіктеледі. ЖОО студенттері орындайтын зерттеу деңгейін, формасын, уақытын мұғалім студенттердің жасерекшеліктеріне және нақты педагогикалық міндеттерге байланысты өзі таңдайды.

Осылай таңдалған студенттердің зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастырудың өзі іштей бірнеше кезеңде жүзеге асады. Олардың бірімен екіншісі сабақтасып, түпкі нәтижесінде ғана мұғалім студентның ойлауы мен сөйлеу тілінде, оқу тапсырмасын орындауы барысында дамудың жоғары сызықпен өрлегеніне немесе керісінше өспегеніне баға бере алады. Ол

кезеңдердің келесідей сипатталған мазмұны сол кезеңде мұғалім мен студентның бірлескен оқу әрекетін де таныта алады.

-студенттердің осы кезге дейінгі өмірлік тәжірибесімен ғана өздерінде бар ұғым түсініктеріне сай келетін зерттеушілік белсенділігін қолдау;

-сұрақ қою, болжам айту, бақылау, пәндік үлгілер құрау біліктерін дамыту;

-зерттеуші іс-әрекеті жөнінде алғашқы түсініктерін қалыптастыру.

Осы көрсетілген қолдау, дамыту, қалыптастыру міндеттерін шешуде мұғалімге төмендегідей әдіс-тәсілдер қолдануды ұсынуға болады.

Мұғалім сабақта – ұжымдық оқу диалогін қолданады, айналада қоршаған заттарға бақылау жасатады, проблемалық жағдаят жасайды, оқу-зерттеу жұмысын жүргізеді, оқудың ұжымдық түрін қолданады.

Мұғалім сабақтан тыс уақытта – ойын-тапсырмалар орындатып, студентның қызығу нысанын бірге анықтай алады, әр студент жеке-жеке сызбалар құрайды, түрлі материалдан үлгі жасайды, бірігіп ұжымдық көрме ұйымдастырады.

Екінші кезең – екінші сынып студентларына бағдарланады. Алғашқы зерттеушілік іс-әрекет алгоритмдерін меңгерген студент ендігі ретте жаңа қадамдарды игере бастайды.

-студент біртіндеп зерттеушілік іс-әрекеттің ерекшеліктері жөнінде жаңа түсініктер ала бастайды;

-оқу тапсырмасында берілген зерттеу тақырыбын анықтау, талдау, салыстыру, қорытынды жасау және зерттеу нәтижелерін әзірлеу сияқты дағдылары өркен жайып, дамиды;

-зерттеушілік іс-әрекетінің нәтижесінде қолы жеткен жақсы нәтижелер студенттердің бастамашылдығын, белсенділігін және өзбетімен іздену дағдыларын ұштай түседі, ол мұғалім тарапынан қолдау тауып отыруы міндетті болады;

-ендігі ретте біртіндеп студенттердің зерттеушілік іс-әрекеттерін дамыту бағдары – сабақта зерттеушілік жағдаят ұйымдастырып, балалардың оқу-зерттеу тапсырмаларының мәнісін және сыныптастарымен біріге отырып орындайтын ортақ тәжірибенің құндылығын түсінуіне жетелейтін оқу әрекеттері орындатылады. Бұл кезеңде мынадай әдіс-тәсілдер қолданылады: сабақ уақытында – оқу пікірталастары, жоспар бойынша бақылау, балалар мен мұғалім әңгімесі, шағын-зерттеулер орындатады, сабақтан тыс уақытта – топпен саяхат, үлгі мен сызбаларды өзбетінше жасау, шағын баяндама әзірлеу, рөлдік ойындарға қатысу, тәжірибе өткізу.

Осы кезеңде мұғалім студенттердің зерттеушілік тәжірибесін өзінің сыныпты тұтастай бақылауынан біртіндеп әрбір баланың жеке өз бетімен зерттеу іс-әрекетіне ауысатындай етіп ұйымдастыруы талап болып саналады. Өйткені студенттердің зерттеушілік іс-әрекетке қатысуы сараланған түрде, оқышулардың жеке ерекшеліктерін, зерттеу тәжірибесін ашатындай болып құрылуы тиіс.

Үшінші кезең үшінші және төртінші сынып студентларының жас

ерекшеліктеріне сәйкес болады. Бұл кезеңде мұғалімнің көздейтіні – студенттердің зерттеушілік іс-әрекеті, оның құралдары мен тәсілдерін тереңірек түсінуі, зерттеу логикасын ұғынуы, зерттеушілік дағдыларының қалыптасуы арқылы әрқайсысының зерттеушілік іс-әрекет тәжірибесін байыту.

Осы үшінші кезеңде, алдыңғы екі кезеңмен салыстырғанда, зерттеу тапсырмалары күрделене түседі. Мұғалім ол тапсырмалардың шешімдерін студенттердің талаптарына қайта бағдарлап, талқылау, талдау, қорытынды жасау іс-әрекеттерін орындатады. Осы үшінші кезеңде тиімді нәтижеге қол жеткізетін әдіс-тәсілдер қатары да молая түседі. Оларға шағын зерттеу жүргізу, зерттеу сабақтарын өткізу, зерттеу жұмыстарын ұжыммен орындау және қорғау, бақылау жасау, сауалнама жүргізу, тәжірибе жасау және тағы басқа әдістер мен тәсілдер жатады. Студенттар өздері жеке қол жеткізген жетістіктері арқылы зерттеушілік тәжірибелерін байытады. Сонымен, баланың қызығушылығы арқылы табиғи қабілеттері мен зерттеушілік талантын ашудағы ең жауапты кезең – саты жас зерттеуші тәрбиелейтін сапалы орта болып табылады. Мұндай міндетті шешу үшін мұғалімдер зор жауапкершілік арқалайды. Ондай міндетті абыроймен орындап шығу мұғалімнен де шеберлігі мен шығармашылығын шыңдауды талап етеді.

Зерттеу жұмысымыздың тақырыбына орай, мотивация тек психологиялық тұрғыдан ғана емес, нақты зерттеу іс-әрекетіне қатысты қарастырылды. Себебі студент зерттеушілік іс-әрекетті тек үлгерімі жоғары студенттарға берілетін қосымша тапсырма ретінде ғана емес, тұтас сынып орындауы тиіс ғылыми жұмыс ретінде түсініп, оған белсене кірісуі үшін аталған әрекет түрін сапалы орындауы тірек болатын мотивация қалыптастыру керек. Сонда ғана зерттеушілік іс-әрекет жүзеге асады және күтілген нәтижеге қол жеткізіледі.

Студентның зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастырушы ғылыми жетекшінің орындауы маңызды болып табылатын бірқатар әрекеттері болады. Оларды санамалап көрсетеміз. Мұғалім:

1. Студент шешім қабылдауы барысында өзінің бағдарын анықтауы мен өзі-өзі басқаруына бағыттайтын орта құруы тиіс.
  2. Студенттермен диалогтік қарым-қатынас орнатуы керек. Зерттеушілік іс-әрекет пен тақырыпқа қатысты студенттарды сұраққоюға және оларға жауап іздеуге итермелейді.
  3. Студенттермен келісім мен өзара жауапкершілік негізінде сенімді қарым-қатынас орнатып алуы міндетті.
1. Өзінің қызығушылығын ұмытпай, студентның да қызығушылығы мен мотивациясын ескеріп отыруы керек.
  2. Студентқа өзі үшін маңызды шешімдерді қабылдауына мүмкіндік беруі тиіс.
  3. «Мұғалім бәрін білуі тиіс» деген ойдан қашып, бәрін алдын-ала жоспарламай, өз бойында «ашық ойлануды» дамытуы керек.

Сабаққа оқу-танымдық қызығушылығы тұрақты деңгейде қалыптасып, күн артқан сайын өсіп келе жатқан студентның жақсы оқитынын мұғалімдер біледі. Пәнді оқытуды дамытушылық мақсатпен үйлестіре ұйымдастыру студенттердің оқу-танымдық қызығушылығын тудыруға үлкен ықпал ететіні белгілі. Табыс мотивациясына қызығушылықтың маңызы зор. Баланың көздеген мақсатына жетуге ұмтылысы тұрақты болуы үшін мұғалімдер өз әрекетіне шынайы қызығушылықпен қарауы керек. Соның ізімен алдында отырған студентның жетістігі мен кемшілігіне де объективті түрде қарауы тиіс. Күтілетін нәтижеге қол жеткізуге бағытталған әрекет кез келген адамда табысқа жетуге деген мотивациясын тудырады. Жетістікке мотивацияланған студенттар қиындық деңгейі орташа болатын мақсатты көздейді, ондай мақсат студентның қол жеткізген табысынан сәл ғана жоғары болады. Сәтсіздікке кездескен студенттердің кейбірі не мақсатын тым төмендетуге, не тым асырып көрсетуге әуес келеді. Нақтырақ айтқанда, олар тәуекелге бел буады. Бірнеше міндеттерді орындаған соң жетістіктер мен сәтсіздіктері жайында ақпарат алынады. Онда табысқа мотивацияланғандар сәтсіздіктерін асыра бағалайды, керісінше, табысқа жетуге сенімсіз болған студенттар өз жетістіктерін асыра бағалауға бейім болады. Осыған байланысты мұғалім студентның алдына мақсат қоюда және міндеттерін шешетін тапсырмаларды орындауда көмек көрсете білуі тиіс.

Н.В. Апатова ақпараттық технологияны ақпаратты өңдеу үдерісі арқылы жүзеге асатын құралдар мен әдістер жиынтығы ретінде қарастырса, Г.Н. Исаевтың оны компьютерді және телекоммуникациялық жабдықтарды, деректерді сақтау, шығару, тасымалдау және өзгертуге арналған технология деп анықтауы да, біздің ойымызша, осы терминнің анықтамасын толықтай түседі.

Осы саладағы қазақстанның белгілі ғалым Е.Ы. Бидайбековтің анықтамасы да осы терминнің дефинициясын нақтылай түседі. Оның айтуынша:

«Ақпараттық технология дегеніміз – технологиялық тізбекке біріктірілген, ақпараттық ресурстарды қолдану арқылы ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, шығару және тарату әрекеттерін қамтамасыз ететін өндірістік және программалық-техникалық құрылғылар мен әдістер жиынтығы» .

ЮНЕСКО қабылдаған анықтамада ақпараттық технологияның қолданылу мақсаты мен шешетін міндеттері кең ауқымда қарастырылады. Онда «Ақпараттық технология дегеніміз – ақпаратты өңдеумен, сақтаумен айналысатын адам еңбегін дұрыс ұйымдастыру әдістерін, есептеу техникасы мен ұйымдастыру әдістерін, адамдар мен өндіріс құралдарының өзара әрекетін, сонымен бірге осылардың бәрімен тығыз байланысты әлеуметтік, экономикалық және мәдени мәселелерді зерттейтін өзара байланысқан ғылыми, технологиялық, инженерлік пәндер кешені», – деп белгіленеді. Бұл арқылы ақпараттық технологияны қоғамдағы барлық сала бойынша іс-әрекетті жүргізудің басты құралы деп қабылдауға болады.

Негізінде, ақпараттық технологияның мақсаты – адамның ақпаратты талдауы және соның негізінде қандай да бір әрекет орындауы үшін шешім қабылдауына байланысты ақпарат жасауы екені белгілі. Ал білім беру үдерісінде ақпараттық технология жалпы орта білім беретін мектептерге дербес компьютер жаппай енгізілген сәттен бастап, яғни ХХ ғасырдың 80-жылдарынан бастап, неғұрлым жиі қолданыла басталды. Ғалымдар «Білім беруді ақпараттандыру – бұл оқытуды ғана ақпараттандыру емес, оқу қызметін, оқу нәтижелерін бақылау мен өлшеуді, оқудан тыс қызмет пен тәрбиелеу үдерістерін, ғылыми-зерттеу және ғылыми-әдістемелік, ұйымдастыру- басқарушылық қызметін ақпараттандыру», – деп нақты педагогикалық үдеріске лайықтап анықтама береді [12]. Берілген анықтаманың бүгінгі күні маңызы арта түскендігін түсінеміз. Себебі ақпараттық технология білім берудегі кез келген әрекетте кең қолданысқа ие болуда.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы, №205 Жарлығы.
- 2 Қазақстан Республикасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Жалпы бастауыш білім. – Алматы, 2008.
- 3 Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1977. – 304 с.
- 4 Берлайн Д. Мотивация поведения личности. – М., 1996. – 206 с.
- 5 Подьяков А.Н. Методологическая основа изучения и развития исследовательской деятельности // Исследовательская работа школьников. – 2005. – №4. – С.39-47.
- 6 Савенков А.И. Психологические основы исследовательского обучения школьников // Физика: проблемы преподавания. – 2007. – № 3. - С.14–24.
- 7 Таубаева Ш.Т. Научные основы формирования исследовательской культуры учителя общеобразовательных школ. – Астана, 2001. – 409 с.
- 8 Әбілқасымова А.Е. Оқушылардың танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру / Монография. – Алматы: Білім, 1994. – 190 б.
- 9 Жексенбаева Ү.Б. Оқушыларды зерттеу жұмыстарына баулу. Әдістемелік құрал. – Алматы, 2005.
- 10 Исаева З.А. Формирование у студентов университета профессиональной готовности к организации исследовательской работы со школьниками. – Астана, 1989. – 173 с.
- 11 Измуханбетова С.С. Оқушылардың зерттеушілік әрекеттері арқылы коммуникациялық құзыреттіліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары. – Атырау, 2010. – 141 б.
- 12 Байжанова С.А. Формирование мотивации к исследовательской деятельности преподавателей колледжей в условиях информатизации образования: дис канд.пед.наук. – Астана, 2006. – 161 с.

Аннотация. В данной статье рассматривается теоретическая часть формирования исследовательской компетенции студентов вуза. без высокоразвитого конвергентного мышления в конкретных ситуациях, требующих седативной деятельности, ни дивергентное мышление, ни поисковая деятельность не приносят пользы. Дело в том, что конвергентное мышление неразрывно связано с талантом решения проблемы на основе логического алгоритма через умение анализировать и синтезировать проблему, на этих этапах важно уметь анализировать и оценивать ситуацию, формулировать мысли и выводы и является главным условием успешной подготовки и совершенствования объекта исследования, находки, оценки и рефлексии. Обобщение и мысль тесно связаны с такими важными условиями, как формирование фиксации, успешный анализ и совершенствование объекта исследования, Оценка найденной информации. Также,

В заключение, первая, исследовательская технология-технология, поддерживающая компетентностный подход в образовании, предполагающая формирование способностей, позволяющих по своей дидактической основе эффективно действовать в реальной жизни. Во-вторых, специфической стороной исследовательской технологии в системе высшего образования является обучение, ориентированное на личностные качества, имеющее проблемный и творческий характер, главным ориентиром которого является образование, практическое применение знаний через открытие и поиск нового мира; развитие общих и специальных способностей обучающегося, демонстрирует способы их применения с возможностью овладения знаниями. В-третьих, исследовательская деятельность — это творческая деятельность, направленная на получение новых знаний. При обучении студента исследовательской деятельности необходимо, чтобы преподаватель был готов сам, а значит, у учителя была сформирована исследовательская деятельность, исследовательская культура.

Abstract. This article discusses the theoretical part of the formation of the research competence of university students. without highly developed convergent thinking in specific situations that require sedation, neither divergent thinking nor search activity is beneficial. The fact is that convergent thinking is inextricably linked with the talent for solving problems based on a logical algorithm through the ability to analyze and synthesize the problem, at these stages it is important to be able to analyze and evaluate the situation, formulate thoughts and conclusions, and is the main condition for successful preparation and improvement of the object of research, findings, evaluation and reflection. Generalization and thought are closely related to such important conditions as the formation of a fixation, the successful analysis and improvement of the object of research, and the evaluation of the information found. Also, In conclusion, the first research technology is a technology that supports the competence-based approach in education, which involves the formation of abilities that allow, on their didactic basis, to effectively act in real life. Secondly, the specific aspect of research technology in the higher education system

is training focused on personal qualities, which has a problematic and creative nature, the main focus of which is education, the practical application of knowledge through the discovery and search for a new world; the development of general and special abilities of the student, demonstrates the ways of their application with the possibility of mastering knowledge. Third, research activity is a creative activity aimed at obtaining new knowledge. When teaching a student research activity, it is necessary that the teacher is ready himself, which means that the teacher has formed a research activity, a research culture.

МРНТИ 14.29.23

Мурзина С.А.¹, Уайсова С.К.²

¹Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова г. Кокшетау, Республика Казахстан, saule_murzina@mail.ru

²Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан, uaissova_s@mail.ru

АНАЛИЗ ИССЛЕДОВАНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация: Статья посвящена исследованию учебной мотивации у детей с задержкой психического развития (ЗПР) младшего школьного возраста. В статье рассматриваются первичные результаты исследования учащихся 2 - 3 классов с задержкой психического развития и их родителей, Программа «Формирование учебной мотивации у учащихся с ЗПР младшего школьного возраста», направленной на коррекцию и формирование учебной мотивации. Полученные результаты свидетельствуют о низком уровне формирования учебной мотивации учащихся с ЗПР младшего школьного возраста. Итоги исследования позволяют говорить о необходимости поиска эффективных условий путём коррекции познавательной деятельности и активизации мыслительных процессов.

Ключевые слова: учебная мотивация, младший школьный возраст, задержка психического развития, познавательная деятельность, Психолого-педагогическая коррекционная программа.

В настоящее время возрастает число учащихся в начальных классах, которые – в силу своих индивидуальных психологических особенностей развития – не могут освоить учебную программу. Речь идет о детях с задержкой психического развития (далее – ЗПР), которые испытывают трудности в произвольной организации деятельности, тяжело воспринимают информацию, у них не сформированы умения, навыки обучения, они не в состоянии без специальной помощи овладеть счетом, письмом, чтением. Им трудно соблюдать принятые в школе нормы поведения. Развитие общих способностей к учению у детей с особыми образовательными потребностями

непосредственно связано с формированием учебной мотивации и активизацией познавательной деятельности. Сам термин «задержка психического развития» был введен классиками отечественной дефектологии Т.А. Власовой и М.С. Певзнер в 60-70 годах. В их работах это термин звучал как «временная задержка психического развития», что предполагало компенсацию задержки: через некоторый срок ребенок догонит своих сверстников и его развитие войдет в нормативное русло. [3] В дальнейшем он получил продолжение в ставших также классическими работах В.И. Лубовского, К.С. и В.В. Лебединских, У.В. Ульенковой и др. Клинические и психологические исследования, позволили выделить четыре генезисных типа задержки психического развития: конституциональный, соматогенный, психогенный, церебрально-органического происхождения:

- Конституционная. Обусловлена замедлением процесса созревания центральной нервной системы. В данном случае игровая деятельность преобладает над познавательной. Проще говоря, ребенок ведет себя не в соответствии со своей возрастной группой (как меньший по возрасту). Дети невнимательны, у них недостаточный объем памяти.
- Соматогенная. Возникает на фоне перенесенных в первые годы жизни заболеваний, которые приводят к недостаточному развитию ЦНС. Как правило, такие дети длительное время пребывают в больницах, что дополнительно приводит к проблемам коммуникации с другими детьми. Среди признаков – пугливость, низкая работоспособность, астения, недостаточной объем памяти, заторможенность или гиперактивность.
- Психогенная. Развивается на фоне негативных условий в семье, в которых ребенок пребывает с самого детства (частые и необоснованные наказания, гипер- и гипоопека).
- Церебрально-органическая. ЗПР данного вида встречается чаще всего. Для нее характерно первичное органическое поражение мозга. У таких детей наблюдается отсутствие живых эмоций, скудность воображения, расторможенность и другие нарушения. [2]

В этом виде общая систематика ЗПР существует до сих пор и является классикой. На основе данной классификации разрабатываются программы, методические пособия, лекции и т.д.

В настоящее время в Республике Казахстан одним из широко обсуждаемых вопросов в сфере образования является вопрос развития инклюзивного образования, который тесно связан с реализацией прав каждого ребенка страны в получении качественного образования. По данным «Казинформ» в 2020 году в Казахстане насчитывалось 161156 детей с особыми образовательными потребностями. Количество специальных организаций образования в Казахстане составляет 420 единиц. В категорию детей с особыми образовательными потребностями входят: дети с нарушением зрения, категории детей незрячих и слабовидящих (их число составляет 8 312 детей); дети с нарушением слуха, в эту категорию входят неслышащие и

слабослышащие дети - 5 911 детей; дети с нарушением опорно-двигательного аппарата – 18 841 ребенок; дети с нарушениями речи – 47 022 ребенка; дети с задержкой психического развития – 50 826 детей; дети с аутизмом – 5 193 и дети с нарушением интеллекта, число которых составляет 25 045. [4]

Большой вклад в инклюзивное образование в Казахстане внесли Елисеева И.Г., канд.пед.наук, доцент, Жангазиева Т.А., Айдарбекова А.А., Мавкебаева З.А. и многие другие. Их научные труды вошли в разработку методических пособий, лекций, в рекомендации по вопросам обучения и воспитания детей с особыми образовательными потребностями. Одна из методических рекомендации авторы Елисеева И.Г., Жангазиева Т.А., Чумакова О.Ф - «Проектирование процесса коррекционно развивающего обучения младших школьников с задержкой психического развития», в которой впервые была представлена технология проектирования процесса коррекционно развивающего обучения младших школьников с задержкой психического развития. [1]

В рамках выполнения диссертационной работы на тему «Особенности формирования учебной мотивации у детей с задержкой психического развития младшего школьного возраста» мы проводим исследовательскую работу с учащимися 2-3 классов данной категорией детей по изучению уровня учебной мотивации. Исследование предполагает единство трех этапов эксперимента – констатирующего, формирующего и контрольного. В данное время исследование находится на стадии завершения формирующего этапа.

В начале нашей работы была сформулирована гипотеза исследования, в которой предполагается, что целенаправленная психолого-педагогическая коррекционная работа с детьми с ЗПР младшего школьного возраста, направленная на развитие учебной мотивации, способствует совершенствованию их учебной деятельности. С целью подтверждения гипотезы нами составлена Программа «Формирование учебной мотивации у учащихся с ЗПР младшего школьного возраста».

Исследование формирования учебной мотивации у детей с задержкой психического развития было организовано на базе КГУ «ОШ № 4», КГУ «ОШ № 14» г. Кокшетау. Выборку испытуемых составили учащиеся с ЗПР 2-3 классов в количестве детей 51. Возраст детей 8-10 лет. Диагностическое исследование позволило выявить особенности развития у детей исследуемой группы. Для этого были использованы методики: Анкета для оценки уровня школьной мотивации для 1-4 классов Н. Г. Лускановой, «Лесенка побуждений» А.И. Божович, И.К. Маркова Также были использованы авторские анкеты: для учащихся 2-3 классов «Уровень учебной мотивации» и анкета для родителей «Учебная мотивация ребенка». В данной статье мы представим результаты опроса по авторским анкетам. Анкета для учащихся состоит из 13 вопросов, имеются как открытые, так и закрытые вопросы, например: «Сколько раз в неделю ты читаешь книжки?». Распределение ответов на данный вопрос представлено на рисунке 1.

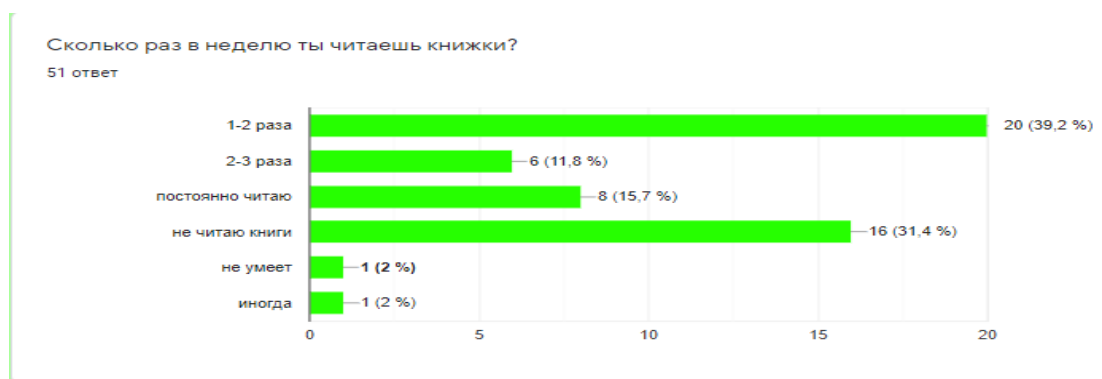

Рисунок 1

Дети мало интересуются дополнительной литературой – 16,2 % детей вообще не читают-31,4% только читают в 1-2 раза в неделю-39,2. Постоянно читают - 15,7% (рис 1).

На рисунке 2 видно, как учащиеся ответили на вопрос: «Сколько раз в неделю ты смотришь познавательные передачи?»

Рисунок 2

Познавательные программы смотрят каждый день 21,6%, 2-3 раза в неделю смотрят – 9,1%, не смотрят 35,3%. (рис 2). Основное предпочтение просмотра познавательных программ на youtube канале или по телевидению («Веселая школа», «Фиксики», передачи про животных и передачи на развитие творческих навыков). Домашнюю работу дети выполняют в промежутке от 45 минут до 2 часов, что тоже говорит о том, что имеются трудности в обучении.

Анкета, предназначенная для родителей, состоит из 10 вопросов. В анкете вопросы направлены на выявление уровня образования родителей, занятости, досуга родителей и детей, насколько они знают увлечения своих детей, и, конечно, вопросы, касающиеся учебной деятельности.

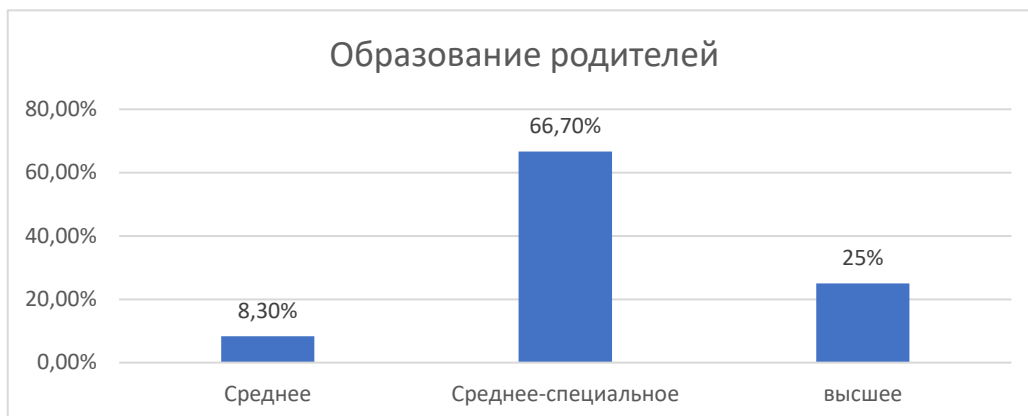

Рисунок 3

По результатам анкетирования выявлено, что высшее образование имеют лишь – 25%, среднее специальное – 66,7% и просто среднее – 8,3 %.

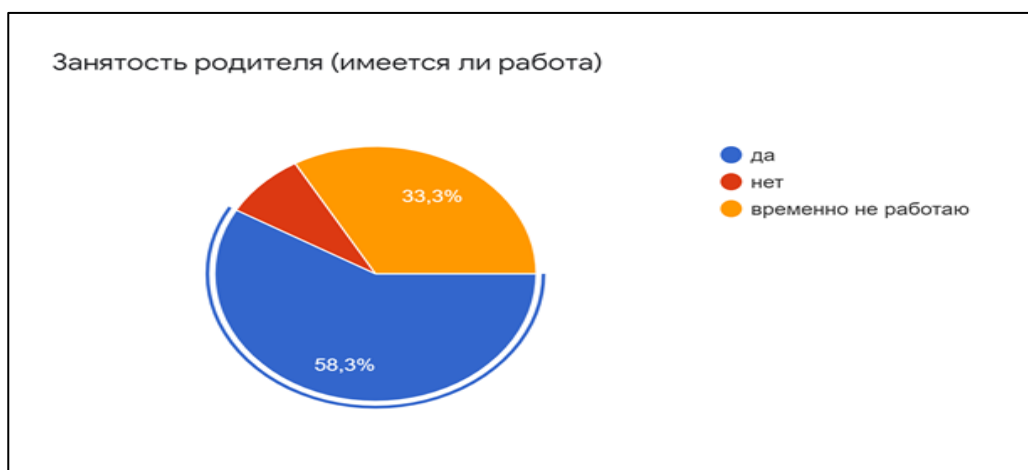

Рисунок 4

На рисунке 4 представлено распределение ответов родителей о своей занятости. 58,3% родители работают, 33,3% временно не работают, остальные оставшиеся 8,4% не имеют постоянной работы.

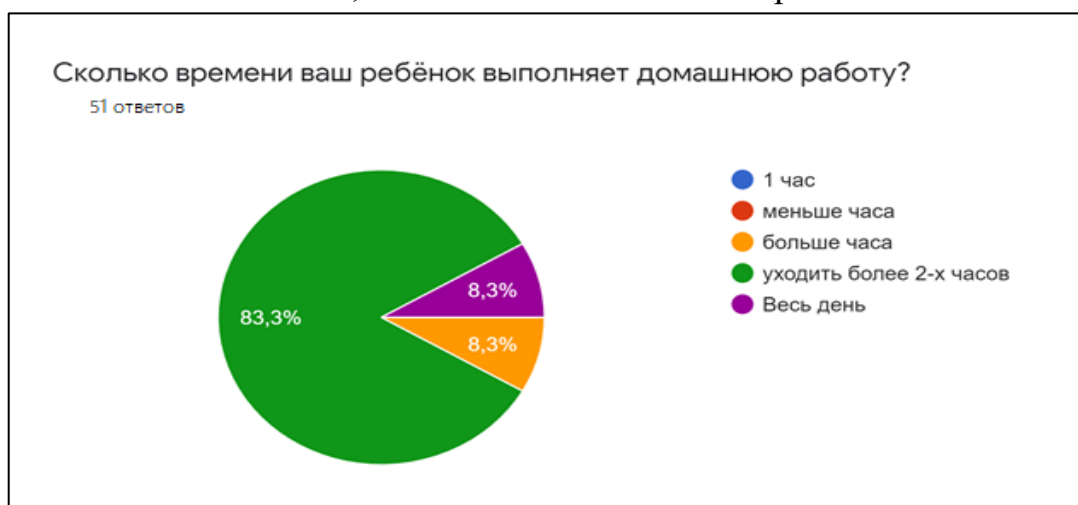

Рисунок 5

По ответам родителей (83,3%) можно увидеть, что на домашнее задание у детей уходит больше 2 часов, у ребенка на домашнее задание может уходить целый день (8,3%), больше часа (8,3%). (рис.5) На вопрос: «На какой стадии выполнения домашней работы, ребёнок просит у вас о помощи?», родители ответили 16,7% - делает самостоятельно, 33,3% - постоянно под присмотром и 50% уже в начале могут попросить помощи. Дополнительную литературу читают только – 50%, остальные 50% читают рассказы в учебниках по школьной программе. По мнению родителей, дети во время учебной деятельности встречаются с такими проблемами как неусидчивость, лень, невнимательность, утомляемость, не понимает, когда объясняют тему.

Таким образом, мы установили, что у большинства детей 7–9 лет с задержкой психического развития на низком уровне развита мотивация учебной деятельности; у большинства детей основной деятельностью остается игра; дети мало уделяют внимание познавательной деятельности, мало кто из детей посещает дополнительные занятия.

Для формирующего этапа нашего исследования была составлена Психолого-педагогическая коррекционная программа, в задачи которой входят формирование у детей положительного отношения к обучению и школе, личностной и общественной значимости учения, развитие способности осознавать собственные эмоциональные переживания, которые вызывает у детей школа. В программу включено 34 занятия по 40 минут. С помощью Психолого-педагогической коррекционной программы учащиеся с ЗПР младшего школьного возраста имеют возможность в полной мере получить дополнительные знания, развить коммуникативные стороны, познавательные способности, развитие мелкой, крупной моторики, также упражнения на синхронизацию двух полушарий. Основные формы работы с детьми: упражнения, игры. У детей младшего школьного возраста с задержкой психического развития учебная мотивация находится на низком уровне; в системе мотивов доминируют игровые (гаджеты). Использование Психолого – педагогической коррекционной программы предполагает следующие результаты:

- побуждение познавательной активности как средства устойчивой познавательной мотивации;
- расширение кругозора, формирование разносторонних понятий и представлений об окружающем мире;
- формирование общих интеллектуальных умений (операций анализа, синтеза, сравнения, гибкость мыслительных операций).

Таким образом, мы рассмотрели пути и ожидаемые результаты формирования учебной мотивации учащихся с ЗПР младшего школьного возраста путём коррекции познавательной деятельности и активизации мыслительных процессов.

Список литературы:

1. Елисеева И.Г. Проектирование процесса коррекционно-развивающего обучения младших школьников с задержкой психического развития: метод рекомендации/ Елисеева И.Г., Жангазиева Т.А., Чумакова О.Ф.- Алматы, ННПЦ КП, 2016.-294 с
2. Елисеева И.Г. Коррекционно-педагогическая работа по формированию учебной деятельности младших школьников с задержкой психического развития: методические рекомендации/ авт-сост: И.Г.Елисеева, Л.Х. Ермакбаева, Г.Ю. Даурцева.-Алматы: ННПЦ КП, 2016. - 52 с.
3. Журнал Издательского дома «Первое сентября» №32(80), 1999. – с.6
4. https://www.inform.kz/ru/skol-ko-v-kazahstane-detey-s-osobymi-obrazovatel-nymi-potrebnostyami_a3687556

Abstract: The article is devoted to the study of educational motivation in children with mental retardation of primary school age. The article discusses the primary results of the study of students in grades 2 - 3 with mental retardation and their parents, the Program "Formation of educational motivation in students with mental retardation of primary school age", aimed at the correction and formation of educational motivation. The results obtained indicate a low level of the formation of educational motivation in students with mental retardation of primary school age. The results of the study suggest the need to search for effective conditions by correcting cognitive activity and activating thought processes.

Keywords: learning motivation, primary school age, delay mental development, cognitive activity, Psychological and pedagogical correctional program.

Андатпа: Мақала бастауыш мектеп жасындағы психикалық дамуы тежелген балалардың оқу мотивациясын зерттеуге арналған. Мақалада психикалық дамуы тежелген 2-3 сынып оқушылары мен олардың ата - аналарын зерттеудің алғашқы нәтижелері, оқу мотивациясын түзетуге және қалыптастыруға бағытталған "бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру" бағдарламасы қарастырылған.

Алынған нәтижелер бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастырудың төмен деңгейін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері танымдық белсенділікті түзету және ойлау процестерін белсендіру арқылы тиімді жағдайларды іздеу қажеттілігі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: оқу мотивациясы, кіші мектеп жасы, кешіктіру психологиялық-педагогикалық түзету бағдарламасы.

ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ «МӘНГІЛІК ЕЛ»

МРНТИ 14.35.01

Калимжанова Р.Л.¹

*¹Некоммерческое акционерное общество «Аркалыкский педагогический институт им. И. Алтынсарина» г.Аркалык, Республика Казахстан,
e-mail:roza.kalimganova@mail.ru*

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация: В данной статье автор рассматривает актуальный вопрос профессионального здоровья преподавателя высшей школы в контексте его педагогической деятельности. Здоровье является одним из феноменов, наиболее остро определяющих современное состояние общества и самым важным и жизненно необходимым ресурсом любого человека. Профессия педагога относится к числу повышенного риска по уровню и частоте возникновения невротических и психосоматических заболеваний.

В статье представлены результаты проведенного исследования на предмет профессионального здоровья преподавателей вуза, рассмотрены причины и факторы заболеваемости профессорско-преподавательского состава вуза. Состояние профессионального здоровья учителя является залогом его высокой работоспособности на протяжении всего трудового рабочего дня, что в свою очередь влияет на качество не только преподавания, но и всего образовательного процесса в целом.

Ключевые слова: профессиональное здоровье; преподаватель высшей школы; педагогическая деятельность; работоспособность преподавателя.

Введение. Если рассматривать наиболее важные составляющие сферы жизни человека, такие как работа, друзья, деньги, хобби, любовь, то именно здоровье в этой матрице жизненного баланса для многих будет самым главным и жизненно необходимым ресурсом. И, действительно, если здоровье подорвано, то все остальное: работа, друзья, любимое хобби, деньги и богатство – все это для больного человека не имеет никакой ценности. Поэтому здоровье является одним из феноменов, наиболее остро определяющих современное состояние любого общества.

Здоровье любого человека было актуально всегда, но в условиях пандемии, вызванной коронавирусной инфекцией COVID-19, стало актуально вдвойне.

Уже ровно год как весь мир находится в «изоляции». Локдаун затронул все сферы экономики, перевернул привычный образ жизни с ног на голову, научил всех без исключения жить по-новому.

Сферу высшего образования смело можно назвать одной из тех, на которую пандемия оказала наибольшее влияние в глобальном масштабе.

Более того, сфера высшего образования стала одной из немногих, подготовленных к переводу большинства своих процессов в онлайн. И именно в онлайн и удаленном режиме преподаватели высшей школы преподают свои занятия, встречи со студентами осуществляются посредством различных стриминговых программ и приложений и вся образовательная деятельность осуществляется посредством постоянного просиживания за компьютером, либо планшетом или смартфоном, тем самым нагрузка у преподавателя увеличилась в 2-3 раза.

Таким образом, мы видим, что в ситуации глобального кризиса и быстрых темпов изменений во всех сферах жизни, на педагога осуществляется сильное давление. Следовательно, ему приходится работать в ситуации постоянного психического напряжения, стресса, что приводит к снижению показателей психических процессов (памяти, внимания, мышления), снижению работоспособности, к эмоциональному выгоранию и, в итоге, – увеличению количества профессиональных заболеваний.

Сегодня приходится констатировать отсутствие общепринятой трактовки понятия «здоровье». Многообразие взглядов на сущность данного понятия и безуспешность попыток выработать единое, согласованное мнение в значительной степени объясняется тем, что здоровье представляет собой весьма сложное явление, характерные и значимые стороны которого трудно выразить кратко и однозначно. Необходимость изучения профессионального здоровья преподавателя высшей школы обусловлена изменениями, которые происходят сегодня в системе образования.

В условиях реализации современной политики высшего образования (академическая свобода вузов, внедрение цифровых, дистанционных и инновационных технологий обучения, повышения качества образования и т.д.) существенно возрастают нагрузки на преподавателей, а именно:

- переход к онлайн-обучению и смешанному обучению увеличивает временные затраты, предъявляет новые требования к профессиональной компетентности преподавателя;
- внедрение инновационных и цифровых технологий образования обуславливает эмоциональную изношенность педагогов;
- требования к преподавателю высшей школы как специалисту, имеющему практический опыт и постоянно повышающему свою квалификацию, приводят к постоянно возрастающей информационной и интеллектуальной нагрузке;
- сама ситуация неопределенности обеспечивает сильнейший психологический дискомфорт для педагога.

В результате к концу учебного года (а иногда и в середине года) многие преподаватели ощущают усталость, опустошенность, раздражительность, чувство нереализованных возможностей, социально-профессиональное одиночество, профессиональное выгорание и т.п., что является характерными признаками изменения профессионального здоровья личности. Именно это

обусловило необходимость изучения особенностей профессионального здоровья педагога.

Основная часть.

Проблема профессионального здоровья является объектом рассмотрения ученых на протяжении длительного времени. Так, различные аспекты данного феномена рассматриваются в работах О.А. Анисимовой, В.М. Бехтерева, Ю.В. Варданяна, В.М. Карвасарского, А.Г. Маклакова, Л.М. Митиной, В.Н. Мясищева, Г.С. Никифорова, В.А. Пономаренко и др.[1].

В профессиях, связанных с системой отношений «человек-человек», значительную роль играет ориентация на другого, как участника взаимодействия. Существует ограниченное количество профессий, где ценностный подход к профессиональной деятельности оказывал бы такое влияние на индивидуальную судьбу профессионала и судьбу другого человека, как профессия учителя. Успешность педагогической деятельности во многом зависит не только от того, как учитель умеет координировать свое поведение, поступки, высказывания, эмоции и чувства, но и от состояния физического, духовного и социального благополучия. Все это, в конечном счете, оказывает влияние на успешность совместного труда учителя и учеников[2].

Профессиональное здоровье педагога – основа эффективной работы современного образовательного учреждения и его стратегическая проблема и определяет его как способность организма сохранять и активизировать компенсаторные, защитные, регуляторные механизмы, обеспечивающие работоспособность, эффективность и развитие его личности во всех условиях протекания профессиональной деятельности [3].

Профессия педагога относится к числу повышенного риска по уровню и частоте возникновения невротических и психосоматических заболеваний. Причин этому множество, но наиболее выраженными являются:

- продолжительность рабочего дня, которое не ограничивается нормированием в 8 часов, так как педагог продолжает работать и в домашних условиях, готовясь к занятиям, проверяя выполненные работы студентов, разрабатывая методический и дидактический контент своих лекций, презентационный материал лекционных занятий и т.д.;

- высокая нервно-психическая напряженность и социальная ответственность за качество преподаваемых дисциплин, складывающиеся отношения между студентами как внутри группы, так и вне ее и др.

Эти особенности профессии преподавателя высшей школы приобретают особую значимость в современных условиях развития системы образования, когда все вузы перешли в дистанционный и онлайн формат обучения (в результате пандемии, связанной с коронавирусной инфекцией), которая характеризуется резкими и инновационными преобразованиями.

Ситуация перехода всех вузов практически всех государств мира стала настоящим «стресс-тестом» для системы высшего образования. Однако,

именно в это время, когда преподаватели вузов оказались вынужденно находиться на так называемой «удаленке», чтобы снизить риск заражения коронвирусной инфекцией, психологическая и интеллектуальная нагрузка выросла в несколько раз. Практически не выходя из дома и проводя за компьютером по 12-15 часов, преподаватели испытывают настоящий стресс. Их уровень работоспособности на протяжении всей рабочей недели заметно снижается, и как показывают результаты проведенного анкетирования среди преподавателей, то около 90% опрошенных отметили, что в условиях изоляции заметно снизился их уровень работоспособности. Работоспособность педагога вообще и преподавателя вуза в частности – это его потенциальная способность на протяжении урока, учебного дня, недели, года с определенной эффективностью выполнять максимально возможное количество работы (проведение уроков, организация факультативных занятий, воспитательные мероприятия, организация классного коллектива и педагогически целенаправленное управление его деятельностью и т.д.) [1, с.54].

Итак, основу профессионального здоровья составляет именно психическое здоровье преподавателя как мера способности выступать активным субъектом собственной жизнедеятельности. Работоспособность как важнейшее качество педагогического труда связана с профессиональной деятельностью преподавателя и ориентирована на организацию образовательного процесса, поэтому очень важно в вузах создавать определенные условия для обеспечения эффективности профессиональной деятельности и сохранения профессионального здоровья преподавателя.

Знание закономерностей динамики работоспособности позволяет рационально построить учебный процесс, снизить функциональное напряжение организма и повысить эффективность работы. Работоспособность педагогов обеспечивает качество образовательной деятельности, так как улучшает педагогическое взаимодействие в образовательном процессе, уменьшает временные затраты при решении педагогических задач [1, с.54].

Профессия педагога и особенно преподавателя высшей школы обладает огромной социальной важностью, так как именно на преподавателя ложится огромная ответственность не только за обучение, развитие и воспитание молодежи, но и подготовки высококвалифицированных кадров, способных приспосабливаться к быстро меняющимся условиям рынка труда. Однако многочисленные исследования показывают, что именно педагоги характеризуются низкими показателями соматического, психического здоровья [4,5].

В Аркалыкском педагогическом институте им. И. Алтынсарина было проведено исследование на предмет профессионального здоровья профессорско-преподавательского состава педагогов вуза. В исследовании приняло участие 73 человека. Целью проведенного исследования состояло в

выявлении и анализе состояния здоровья преподавателей вуза. Результаты исследования представлены в таблице 1, 2 и 3.

Таблица 1. Здоровье преподавателей

№	Здоровье преподавателей	% ППС
1	Считают себя здоровыми	24
2	Имеются нарушения в общем состоянии здоровья	76
3	Болеют редко (один, два раза в год)	42
4	Болеют часто (имеются хронические заболевания)	28
Обращение к врачу по болезни		
1	Не обращаюсь к врачу, предпочитаю лечиться самостоятельно (ОРВИ, ОРЗ, общее недомогание)	77
2	Нахождение на больничном	23

Данные, представленные в таблице 1 свидетельствуют о том, что при достаточно большом показателе заболеваемости в учебном году, только лишь 23 % преподавателей обращаются к врачам и находятся на больничном, а остальные предпочитают пролечиться самостоятельно, перенося болезнь как говорится «на ногах», продолжая обучать студентов и находиться на рабочем месте. Многие и вовсе не обращают особого внимания на головные боли, боль в поясничном отделе, на слабость, «разбитость» всего тела, списывая просто на усталость либо недосып. Многие преподаватели указывали, что после выходных дней (суббота и воскресенье), они чувствуют себя разбитыми, уставшими и не отдохнувшими. На вопрос «Как вы проводите выходные дни?» многие преподаватели отмечали, что в выходные дни чаще всего занимаются уборкой квартиры, «большой стиркой», либо подтягивают накопившиеся дела, связанные с подготовкой к занятиям, пишут статьи, разрабатывают пособия и т.д.

В таблице 2 представлен выбор основных причин и факторов, влияющих на заболеваемость профессорско-преподавательского состава.

Таблица 2. Причины и факторы заболеваемости ППС

	Причины и факторы заболеваемости	% ППС
	Напряженность профессиональной деятельности	95
	Большая педагогическая нагрузка (занятия в две смены, проведение занятий в режиме онлайн и оффлайн и др.)	81
	Низкая двигательная активность (просиживание за компьютером в условиях дистанта более 8 часов в день)	86
	Не соблюдение ЗОЖ (здорового образа жизни, отсутствие сбалансированного правильного питания)	75
	Непосещение медицинских работников	71
	Стресс, профессиональное давление и прессинг, психологический микроклимат в коллективе, конфликты в коллективе	27
	Другие	6

Согласно представленным данным в таблице 2 большинство преподавателей (95%) считают, что самой главной причиной и фактором их заболеваний является именно специфика их профессиональной деятельности, которую они связывают с перенапряжением, перегрузками, психологическими стрессами и т.д. Вторую строчку ранжирования причин заболеваемости ППС занимает фактор, связанный с низкой двигательной активностью преподавателей – 86%. Далее преподаватели по степени влияния причин на здоровье педагогов назвали большую педагогическую нагрузку (81%) и не соблюдение здорового образа жизни, отсутствие сбалансированного правильного питания (75%) и непосещение врачей (71% опрошенных преподавателей).

Таким образом, проведенное исследование показало, что современный преподаватель высшей школы характеризуется весьма низкими показателями здоровья. Поэтому, считаем, что содействие сохранению, укреплению и восстановлению профессионального здоровья преподавателей вуза должно осуществляться через специально организованную систему мероприятий, а также через самоосознание каждым преподавателем своего отношения к своему здоровью, к ведению здорового образа жизни и т.д.

Заключение.

Состояние профессионального здоровья учителя является залогом его высокой работоспособности на протяжении всего трудового рабочего дня, что в свою очередь влияет на качество не только преподавания, но и всего образовательного процесса в целом.

Результаты исследования показывают, что с повышением напряженности труда существенно возрастает и общее рабочее напряжение организма. Если преподаватель вуза не будет соблюдать баланс между работой и отдыхом, если не будет осуществлять определенные профилактические меры, тогда и возникшие интенсивные, нервно-психические нагрузки могут привести к развитию состояния перенапряжения, а в последующем и к нарушению профессионального здоровья.

Список литературы:

1. Печеркина, А. А. Технологии поддержки профессионального здоровья учителя [Текст] : монография / А. А. Печеркина, М. Г. Синякова, Н. И. Чуракова : Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург : [б.и.], 2011. – 158 с.
2. Анисимова О.А. Психолого-педагогическая компетентность как фактор сохранения и укрепления профессионального здоровья учителя: Дисс...канд. психол. наук. – М., 2002. – 160 с.
3. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М.; Флинта, 1998. – 200 с.

4. Ахмерова, С.Г. Состояние здоровья и профессиональное долголетие учителя / С.Г. Ахмерова// Вестник Башк. пед. ун-та. Сер.: Педагогика и психология. – 2000. - № 1. – С. 10-16.
5. Казин, Э.М. Основы индивидуального здоровья человека. Введение в общую и прикладную валеологию: учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений / Э.М. Казин, Н.Г.Блинова, Н.А. Литвинова. – М.: Гуманитар. изд. центр «ВЛАДОС», 2000. – 192 с.

Андатпа: Бұл мақалада автор жоғары мектеп мұғалімінің кәсіби денсаулығының өзекті мәселесін оның оқытушылық қызметі тұрғысынан қарастырады. Денсаулық - бұл қоғамның қазіргі жағдайын күрт анықтайтын құбылыстардың бірі және кез-келген адамның ең маңызды және өмірлік ресурсы. Педагог мамандығы невротикалық және психосоматикалық аурулардың деңгейі мен жиілігі бойынша ең үлкен қауіптіліктің бірі болып табылады.

Мақалада университет оқытушыларының кәсіби денсаулығы туралы зерттеу нәтижелері келтірілген, университеттің профессорлық-оқытушылық құрамындағы аурушандықтың себептері мен факторлары қарастырылған. Мұғалімнің кәсіби денсаулығының жай-күйі оның күні бойындағы бүкіл жұмысының жоғары көрсеткіштерінің кілті болып табылады, бұл өз кезегінде тек оқытудың ғана емес, сонымен бірге бүкіл оқу үрдісінің сапасына әсер етеді.

Түйін сөздер: кәсіби денсаулық; жоғары мектеп оқытушысы; педагогикалық қызмет; мұғалімнің қызметі.

Abstract: In this article, the author examines the topical issue of the professional health of a higher school teacher in the context of his pedagogical activity. Health is one of the phenomena that most sharply determine the current state of society and the most important and vital resource of any person. The profession of a teacher is among the highest risk in terms of the level and frequency of neurotic and psychosomatic diseases.

The article presents the results of a study on the professional health of university teachers, considers the causes and factors of morbidity of the university teaching staff. The state of the teacher's professional health is the key to his high performance throughout the entire working day, which in turn affects the quality of not only teaching, but the entire educational process as a whole.

Key word: professional health; high school teacher; pedagogical activity; the teacher's performance.

МНРТИ 14.01.45

Стукаленко Н.М.¹, Пазылова Н.М.²

¹АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области,

² Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова,
г. Кокшетау, Республика Казахстан, nazira_nurken@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ У ПЕДАГОГОВ

Аннотация: актуальность выбранной темы обусловлена модернизацией системы образования, которая приводит к профессиональному выгоранию педагогов из-за непрерывной работы и полной нагрузки.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, здоровье педагога, устойчивость, факторы.

На сегодняшний день синдром профессионального выгорания педагога обусловлена модернизацией системы образования, которая ставит перед педагогом все более сложные задачи, включенные в обязанности его ежедневного труда. В процессе своей деятельности педагог не только совершенствует знания, умения, навыки, которые позволяют успешно выполнять профессиональные обязанности, но также становится уязвим к воздействию негативных факторов, приводящих к деструктивным изменениям его личности т.е. к профессиональному выгоранию. Для начала разберем, что же означает сам термин, «профессиональное выгорание».

Профессиональное выгорание – это защита нашей психики от различных неблагоприятных факторов, которые воздействуют на человека в процессе выполняемой рабочей деятельности. В последние годы резко возрос интерес к профессиональному выгоранию. Заинтересованность этой проблемой проявляют как руководители образовательных учреждений, так и сами педагоги. Это обусловлено тем фактом, что педагог испытывает большие перегрузки, подчас превышающие ресурсы организма: физиологические, психологические, когнитивные, энергетические. Они находятся в высоко-стрессовых ситуациях, где от них ожидается высокий уровень выполнения работы, и где они имеют небольшой контроль над тем, что или как они делают. В связи с этим появляется переутомление, нарушается состояние равновесия, которое неизбежно приводит к возникновению профессионального выгорания [1]. Грамотный подход к глубокому изучению проблемы профессионального выгорания и ее профилактики может дать свои плоды по улучшению качества личной и профессиональной жизни педагога.

Характеристикой современного этапа модернизации образования является, с одной стороны, повышение требований к педагогам, а с другой стороны, сложными социально-экономическими условиями быта и труда большей части педагогов. В связи с этим одно из первых мест в группе риска профессионального выгорания занимают именно педагоги.

Профессиональная деятельность и индивидуальные качества изменяют уровень проявления профессионально значимых свойств, и это оказывает негативное влияние на качество деятельности. Профессия педагога относится к группе повышенной моральной ответственности за здоровье и жизнь детей и подростков. Стрессовые ситуации, в которые попадает педагог в процессе сложного социального взаимодействия с воспитанниками, родителями, постоянное проникновение в суть социальных проблем учеников, личная незащищенность и другие морально-психологические факторы оказывают негативное воздействие на психосоматическое здоровье педагога. Благодаря педагогам передается накопленный опыт, от них зависит развитие подрастающего поколения и их будущее. Быть учителем – не означает иметь диплом о педагогическом образовании. Не все выпускники педагогических университетов остаются работать учителями, преподавателями или воспитателями. Не каждый может найти общий язык с учащимися, их родителями и соответствовать тем требованиям, которые современное общество предъявляет педагогу [2].

Существует множество способов профилактики профессионального выгорания, ниже на (Таблица 1) представлены лишь некоторые из них [1].

Таблица 1 Способы профилактики профессионального выгорания

Отвлечение	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Много пользы может принести пятиминутная прогулка на природе. ✓ Постарайтесь переключить свои мысли на другой предмет. ✓ Оглянитесь вокруг и внимательно осмотритесь. ✓ Обращайте внимание на мельчайшие детали.
Снижение значимости событий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Следует помнить, что истинной причиной стресса являются не люди, не разочарования, не ошибки, а то, как вы к этому относитесь. ✓ Используйте принцип позитивности во всем с установками
Действие	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Любая деятельность, особенно физический труд – в стрессовой ситуации выполняет роль громоотвода. ✓ Стресс является очень сильным источником энергии. Разрядиться можно самым простым способом: <ul style="list-style-type: none"> - навести порядок дома или на рабочем месте; - устроить прогулку или быструю ходьбу; - пробежаться.
Выражение эмоции	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Учиться показывать эмоции, «выплескивать» их без вреда для окружающих. ✓ Эмоциональная разрядка необходима для сохранения здоровья. Умение рассказать о своих проблемах поможет налаживать контакты с окружающими, понимать самого себя.

Работа педагогов в современной школе вызывает значительные нервно-психические перегрузки. Имеется в виду не только физиологические факторы, связанные с особенностями труда (гиподинамия, повышенная нагрузка на зрительный, голосовой, слуховой аппараты и т.д.). Речь идет, прежде всего, о психологических и организационных трудностях: необходимость всегда быть «в форме», отсутствие эмоциональной разрядки, большое количество контактов в течение рабочего дня, большое количество нововведений в сфере образования и др [4]. Как показывают результаты многочисленных исследований, при таких условиях труда у педагогов день за днем уровень напряженности накапливается. Высокие энергетические затраты профессии сами по себе, плюс забота о поддержании культивируемого «имиджа» имеют высокую психологическую цену. В этих обстоятельствах педагог испытывает огромное нервно-психическое напряжение и часто не справляется с ним, не владея специальными методами и приемами саморегуляции.

Проявляется это в виде повышенной раздражительности, возбуждения, беспокойства, повышенного уровня тревожности, мышечного напряжения, зажимов в различных частях тела, повышенной утомляемости, снижения интереса к работе, появления психосоматических заболеваний, эмоционального безразличия так называемый синдром эмоционального выгорания. Педагог с такими проблемами не способствует психическому и личностному развитию учащихся [4].

Вторым важным моментом в контексте здоровья педагогов является психологический климат в школе и система межличностного взаимодействия (как в педагогическом коллективе, так и в системе взаимодействия педагогов с учащимися и родителями). Доверительное общение, оптимальные отношения педагогов между собой, отношения учителя и школьника являются одной из важнейших предпосылок формирования устойчивой и высокой психологической готовности к оптимальному социальному взаимодействию с обучающимися.

Устойчивость к выгоранию в большей мере коренится во внутреннем мире человека, чем вовне. «Выгорит» специалист или нет, зависит от его внутренних ресурсов, и прежде всего от степени его личностной зрелости, выражением которой становятся жизненная позиция человека, способность к самостоянию, ответственность и, конечно, саморегуляция, то есть умение «властвовать собой», удерживать себя в рамках психической и этической нормы даже в предельно напряженных ситуациях общения с учениками и их родителями [5]. Правомерно в профилактике профессионального выгорания педагогов целесообразнее говорить не о коррекции или психологической помощи, а о самопомощи и самокоррекции. При ресурсном подходе эффективными средствами помощи «выгорающему» специалисту становятся методы и приемы, способствующие формированию и развитию самостояния, ответственности, способности к саморегуляции и самоподдержке. [5]

Список использованной литературы

1. Вачков И.В. Психологический тренинг: методология и методика проведения / И.В.Вачков. – М.: Эксмо, 2010. – 560 с. – (Новейший справочник психолога).
2. Иптиева Л.Ю. Роль педагога в современном обществе.
3. Осухова Н.Г. Профессиональное выгорание, или Как сохранить здоровье и не «сгореть» на работе. М.: Педагогический университет «Первое сентября» 2011.
4. Битянова В. Н. Психология личностного роста - М., 1996.
5. Бойко В.В. Синдром “эмоционального выгорания” в профессиональном общении / В.В. Бойко. — СПб.: Питер, 1999. –105 с.

Аннотация: таңдалған тақырыптың өзектілігі үздіксіз жұмыс пен толық жүктеме салдарынан мұғалімдердің кәсіби күйіп қалуына әкелетін білім беру жүйесін жаңғыртумен негізделген.

Abstract: The relevance of the chosen topic is due to the modernization of the education system, which leads to professional burnout of teachers due to continuous work and full load.

МРНТИ 14.29.35

Стукаленко Н.М.¹, Абишева Т.К.²

¹ АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области,

г. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail: nms.nina@mail.ru

² НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова»,

г. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail: tolkun0902@mail.ru

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВЗРОСЛЫХ - ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ЛИЦ, ИМЕЮЩИХ ПРОБЛЕМЫ СО ЗДОРОВЬЕМ ЭНДОКРИННОГО ХАРАКТЕРА

Аннотация: Человек, имеющий проблемы со здоровьем эндокринного характера, каждый день сталкивается с огромным количеством информации, которая зачастую бывает не просто недостоверной, но и абсолютно некорректной, и в результате еще хуже усугубляет, итак, уже не совсем радужную картину своего здоровья. Если к этому прибавить и не совсем благоприятное психологическое состояние, которое возникает у лиц, данной категорий вследствие их проблем со здоровьем (тревожность, повышенная нервозность, апатия и длительные депрессивные состояние, хроническая усталость и бессонница), негативного отношения общества к эстетическим недостаткам, связанных с их внешностью, то эти люди оказываются в круговороте проблем, которые в основном состоят только из вопросов, на

которые они не знают ответов. В настоящей статье рассматривается вопрос как через форму взаимодействия, которые носят образовательный, интерактивный характер, то есть с использованием возможностей неформального образования взрослых, можно удовлетворить интеллектуальные, социальные и психологические потребности человека.

Ключевые слова: неформальное образование взрослых; проблема эндокринного характера; психолого - педагогическая поддержка.

Неформальное образование взрослых - вид образования, осуществляемый организациями, которые предоставляют образовательные услуги, оказываемые без учета места, сроков и формы обучения, и сопровождается выдачей документа, подтверждающего результаты обучения [1].

Существует очень большое количество вариаций толкования данного термина, например, кто – то считает, что это заранее запланированное, осознанное неинституционализированное обучение, другие – это «процессы самостоятельного обучения, которые непосредственным образом связаны с конкретными условиями жизни человека и его опытом и протекают вне рамок формальной системы образования» [2]. Общая характеристика неформального образования взрослых заключается в том, что в рамках обучения можно четко не следовать программе курса, видоизменяя и подстраивая ее под требования времени и рынка или под индивидуальные особенности обучаемого.

Малколм Шепард Ноулз, в своей книге по Андрагогике (обучение взрослых), сформулировал основные принципы и положения данной сферы деятельности, и по его мнению существуют определенные отличия в обучении взрослых и детей, а именно взрослому человеку всегда обязательно надо знать для чего ему нужно это обучение (потребность знать), у него имеется уже накопленный опыт, который можно использовать в процессе обучения, он способен к рефлексии, к оценке себя при помощи механизмов коммуникации, а также готов к самообразованию, у взрослого человека внутренняя мотивация к обучению выше чем у ребенка. Из этого вытекают следующие принципы неформального обучения взрослых: взрослые обучаются, когда чувствуют в этом потребность, взрослые обучаются на практике, обучение взрослых ориентировано на проблемы, опыт (включая ошибки) обеспечивает основу для учебной деятельности, взрослые лучше обучаются в неформальной обстановке, во время обучения взрослые хотят быть партнерами, а не ведомыми [3].

Каким же образом можно использовать возможности неформального образования взрослых в процессе оказания психолого – педагогической поддержки лицам, имеющим проблемы со здоровьем эндокринного характера?

Во все времена отношение в людям, не совсем таким как все, было неоднозначным, в древние времена и средних века людей, имеющих

определенные особенности во внешности - гигантов и карликов, бородатых женщин, которые возникли в последствии нарушений эндокринного характера, показывали для потехи вместо диких животных. И в наши дни люди, имеющие эстетические проблемы со внешностью, до сих подвергаются травле и осуждению. В современном обществе, где принято вешать на всех ярлыки, любой человек, который имеет лишний вес – это безвольное существо и неудачник, а женщина или мужчина, имеющий взрывной и истеричный характер – это неадекватный человек, хотя все эти признаки могут быть последствиями эндокринного заболевания. Порой эти люди могут и не догадываться, что у них имеются проблемы со здоровьем, и, ощущая себя не такими как все, могут постоянно прятаться за различными масками благополучия или же закрываться от всего мира. Будучи неправильно понятыми и не дообследованными, у этих людей могут развиваться букет комплексов и трудности в общении с людьми.

Общеизвестно, любые виды эндокринных заболеваний в значительной степени снижают качество жизни, например, при сахарном диабете 1-го и 2-го типов, необходимо постоянно контролировать образ жизни: строго соблюдать диеты, пить постоянно и вовремя медикаменты, постоянно наблюдаться у врачей. Также у людей, имеющих проблемы со здоровьем эндокринного характера, всегда появляются проблемы с внешностью эстетического характера: сильно увеличивается или снижается вес, сильно падают или растут волосы (мужское и женское облысение или оволосение), у кого – то развиваются такие патологии как карликовость или гигантизм, а также любое эндокринное заболевание сопровождается такими неврологическими симптомами, как: тревожность, повышенная нервозность, апатия и длительные депрессивные состояние, хроническая усталость, бессонница и т.д.

Вторая сторона этой болезни еще страшнее - согласно данным Всемирной статистики здравоохранения 2020: «В 2016 году от неинфекционных заболеваний умерли 41 миллион человек во всем мире, что эквивалентно 71% всех смертей. Четыре вида неинфекционных заболеваний стали причиной большинства этих смертей, один из них диабет - 1,6 миллиона смертей. Рост смертности от диабета связан, в частности, с увеличением распространенности ожирения, являющегося одним из основных факторов риска развития диабета. С 2000 года стандартизированная по возрасту распространенность ожирения среди взрослых (18 лет и старше) во всем мире увеличилась в 1,5 раза, а в 2016 году общая распространенность среди детей (5-19 лет) более чем удвоилась (с 2,9% до 6,8%)» [4].

Медицина с помощью диагностики и медикаментозного лечения помогает решить последствия эндокринных нарушений, но не всегда однозначно может дать ответ, в связи, с чем именно возникли эти проблемы, поскольку на развитие нарушения могут влиять как наследственные факторы

и различные заболевания, так и факторы психологического характера. Поскольку многие эндокринные заболевания имеют длительный или пожизненный характер, только психолого - педагогическая поддержка, абсолютная медицинская и психологическая грамотность людей касательно своего здоровья может дать им те ответы, которые помогут им полноценно жить в социуме и принять и приспособится под реалии новой жизни.

Как известно, «педагогической поддержкой понимают систему разноплановых мероприятий, проводимых в целях дифференциации по индивидуальным особенностям, склонностям, направленных на их выявление и поддержку. В целом, в большинстве исследований общим является подход к определению психолого-педагогической поддержки как к особому виду профессиональной деятельности, направленной на решение определенных индивидуальных проблем личности обучающегося» [5].

Основная проблема из-за которой лица, имеющие проблемы со здоровьем эндокринного характера, нуждаются в психолого-педагогической поддержке заключается в том, что, люди данной категорий на элементарном уровне просто не обладают достаточными знаниями по вопросам своего здоровья и состояния. А также многие из них часто сталкиваются с такими проблемами как:

1. Отрицание или неосознание имеющейся проблемы. Большинство пациентов придерживаются такого мнения, что, если о проблеме не говорить или не думать о ней, она само по себе решится.

2. Эмоциональное истощение (особенно при длительных курсах лечения): апатия, стресс, тревога, депрессия) и физическое истощение впоследствии болезни.

3. Вера в волшебную таблетку. Пациенты не придерживаются назначений, а просто продолжают искать «лучшего» специалиста, который выпишет им волшебную пилюлю. В основном вся ответственность за их здоровье перекладывается на врача и на медикаментозное лечение.

4. Плохая информированность самих пациентов касательно вопросов своего здоровья и методов лечения. Люди слепо доверяют и надеются на врачей, не осознавая своей роли в процессе лечения.

5. Негативный настрой. С самого начало и врачами, и самим пациентом рассматриваются только негативные стороны течения болезни.

6. Недостаточная поддержка и отсутствие понимание со стороны родных и близких. Близкие люди в основной части вообще не осознают, что у их родных есть какие-то проблемы со здоровьем, и каким плачевным результатам они могут привести. Порой они сами потворствуют развитию этих проблем, с их безучастия или молчаливого согласия человек может годами жить с этими патологиями и медленно умирать от последствий этих эндокринных нарушений.

7. Комплексы, которые надо перебороть, привычки, которые надо пересмотреть и новые реалии, с которыми надо научиться жить. Людям,

которым предстоит длительное лечение и назначаются различные виды лечения и манипуляций (постоянное медикаментозное лечение, диеты и ограничения), очень тяжело бывает отказаться от привычного уклада жизни, которая была у них до их болезни. А комплексы, которые вырабатываются у них в связи с эстетическими недостатками во внешности, в значительной степени снижают качество их жизни и в значительной степени мешают им в выстраивании отношений с другими людьми.

Резюмирую вышеперечисленное, можно сделать вывод о том, что основной потребностью лиц, имеющих проблемы со здоровьем эндокринного характера, является необходимость получения профессиональной психологической и информационной (образовательной) поддержки, которое можно удовлетворить в полной мере в рамках деятельности организации неформального обучения через оказание психолого-педагогического сопровождения, направленного на получение новых знаний и выработку навыков, которые помогут сформировать у них новое мышление и желание вести правильный образ жизни, а также на преодоление социально неуверенного поведения, которое возникло у лиц данной категории вследствие их проблем со здоровьем.

Список литературы

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 4 октября 2018 года № 537 «Об утверждении Правил признания организаций, предоставляющих неформальное образование, и формирования перечня признанных организаций, предоставляющих неформальное образование» (<http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017591>), глава 1, пункт 2, пп. 1.
2. Günther Dohmen. Das informelle Lernen: die internationale Erschließung einer bisher vernachlässigten Grundform menschlichen Lernens für das lebenslange Lernen aller. Bundesministerium für Bildung und Forschung, 2001. – S. 25.
3. Knowles, M. (1984). The Adult Learner: A Neglected Species (3rd Ed.). Houston, TX: Gulf Publishing. ISBN 0-88415-115-8.
4. Всемирная статистика здравоохранения 2020: мониторинг здоровья для достижения ЦУР World health statistics 2020: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. Geneva: World Health Organization; 2020. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
5. Поддьяков Н.Н. Словарь по психологии. М.: Политиздат, 2011. – 431 с.
6. Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 декабря 2019 года № 982 «Об утверждении Государственной программы развития здравоохранения Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы», Эталонный контрольный банк НПА РК в электронном виде, 30.12.2019 г., «Егемен Қазақстан от 16.01.2020г., № 10 (29739); «Казахстанская

- правда» от 16.01.2020 г., № 10 (29137); САПП Республики Казахстан 2019г., № 61–62. 456 с. (<http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000982>).
7. Холмогорова А.Б., Гаранян Н.Г., Шайб П., Виршинг М. Эмоции и психическое здоровье в социальном и семейном контексте (на модели соматоформных расстройств). [Электронный ресурс] // Медицинская психология в России: электрон. науч. журн. 2011. № 1. URL: <http://medpsy.ru> (дата обращения: 10.12.2020).
  8. Вершининой Н.А. Модель психолого-педагогической поддержки социализации и индивидуализации развития детей с различными возможностями и потребностями. СПб: Свое издательство, 2015. – 112 с.
  9. Березина Н.О., Веннецкая О.Е., Герасимова Е.Н. Успех. Методические рекомендации. М.: Просвещение, 2012. – 240 с.
  10. Management of Hyperglycemia in Type 2 Diabetes, 2018. A Consensus Report by the American Diabetes Association (ADA) and the European Association for the Study of Diabetes (EASD). Diabetes Care 2018 Dec. 41(12): 2669-2701.

Аннотация: эндокринді денсаулығына байланысты проблемалары бар адам күн сайын көптеген ақпаратқа тап болады, олар көбінесе дұрыс емес, бірақ мүлдем дұрыс емес, нәтижесінде одан да нашарлайды, сондықтан оның денсаулығының жарқын көрінісі емес. Егер біз осы санаттағы адамдарда денсаулығына байланысты (мазасыздық, жүйке, апатия және ұзаққа созылған депрессиялық күй, созылмалы шаршау және ұйқысыздық), қоғамның сыртқы келбетіне байланысты эстетикалық кемшіліктерге теріс қатынасы нәтижесінде пайда болатын психологиялық жағдайды қосатын болсақ, онда бұл адамдар проблемалар циклінде болады, олар негізінен тек жауаптарын білмейтін сұрақтардан тұрады. Бұл мақалада сұрақ білім беру, интерактивті сипаттағы өзара әрекеттесу формасы арқылы қарастырылады, яғни ересектерге бейресми білім беру мүмкіндіктерін қолдана отырып, адамның зияткерлік, Әлеуметтік және психологиялық қажеттіліктерін қанағаттандыруға болады.

Abstract: A person who has endocrine health problems is faced every day with a huge amount of information, which is often not just unreliable, but also completely incorrect, and as a result, even worse aggravates, so, not quite a rosy picture of their health. If we add to this the not quite favorable psychological state that occurs in people of this category due to their health problems (anxiety, increased nervousness, apathy and prolonged depressive states, chronic fatigue and insomnia), the negative attitude of society to the aesthetic shortcomings associated with their appearance, then these people find themselves in a cycle of problems that mainly consist only of questions to which they do not know the answers. This article examines the question of how to meet the intellectual, social and psychological needs of a person through a form of interaction that is educational, interactive in nature, that is, using the opportunities of non-formal adult education.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS

Әбішева Т.К. – «Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ Педагогика, Психология және әлеуметтік жұмыс кафедрасының магистранты, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: tolkyn0902@mail.ru.

Абишева Т.К. – магистрант кафедры Педагогика, психологии и социальной работы, НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова», г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: tolkyn0902@mail.ru.

Abisheva T. K.-Master's student of the Department of Pedagogy, Psychology and Social Work, NAO "Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov", Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: tolkyn0902@mail.ru.

Бат-Эрдэнэ Ш. - докторы (Sc.D), профессоры, Моңғолияның жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру университеті, Ұлан-Батор. Моңғолия. E-mail: baterdene_sh@yahoo.com

Бат-Эрдэнэ Ш. - доктор (Sc.D), профессор, Монгольский университет поствысшего образования, г. Улан-Батор. Монголия. E-mail: baterdene_sh@yahoo.com

Bat-Erdene Sh. -Doctor (Sc. D), Professor, Mongolian University of Post-Higher Education, Ulaanbaatar. Mongolia. E-mail: baterdene_sh@yahoo.com

Балмуханова С.Н., ф.ғ.к, доцент Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Филология және көптілді білім беру институты Алматы, Қазақстан Республикасы. E-mail: ardana87@mail.ru

Балмуханова С.Н., к.ф.н, доцент, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Институт филологии и многоязычного образования, кафедра иностранных языков, Алматы, Казахстан. E-mail: ardana87@mail.ru

Balmukhanova S. N. Ph. D., Associate professor Abai Kazakh National Pedagogical University Institute of Philology and Multilingual Education Department of foreign languages, Almaty, Kazakhstan. E-mail: ardana87@mail.ru

Баишева Г.М. – Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің Педагогика, психология және әлеуметтік жұмыс кафедрасының магистранты, Көкшетау, Қазақстан. E-mail Baisheva.g.m@mail.ru

Баишева Г.М. - магистрант кафедры педагогика, психологии и социальной работы Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, Казахстан. E-mail Baisheva.g.m@mail.ru

Baisheva G.M.- Master student of the department of Pedagogy, Psychology and Social Work of Sh. Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan. E-mail Baisheva.g.m@mail.ru

Громова М.В. - 1 курс магистранты, «Педагогика және психология» мамандығы, ағылшын тілі мұғалімі, «Техникалық лицей», Көкшетау қ. Қазақстан. E-mail: stoletm77@mail.ru

Громова М.В. -1 курс бакалавриата по специальности «Педагогика и психология», преподаватель английского языка, «Технический лицей», г. Кокшетау. Казахстан. E-mail: stoletm77@mail.ru

Gromova M.V.- 1st year master's student, specialty "Pedagogy and Psychology", teacher of English, "Technical Lyceum", Kokshetau, Kazakhstan. E-mail: stoletm77@mail.ru

Джамиева С.М. - УМБ университетінің (UIB) 2 курс магистранты, "Жас Ұлан" атындағы республикалық мектебінің ағылшын тілі оқытушысы.Б. Момышұлы, Алматы қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: sahiryam@mail.ru

Джамиева С. М.- магистрант 2 курса университета УМБ (UIB), преподаватель английского языка Республиканской школы «Жас улан» им.Б.Момышұлы -г. Алматы, Республика Казахстан. E-mail:sahiryam@mail.ru

Jamiyeva S.M. - Master student of UIB, English language teacher of AR school "Zhas ulan" after B.Momyshuly, Almaty, Kazakhstan. E-mail: sahiryam@mail.ru

Жантемирова М.Б. - білім және психология магистрі, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті. Көкшетау қ., Қазақстан. E-mail: madina-z99@mail.ru

Жантемирова М.Б. –магистр педагогики и психологии, Ш. Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан. E-mail: madina-z99@mail.ru

Zhantemirova M. – Master of Pedagogy and Psychology, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau, Kazakhstan. E-mail: madina-z99@mail.ru

Изат М. М.- педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің оқытушы.Алматы, Қазақстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Изат М. М.- магистр педагогических наук, преподаватель Казахского Национального университета имени Абая, Алматы, Казахстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Izat M.M. - master of pedagogical Sciences, Professor of the Kazakh National University named after Abay, Almaty, Kazakhstan. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Калимжанова Р.Л. – PhD докторы, доцент, «Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты» КЕАҚ, педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі, Арқалық, Қазақстан Республикасы. E-mail: roza.kalimjanova@mail.ru

Калимжанова Р. Л. – доктор PhD, доцент, заведующая кафедрой педагогики и психологии НАО «Аркалыкский педагогический институт им. И. Алтынсарина», г. Аркалык, Республика Казахстан. E-mail: roza.kalimjanova@mail.ru

Kalimzhanova R. L. - Doctor PhD, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology NJSC «Arkalyk Pedagogical Institute named after I. Altynsarin», Arkalyk, Kazakhstan. E-mail: roza.kalimjanova@mail.ru

Каримова Р.Е.- педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушы. Алматы, Қазақстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Каримова Р. Е.- магистр педагогических наук, старший преподаватель Казахского Национального университета имени Абая Алматы, Казахстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Karimova R. E. - master of pedagogical Sciences, senior teacher Kazakh National University named after Abay, Almaty, Kazakhstan. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Кенжеғалиев Қ.Қ., п. ф. к., педагогика, психология және әлеуметтік жұмыс кафедрасының профессоры, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті. Көкшетау қ., Қазақстан. E-mail: kulushk@mail.ru

Кенжеғалиев К.К., к. п. н., профессор кафедры педагогики, психологии и социальной работы, Ш. Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан. E-mail: kulushk@mail.ru

Kenzhegaliyev K.K., C.of P.Sc., Professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Social Work, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kokshetau, Kazakhstan. E-mail: kulushk@mail.ru

Кереева А. А. Шетел тілдері кафедрасы, Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Филология және көптілді білім беру институты, Алматы, Қазақстан. E-mail: ardana87@mail.ru

Кереева А.А., магистрант 2 курс, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Институт филологии и многоязычного образования, кафедра иностранных языков, Алматы, Казахстан. E-mail: ardana87@mail.ru

Kereeva A. A. Balmukhanova S. N. Ph. D., Abai Kazakh National Pedagogical University Institute of Philology and Multilingual Education Department of foreign languages, 2nd year master student, Almaty, Kazakhstan. E-mail: ardana87@mail.ru

Кырмызы К. К. - Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Шетел филологиясы кафедрасының 1 курс магистранты, Нұр-сұлтан қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: kyrmyzyakhmetkaliyeva55@gmail.com

Кырмызы К. А.- магистрант 1 курса кафедры иностранной филологии Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, Республика Казахстан. E-mail: kurmyzyakhmetkaliyeva55@gmail.com
Kurmyzy K. A.- 1st year master degree student of the Department of Foreign Philology, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan. E-mail: kurmyzyakhmetkaliyeva55@gmail.com

Маликова Л.Б «Педагогика және психология» мамандығының 2 курс студенті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан

Маликова Л.Б.- магистрант 2 курса, специальность «Педагогика и психология» Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан.

Malikova L. B.- 2nd year master's student, specialty "Pedagogy and Psychology" Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

Меңлібекова Г.Ж.– Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры, Педагогика ғылымдарының докторы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан. E-mail gmen64@mail.ru

Менлибекова Г.Ж.– профессор Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, доктор педагогических наук, Нур-Султан, Казахстан. E-mail gmen64@mail.ru

Menlibekova G.Zh. - Professor of the Eurasian National University named after L.N. Gumilyova, Doctor of Pedagogical Sciences, Nur-Sultan, Kazakhstan. E-mail gmen64@mail.ru

Мнайдарова С.С. - доктор PhD, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай облыстық университетінің арнайы білім кафедрасының доценті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Мнайдарова С.С. - доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры специального образования, НАО «Костанайский региональный университет им. А.Байтұрсынова», г. Костанай, Республика Казахстан, E-mail: smnaidarova@mail.ru

Mnaidarova S.S. - Doctor PhD, acting associate professor of the department of special education, Kostanay regional university named after A. Baitursynov, Kostanay, Republic of Kazakhstan. E-mail: smnaidarova@mail.ru

Мнайдарова Г.С. - Экономика магистрі, Қостанай ауыл шаруашылығы колледжінің ауыл шаруашылығы мамандықтары кафедрасының меңгерушісі, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: gmnajdarova@mail.ru

Мнайдарова Г.С. - магистр экономических наук, заведующая отделением сельскохозяйственных специальностей, КГКП «Костанайский сельскохозяйственный колледж», г. Костанай, Республика Казахстан, E-mail: gmnajdarova@mail.ru

Mnaidarova G.S. - Master of Economics, head of the department of agricultural specialties, Kostanay agricultural college, Kostanay, Republic of Kazakhstan. E-mail: gmnajdarova@mail.ru

Мурзина С.А. - п.ғ.к., доцент, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан. E-mail: saule_murzina@mail.ru

Мурзина С.А. - к.п.н., доцент Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова г. Кокшетау, Республика Казахстан, E-mail: saule_murzina@mail.ru

Murzina S. A. - Candidate of pedagogical sciences, docent Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: saule_murzina@mail.ru

Нәби Л.Н. – п.ғ.к., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің Педагогика, психология және әлеуметтік жұмыс кафедрасының профессоры, Көкшетау, Қазақстан. E-mail Liza281073@mail.ru

Навий Л.Н.- к.п.н. профессор кафедры педагогики, психологии и социальной работы Кокшетауского университета им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, Казахстан. E-mail Liza281073@mail.ru

Naviy L.N. – Candidate of pedagogical sciences professor of the department of Pedagogy, Psychology and Social Work of Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan E-mail Liza281073@mail.ru

Нусипжан Н.Ж. Халықаралық бизнес университетінің магистрі, Алматы, Қазақстан. E-mail: nazira.nusipzhan@mail.ru

Нусипжан Н.Ж. Магистрант Университа Международного Бизнеса, , Алматы, Қазақстан. E-mail: nazira.nusipzhan@mail.ru

Nusipzhan N. Zh. -master's degree from the University of International Business, Almaty, Kazakhstan. E-mail: nazira.nusipzhan@mail.ru

Ошакпаева С. Қ.- педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушы. Алматы, Қазақстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Ошакпаева С.К.- магистр педагогических наук, старший преподаватель Казахского Национального университета имени Абая. Алматы, Казахстан. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Oshakpaeva S.K. - master of pedagogical Sciences, senior teacher Kazakh National University named after Abay, Almaty, Kazakhstan. E-mail: izat.meruert@mail.ru

Пазылова Н.М - «Педагогика және психология» мамандығының 2 курс студенті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан. E-mail: nazira_nurken@mail.ru

Пазылова Н.М - магистрант 2 курса, специальность «Педагогика и психология» Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: nazira_nurken@mail.ru

Pazylova N. 2nd year master's student, specialty "Pedagogy and Psychology" Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: nazira_nurken@mail.ru

Ракишева Г.М. - PhD докторы, доцент м.а., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан. E-mail: gulmira_rakisheva@mail.ru

Ракишева Г.М. – доктор PhD, и.о.доцента кафедры «Педагогика, психология и социальная работа» НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова», г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: gulmira_rakisheva@mail.ru

Rakisheva G. M. – Doctor PhD, acting docent Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: gulmira_rakisheva@mail.ru

Рыспаева Д.С. - ф.ғ.к., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан.

Рыспаева Д.С. –к.ф.н., заведующая кафедрой, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан.

Ryspaeva D. S.- candidate of Philological Sciences, Kokshetau University named after sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan.

Сайдулла К.Б. Халықаралық бизнес университетінің магистрі, Алматы, Қазақстан. E-mail: korkem.bauyrzhan@bk.ru

Сайдулла К.Б. Магистрант Университа Международного Бизнеса, Алматы, Қазақстан, Kazakhstan. E-mail: korkem.bauyrzhan@bk.ru

Saydulla K. B. master's degree from the University of International Business, Almaty, Kazakhstan. E-mail: korkem.bauyrzhan@bk.ru

Серікбол К.- Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан, E-mail: kun_sulu-97@mail.ru

Serikbol K.-Kokshetau University named after sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan. E-mail: kun_sulu-97@mail.ru

Серікбол К.- Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау. Казахстан. E-mail: kun_sulu-97@mail.ru

Стукаленко Н.М. – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, "Өрлеу" БАҰО" АҚ филиалы Ақмола облысы бойынша ПҚ БАИ директоры. Көкшетау қ., Қазақстан. E-mail: nms.nina@mail.ru.

Стукаленко Н.М. – доктор педагогических наук, профессор, директор АО НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Акмолинской области, г. Кокшетау, Республика Казахстан. E-mail: nms.nina@mail.ru.

Stukalenko N. M. – Doctor of pedagogical Sciences, Professor, Director Branch of JSC «National Center of Improvement Qualifications «Orley» Institute of Improvement of Qualifications of Pedagogical Workers in the Akmola Region». Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: nms.nina@mail.ru.

Уайсова С.К. - «Педагогика және психология» мамандығының 2 курс студенті, Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. Қазақстан. E-mail: uaissova_s@mail.ru

Уайсова С.К. - магистрант 2 курса, специальность «Педагогика и психология» Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан, E-mail: uaissova_s@mail.ru

Uaisova S. K. - 2nd year master's student, specialty "Pedagogy and Psychology" Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan. E-mail: uaissova_s@mail.ru

Финкбайнер О.Н. А. Байтұрсынов атындағы Қостанай облыстық университетінің 2-ші жеделдетілген Дефектология курсының магистрантты, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы. E-mail: olga-bitner@mail.ru

Финкбайнер О.Н. - магистрант 2 уск.курса, Дефектология, НАО «Костанайский региональный университет им. А.Байтұрсынова», г. Костанай, Республика Казахстан, E-mail: olga-bitner@mail.ru

Finkbainer O.N. - student of the 2nd accelerated course, defectology, Kostanay regional university named after A. Baitursynov ", Kostanay, Republic of Kazakhstan. E-mail: olga-bitner@mail.ru

МАЗМУНЫ–СОДЕРЖАНИЕ – CONTENT

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Kenzhegaliyev K.K., Gromova M.V.
TEACHING SPEAKING THROUGH THE DEVELOPMENT OF HIGHER MENTAL FUNCTIONS IN ENGLISH LESSONS 3

Ракишева Г.М., Маликова Л.Б.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО – КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ШКОЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ 8

Стукаленко Н.М., Бат-Эрдэнэ Ш, Жантемирова М.Б.
РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ТВОРЧЕСТВА СТУДЕНТОВ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 15

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ШКОЛЬНАЯ ПРАКТИКА

Меңлібекова Г.Ж, Нәби Лиза, Байшева Г.М.
БАЛА МЕНТ ОТБАСЫ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІ 23

Кереева А. А. Балмуханова С.Н.
АҒЫЛШЫН ПРЕДЛОГТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІК ТӘСІЛІ 29

Нусипжан Н. Ж.
РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ 33

Стукаленко Н.М., Пазылова Н.М.
ПРИЧИНЫ ПОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ПЕДАГОГОВ 41

МЕТОДОЛОГИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Jamiyeva S.M.
PBL: IMPROVING HIGH SCHOOL STUDENTS' SPEAKING SKILLS 45

Мнайдарова С.С., Мнайдарова Г.С., Финкбайне О.Н
ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-БЫТОВОЙ ОРИЕНТИРОВКИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ 53

Кереева А. А. Балмуханова С.Н.
АҒЫЛШЫН ПРЕДЛОГТАРЫН ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІК ТӘСІЛІ 59

Нусипжан Н.Ж., Сайдулла К. Б.
МОТИВАЦИЯ УЧАЩИХСЯ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ НАВЫКОВ ПИСЬМА

	64
Сайдулла К. Б. УЛУЧШЕНИЕ НАВЫКОВ ПИСЬМА СТУДЕНТОВ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	69
Серікбол К., Рыспаева Д.С. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ФОРМАТИВТІ БАҒАЛАУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	75
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ	
Оразбаева К.О., Кадрия А.А. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	86
Мурзина С.А., Уаисова С.К. АНАЛИЗ ИССЛЕДОВАНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	97
ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	
Калимжанова Р.Л. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	104
Стукаленко Н.М., Пазылова Н.М. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ У ПЕДАГОГОВ	111
Стукаленко Н.М., Абишева Т.К. НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ВЗРОСЛЫХ - ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ЛИЦ, ИМЕЮЩИХ ПРОБЛЕМЫ СО ЗДОРОВЬЕМ ЭНДОКРИННОГО ХАРАКТЕРА	114
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS	120